

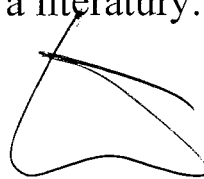
Absolutní, totální a blesková válka

Německá vojenská teorie mezi dvěma světovými válkami a její souvislosti

Universita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc.
Autor: Radim Kubeš
Studijní obor: historie – politologie
Rok podání: 2006

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.“

A handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and lines, positioned below the text.

*Zvláštnost vojenské teorie ve srovnání s jinými vědami spočívá v tom,
že se teprve ve válce prokáže, zda jsou výsledky často mnohaleté práce správné.*

Gerhard Förster

O etické bezbarvosti vojenské teorie

J. V. Stalin se stal proslulý svým výrokiem o smrti milionů, která je pouhou statistikou, zatímco smrt jednotlivce je prý tragedie. Jeho výrok, jakkoliv může být vnímán jako skvělý manifest cynismu, však obsahuje jádro, které je platné i v dnešních dnech. Zprávy, které suše oznamují počty zabitých v soudobých bojích, ať již máme na mysli izraelsko-palestinský konflikt či boj s terorismem, zanechávají většinou mysl čtenáře nevzrušenou, i kdyby obsahovaly i velmi vysoká čísla. Stačí ovšem jediný filmový záběr zastřelení jediného člověka, aby se divákovo nitro pohnulo - pobouřilo. A pro doklady ostatně nemusíme chodit k vojenským konfliktům odehrávajícím se tisíce kilometrů od míst našich poklidných obývacích pokojů. Nelze snad považovat za doklad téhož vztah sumarizující statistiky dopravní policie a naturalisticky pojaté reportáže z jedné jediné smrtelné havárie?

A není snad podobný vztah mezi vojenskou teorií a praxí, prováděnou více či méně podle jejích pouček? Vojenští teoretikové pohybují milionovými armádami, operují v hlubokém týlu, rozmýšlejí nad účinkem strategického bombardování, pokrývají nepřátelské území kobercem úderů zbraní hromadného ničení. Celé to na první pohled vypadá jako neškodná (štábní) hra, posunování praporky po mapách a vypočítávání ztrát vlastních a nepřátelských. Ovšem běda! V realitě války může jedině nevinné posunutí takového praporku či šipky znamenat zmrzačení či zabití desítek či stovek tisíc lidí, vojáků i civilistů. Pro někoho tak dokladem o tragedii Paulusovy armády ve Stalingradu nejsou popisy pohybů armád, ale třeba kolekce fotografií trosk. Pahýlů, co zbyly nejen z města, ale především z vojáků - lidí, kteří byli lehkomyšlně obětováni niterným démonům někoho, kdo v době, kdy oni procházeli křížovou cestou, pořádal čajové dýchánky se svými sekretářkami v pohodlí a bezpečí svého hlavního stanu.

Avšak následující stránky nebudou ani o Stalingradu ani o Hitlerovy, ale o vojenské teorii. Tu formovali jedinci, kteří válku zažili a viděli její nejhorší stránky. Právě její prožití je (de)formovalo. Největší z vojenských teoretiků Carl von Clausewitz se účastnil řady vojenských tažení proti Francii včetně toho nejhrůznějšího ruského, byl svědkem mrazivé smrti Velké armády. Viděl věci, o kterých odmítal později hovořit. Osobně byl tichým a plachým člověkem, spíše akademikem než vojákem. A přece vytvořil monument, který jej v očích mnohých proměnil bezmála v krvelačnou bestii, v maniaka, který nemyslel na nic jiného než na válku, jeho teze o vztahu války a politiky byla pochopena nikoliv ve smyslu války jako „jedné z alternativ“ politiky, ale jako její „završení“. V ryku odsouzení tak zanikla jeho teze, že generální bitva je vhodná nejen proto, že je nejefektivnějším vojenským prostředkem, ale je také z toho důvodu, že komprimuje válečné utrpení do okamžiku jediné bitvy, je vlastně „humánnější“ než táhlá válka s množstvím malých bitev a srážek.

Myslím, že v dílech vojenských teoretiků se odráží hlubší důvod povahy filosofické. Je jím rozpor pohledu na lidskou přirozenost tak, jak ji pojímal Hobbes a Rousseau. Vojenští teoretikové odhodili Rousseau jakožto snílka a přistoupili na „leviathanovské“ schéma přirozenosti lidského zla kroceného státem, politikou. A v extrémních případech bylo toto zlo pojato dokonce jako základ pro politiku, splynuvší s válkou.

Vojenští teoretikové si svůj pohled na svět bezpochyby velmi zjednodušili, zbavili se tak drásavých pochybností. Jejich představy chtěly být návody pro „muže činu“, kteří se rozhodnou pro jednu alternativu, kterou považují za správnou a tu do důsledku provádějí. Jedině tak ostatně mohou být úspěšní v takové činnosti, jako je válka.

Dát konečnou odpověď na otázku, zda je lidská přirozenost „dobrá“ či „zlá“, přenechávám etikům. To ovšem neznamená, že bychom měli po vzoru vojenských teoretiků abdikovat na hledání odpovědi. Musíme mít na paměti, že jejich teorie, byť jsou sebevíce sofistikovány a obsahují i filosofická východiska,

pojednávaly v konečném důsledku – realitě – o nehumánních dějích, poskytovaly návod, jak efektivně a úspěšně zabíjet (snad je v tomto kontextu vhodnější použít výraz „vraždit“) lidské bytosti. A tak, pokud jednoho dne vyzní odpověď jednoznačně a kladně pro Rousseau, budou knihy vojenských teoretiků vhodné toliko jako podložka pod neposednou skříň.

Úvod I: Poznámka k metodologii

Tato práce si klade za cíl předložit a uspořádat do koherentního celku základní poznatky vojenské teorie zabývající se použitím mobilních vojsk jak byla pěstována v meziválečném Německu a poukázat na souvislosti těchto myšlenek s domácími kořeny, ať již vycházely z praxe anebo tradice vojenské teorie, stejně jako na propojenost s širším myšlenkovým proudem vojenských teoretiků-reformátorů v Evropě.

Cílem ovšem není pouze popis, ale také uplatnění ne právě obvyklého přístupu k vysvětlení výsledku druhé světové války. S pomocí velkých strategických teorií Clausewitze, Harta a Beaufra bude poukázáno na některá fakta, která sama o sobě již naznačovala výsledek střetnutí. Závěry z těchto teorií sice nebudou nikterak novátorské, zde je ovšem důležitější metoda, která svou univerzálností (přistoupíme-li ovšem na fakt, že ve válce existují určité neměnné konstanty) může pomoci k pochopení a nové interpretaci vojenských střetnutí.

Úvod II: Blitzkrieg v literatuře

Současný knižní trh je bohatý na literaturu, která se věnuje problematice druhé světové války a nacistického Německa. Pozornost – hovořím samozřejmě o její evropské části - je věnována především Adolfu Hitlerovi, SS, holocaustu a neposlední řadě německé armádě, její výzbroji a taktice. Píše se často bleskové válce a v centru pozornosti stojí polská a francouzská kampaň spolu

s Barbarossou; bohatá je též literatura věnující se vojenské technice, především tankům a letadlům, ale také ručním palným zbraním a námořnictvu.

Literárním žánrem těchto knih je většinou tzv. literatura faktu, knihy si nekladou za cíl přicházet s novými poznatky, jejich snahou je především čtenáře pobavit – a chtějí „jej“ a tím pádem i „jich“ pobavit co nejvíce. Mezi touto literaturou se nacházejí nejen knihy, opatrně řekněme, ne příliš důvěryhodné, ale i knihy mající jistou výpovědní hodnotu. Autoři v nich seznamují čtenáře s válečnými událostmi často dosti naturalistickou formou, dávají mu nahlédnout do kuchyně válečné mašinérie bojujících stran. Jsou strhující a napínavou četbou, a přece mají téměř všechny v nestejně míře jednu vadu.

Knížám o druhé světové válce (ale nejen o ní) jaksi chybí odhled od událostí. Popisují často velmi detailně jednotlivé události, aniž by bylo zřejmé jejich zarámování v celku dějin (alespoň vojenských). Popsáno je tisíc jednotlivin, aniž by byla zřejmá koncepce, pro autora je důležitější postavení každého praporu, místo aby se pokusil popsat vztahy na bojišti. Autoři si snad ani neuvědomují, že nejdůležitější je obecné, ze kterého jednotlivé vyplyne jaksi samo sebou. A právě takový pohled je typický – řekněme dopředu – pro vojenskou teorii, jejíž metodologii ovlivnilo snad to, že ji tvořili vojáci, kteří jsou uvyklí, že direktivy přicházejí shora, z určitým způsobem, obecnější úrovně.

Samozřejmě, výčet a částečná polemika-kritika nezahrnují řadu pamětí – na subjektivní výpovědi je potřeba brát jiná hlediska – či knih věnovaných „technické stránce“ druhé světové války a též literaturu věnovanou především politice či spíše zákulisím generálních štábů, dále potom biografie politiků a vojáků. Jedná se mi především o literaturu, která se věnuje tématu samotných bojů a činí tak bohužel často „pohledem z průzoru tanku v první linii“. Tlak trhu je neúprosný, čtenář si žádá poutavých témat.

Přesto existuje na našem trhu několik knih hodných pozornosti čtenáře.

Především jsou to knihy britského důstojníka a předního vojenského teoretika a spisovatele sira Liddella Harta, jeho Historie první světové války¹ a asi nejlepší práce o druhé světové válce: Dějiny druhé světové války². Autor – sám významný vojenský teoretik meziválečného období a později i studené války – se v knize teoriemi vznikajícími v meziválečné době příliš nezabývá. Místo toho se zaměřuje na to, co se v průběhu války ukázalo jako rozhodující: logistika, resp. surovinové zdroje: „*Kdyby dodávky z továren a ropných polí nemohly nepřetržitě plynout, nebyla by vojska nic víc než nehybné masy.*“ Strategických surovin potřebných pro chod válečné ekonomiky jmenuje celkem 20 a hodnotí šance obou stran vyhrát válku podle toho, jak na tom byly s přístupem k těmto komoditám. Británie ani Francie podle něj na tom nebyly nejlépe, přestože některé komodity byly v jejich dosahu, USA na tom byly nejlépe, protože u některých surovin byly největšími producenty (např. dvě třetiny ropy) a jen na nemnohých byli závislí na dovozu. Opačně tomu bylo u států Osy, které byly téměř ve všech strategických komoditách závislé na dovozu. To byl největší kámen úrazu a příčina jejich porážky. Skvělé strategické a taktické postřehy jsou až uvnitř díla. Např. charakteristika téměř bezvýhodného dilematu polské armády, která nemohla opustit západní část Polska, kde byly průmyslové oblasti, a zároveň se tím vystavila nebezpečí obklíčení a decimace, či jeho analýza Hitlerovy chyby postupu v létě 1942, kdy se nedostatečnými silami snažil pronikat na jižním křídle hned ve dvou směrech, aniž by při tom tlačil na střed sovětské fronty, to byla příčina Stalingradské porážky.

Bezpochyby zajímavou knihou, která se pokouší populárně naučnou formou, blížící se vojenskému spisovatelství, přiblížit problematiku bleskové války, je dílo Lena Deightona Blitzkrieg - od Hitlerova nástupu po pád

¹ Hart, B., H., L.: Historie První světové války, Jota, Brno 2001, překlad z angl. orig. History of the first world war, Papermac 1992

² Hart, B., H., L.: Dějiny druhé světové války, Jota, Brno 2000, překl. Z angl. orig. History of the second world war, Papermac 1992

Dunkerque³. Autor věnuje poměrně velkou pozornost německé armádě v meziválečném období, právě von Seecktův Reichswehr považuje za neviditelnou příčinu německých úspěchů z počátku války, protože to byla Výmarská republika, kdo vychoval malé jádro disciplinovaných a dobře vycvičených vojáků. Věnuje se historii tanků, uvádí zajímavé technické detaily jejich konstrukce, popisuje vývoj techniky a poměrně rozsáhlou pasáž věnuje právě meziválečné vojenské teorii. Opakuje obvinění Kennetha Mackseye - životopisce Heinze Guderiana -, že Liddell Hart, který psal předmluvu k jeho pamětem, ji upravil tak, aby to vypadalo, že jeho vojenské teorie inspirovaly Guderiana při psaní *Achtung - Panzer!*, a podotýká, že v knize není jméno Harta uvedeno ani v rejstříku použité literatury. V souladu s tím považuje blitzkrieg za čistě německou záležitost, která vzešla z tradice generálního štábu od dob von Moltkeho, ke Clausewitzovi však již nejde. Ve své knize se stručně věnuje názorům J. F. C. Fullera a Liddella Harta, Heinz Guderian mu je především praktikem, který spolu s dnes poněkud pozapomenutým Oswaldem Lutzem vybudoval německou Panzerwaffe, a dále mužem, který v poli skvěle provedl Fall Gelb, vedoucí k porážce Francie. Zajímavé je především jeho omezení pojmu blitzkrieg, kdy na jednu stranu uznává, že se nejedná o ojedinělý jev, ale o událost začleněnou do obecnějších vojenských dějin, obzvláště potom německých, na druhé straně jej ovšem vnímá natolik úzce, že jej aplikuje jenom na porážku Francie. Zdálo by se, že by mohl, pokud je hlavním definičním prvkem blitzkriegu dominace rychle postupujících tanků za letecké podpory, zařadit do pojednání ještě Barbarossu, to ovšem odmítá, protože definičním znakem je terén, který musí být jednak rovný a jednak být pokryt dostatkem komunikací a dále: skutečný blitzkrieg je jenom takové tažení, kde tanky nejsou používány k průlomu fronty a k proniknutí do týlu nepřítele na taktické úrovni,

³ Deighton, L.: *Blitzkrieg-Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*, Argo, Praha 1994, angl. orig. *Blitzkrieg-From the Rise of Hitler to the Fall of Dunkirk*, Jonathan Cape, Londýn 1979.

ale k hlubokému strategickému průlom, od hor až k moři⁴. Souhrnně tedy, definuje blitzkrieg jako zcela specifickou podobu takticko-operační činnosti, mající rozhodný vliv na strategickou situaci, a tak se striktně drží Schieffenovského schématu, jak jej poznáme později. Ovšem nemohu se ubránit pocitu, že hlavním vodítkem pro označení operace za blitzkrieg mu je spíše úspěšnost v podnikání než definiční mantinely.

Zcela specifická, rebelská, a proto i zajímavá je kniha Johna Mosiera *Mýtus o Blitzkriegu – Proč byla blesková válka neúspěšná?*⁵. již v úvodu knihy začíná Mosier dosti zostra, když otce teorií vedení války na zemi a ve vzduchu J. F. C. Fullera a Giulia Douheta obviňuje z mystifikace, z toho, že si proto, aby jejich vojenské teorie dávaly smysl, poněkud poopravili skutečnost. Autorovo pojetí blitzkriegu je velmi odlišné od pojetí Deigtonova. Jestliže by bylo Deigtonovi možno vytknout až příliš úzkoprsé pojetí, je Mosier naopak „velkorysý“ v používání pojmu a bleskovou válkou pro něj jsou třeba i pokusy spojenců o ofenzívy v západní Evropě. Značná část knihy – největší mezi těmi, o nichž byla řeč -, je věnována vojenským teoriím 20. a 30. let 20. století, podle hesla, že „nic není ve válce nebezpečnější, než teoretici“. Ty obviňuje (především Douheta a Fullera), že byli nikoliv teoretiky, ale fantasty, kteří vytvářeli teorie o tankových průlomech a strategických bombardováních v době, kdy to bylo technicky neproveditelné. Proč zde uvádět knihu, která občas poněkud ironickým tónem hovoří o „apoštolech tankových a leteckých bitev“? Protože za její provokací se ukrývá otázka: nezpříčinili tito teoretici (a mám skoro chuť napsat „bezprostředně“) porážku Hitlera ve válce? Vždyť slibovali, že až se jejich tanky rozjedou na bojiště a učiní kýžený hloubkový průlom, potom jim žádná síla neodolá. Soustředili se na technickou stránku věci a opomněli strategii a příliš se spolehli na jeden úder, aniž by měli po ruce recept,

⁴ Tamtéž: str. 195:

„Tato válečná kampaň (proti Francii) je jediným skutečným příkladem blitzkriegu v historii vojenství. Poprvé v historii rozbily tanky nenadálým útokem nepřátelskou frontu a potom, místo aby podle teorie Kesselschlacht prováděly menší obklíčení, vrhly se útočící jednotky hluboko do srdce Francie.“

⁵ Mosier, J.: *Mýtus o Blitzkriegu – Proč byla blesková válka neúspěšná?*, Praha, Praha 2004.

co dělat v případě neúspěchu teorií. A jestliže u tanků není tento krach tak patrný, jenom docházelo k závodům, kdo vyrobí větší množství kvalitnějších strojů, které potom slavily občasné úspěchy, u letadel je tento propad zjevný, protože strategické bombardování se ukázalo již za války neúspěšné a navíc zatížilo spojence morální vinou za smrt německých civilistů.

Jako poslední knihu bych uvedl fenomenální zjev žánru, který nazývám vojenské spisovatelství, čímž chápu syntézu teoretického a filosofického pohledu na vojenství, snahu pohlédnout na vojenské dějiny v celku, tedy nikoliv jako na sled jednotlivých tažení a bitev, ale jako na sumu, ve které existuje nějaké propojení, které je potřeba najít. Konkrétní děje jsou potom jenom potvrzením autorovy představy; ovšemže takovému přístupu vždy hrozí, že bude obviňován z výběru příkladů vhodných pro jeho koncepci. Kniha vojenského historika Johna Keegana *Historie válečnictví*⁶ by se též mohla jmenovat *Anti-Clausewitz*, autor si klade za cíl prokázat neplatnost Clausewitzovy teorie, resp. její filosofické části, snaží se dokázat, že Clausewitzův názor, že „válka je pokračováním politiky“, který byl od časů Moltkeových považován za platný ve všech dobách a kulturách, není ve skutečnosti univerzální tezí, ale je jenom plodem Clausewitzových zkušeností, kterých nabyl jako voják z povolání bojující proti Napoleonovi a že figura, podle které se formuje konkrétní podoba války je dána konkrétní kulturou. Clausewitzův názor byl dítkem „plukovní kultury“ a jen pro ni je platný. Autor naznačuje, že je to Clausewitz, kdo legitimizoval válku svým tvrzením, zatáhl ji do civilního života, díky ní se Evropa koncem 19. století militarizovala prostřednictvím všeobecné branné povinnosti a vstoupila do dvou světových válek. Konečně, jeho teorie se ve studené válce ukázala jako falešná, nebylo totiž možno završit politiku válkou. Přes značnou spornost těchto postulátů je kniha zajímavým pokusem jakési kulturologie proniknout do vojenské historie,

⁶ Keegan, J.: *Historie válečnictví*, Pavel Dobrovský, Praha 2004, angl. orig. *A History of Warfare*, Pimlico, Londýn 1994.

je vynikajícím čtením, pro které jsou popisy pohybu vojsk jenom dodatečným argumentem, nikoliv tím, o čem je primárně psáno, totiž o „kultuře války“. Autor- vojenský historik – se projevuje vyznává z upřímného pacifismu, je motivován představou, že našel skutečnou příčinu válek, která netkví v politice, ale v kultuře, a je oddán myšlence, že nalezení této příčiny povede k odstranění války z dějin. A proč se vůbec na tomto místě o této knize zmiňovat?

Knih se totiž principiálním způsobem dotýká tématu tohoto pojednání, a to v míře, která je možná silnější než u knih, které výslovně hovoří o druhé světové válce a o bleskové válce. Jednak označuje Clausewitze za nepřímého viníka jatek dvou světových válek. V tomto bodu není sporu, tato práce se pokusí prokázat, že blesková válka je „pouze“ konkrétní aplikací obecnějších zásad vojenství, jež byly nejdůkladněji popsány v Clausewitzově díle a posléze rozvíjeny či s nimi bylo polemizováno; v každém případě se jedná o fundament vojenské teorie a praxe posledních 200 let. Kniha zpochybňuje Clausewitzův předpoklad, že válka vychází z politiky, a to, domnívám se, na základě mylného chápání vztahu válka-politika dialekticky, tj. vnímání války jako jakéhosi „završení“ politického jednání; tak to ovšem Clausewitz nikdy nemyslel a lze to z jeho díla explicitně vyčíst, není to jenom interpretace, která by se snažila sejmut z Clausewitze nařčení z chorobného militarismu⁷. A na předpokladu, že válka vždy vychází z politiky, je tato práce postavena, její konkrétní podoba potom není odrazem kultury obecně, ale kultury jako vědeckého pokroku, její „technické záležitosti“ přicházejí až po politickém rozhodnutí⁸.

⁷ Clausewitz, C. von.: O válce, Bonus A, Brno 1996, str. 557: „*Předpokládá se, že politika v sobě spojuje a vyrovnává všechny vnitřní správy i zájmy lidskosti... Že může mít chybnou tendenci... to sem nepatří; neboť za jejího preceptora rozhodně nelze považovat válečné umění a na politiku zde můžeme pohlížet jako na představitele všech zájmů celé společnosti.*“

⁸ Tamtéž str. 557: „*Politický živel ovšem neproniká hluboko do detailů války, podle politických zřetelů se nerozestavují vedety ani nevodí hlídky. Ale tím rozhodnějším je vliv tohoto živlu při plánu celé války, polního tažení a často i bitvy.*“

Úvod III:

Analytické roviny pohledu na blitzkrieg – obecný a odborný pojem

1, Blitzkrieg jako obecný pojem

Temná je nejen interpretace toho, co je blitzkrieg, ale i sama etymologie slova. Někdo tvrdí, že jej vynalezl Hitler, jiný, že má původ v Goebbelsově propagandě, jiný zase, že vzniklo na počátku války ve Wehrmachtu, podle jiných pochází z britského tisku, který porážku Polska charakterizoval jako „bleskovou válku“. Jiní ale poukazují na skutečnost, že termínu bylo používáno již v meziválečném období ve vojenské literatuře, např. Militär-Wochenblatt definuje v jednom článku z roku 1938 Blitzkrieg jako „strategický útok prováděný součinností tankových a leteckých svazků“. Přesto se slovo postupem doby prosadilo v německé armádě a odtud se internacionalizovalo do ostatních jazyků, bylo v poválečném období často dosti nešťastně používáno, např. válka Iráku s Iránem byla poněkud nesmyslně označována jako „pomalý blitzkrieg“.

2, Blitzkrieg jako odborný pojem

Jediný způsob, jak se z labyrintu chaosu kolem používání pojmu „blitzkrieg“ vymanit, je analyzovat roviny, v nichž se jakožto označení způsobu vedení boje vyskytoval.

Je to jednak rovina taktická, kterou je třeba rozumět vedení jednotek v rámci bitvy. Dále je to rovina operační, která pojednává o vedení operací většího rozsahu, které jsou v době druhé světové války prováděny armádami, zřídka potom jednotlivými sbory, a konečně potom rovina strategická, která

pojednává o souvislostech politických, hospodářských a vojenských a jejich vztahu k celkovým cílům války.

Z hlediska takticko-operačního, jak byl ostatně bez výjimky německou publicistikou termín za války používán, lze vytvořit následující definici: *„koncentrované nasazení pancéřových a leteckých svazků, jimiž jejichž překvapivé nasazení plynoucí z jejich rychlosti uvede nepřítele ve zmatek, jehož následkem bude průlom a následné obklíčení jeho jednotek. Cílem je náhlé zničení nepřítele v jedné rozhodující operaci.“* Pojem je tak vztažen na čisté vojenskou rovinu a nemá nic společného s Hitlerovou politikou, jeho přímé počátky je možno najít již za první světové války v taktice tzv. úderných skupin generála Oskara von Hutiera, ale pojem se zde pohyboval na taktické rovině čet a rot; později byl s použitím Heize Guderiana spojen s vyššími svazky a moderní technikou, a díky němu se pojem blitzkrieg stal synonymem pro rychlou, moderními pohyblivými prostředky vedenou, válku. Z tohoto hlediska by bylo sémanticky správné nehovořit o bleskové válce, ale „bleskových operacích“ nebo „bleskovém polním tažení“. A k jakému cíli tyto bleskové operace byly využívány, to je již jiná otázka, která ovšem nesouvisí bezprostředně s technickými otázkami vedení války.

Z hlediska strategického bývá mnohými historiky pojem spojován s Hitlerovou agresivní politikou a válečným hospodářstvím, které bývá označováno jako „hospodářství bleskové války“. Strategie bleskové války má spočívat v tom, že velikášské plány na světové panství, které kolidují s nedostačující ekonomickou základnou, jsou dosahovány v rychlém sledu za sebou jdoucími prudkými údery, které nepřítele paralyzují a nedávají možnost projevu nedostatečnosti ekonomické základny válečné mašinérie. Dalším znakem je snaha nepřítele mezinárodně izolovat a lokalizovat konflikt jenom na něj, čímž se zároveň zamezí nebezpečí vzniku války na více frontách. V ekonomice se blitzkrieg projevoval mobilizací pouze úzkého okruhu materiálních zdrojů, jednalo se o risk a sázku na jednu kartu: totiž že vojenská

část mašinérie dovede využít časově podmíněné převahy k zničujícímu tažení. Hospodářství je podle některých historiků natolik determinující, že považují vliv samotného Hitlera na strategii blitzkriegu za méně podstatnou a blitzkrieg považují za dílo IG Farben, který získal mezi německými koncerny dominující postavení; přičemž zapomínají, že plány na rychlou a rozsáhlou agresi vyslovil Hitler již dávno před tím, než zmiňovaný koncern díky Göringovi ovládl německou ekonomiku čtyřletého plánu.

Úvod IV: Definice pojmu blitzkrieg

Německý vojenský historik Karl Heinz Frieser hovoří o blitzkriegu jako o „operačním triumfu a strategické tragedii“ a domnívá se, že korektní pojem by měl být spíše „Blitzfeldzug“ či „Blitzoperation“, protože použití slova „Blitzkrieg“ je přijetím fantóma Schlieffenovy školy o možnosti přenést úspěchy takticko-operační na rovinu strategickou. Tento skvělý názor v mnohém precizuje pohled na blitzkrieg, ukazuje, že použití tanků a letectva bylo jenom, clausewitzovsky řečeno, využití prostředků k dosažení účelu války, který určuje strategie. A (velkou) strategii určoval především Hitlerův světový názor, přestože samozřejmě nelze opomíjet vliv průmyslového komplexu na strategická rozhodnutí. Frieser však dále tvrdí, že teorie bleskové války, vyvíjené nezávisle na Hitlerových představách o budoucím světě, nelze s nimi spojovat v jeden celek.

Domnívám se, že naopak jeden celek tvoří, protože k prosazení extrémně násilných a velikášských plánů Hitlera při současném nedostatku v oblasti ekonomiky a dále ve faktu, že po dlouhé době se funkce státníka a vojevůdce spojily v jediné osobě, a to právě Hitlera, byl pokus o prosazení

převahy takticko-operační na rovinu strategickou, jedinou možností. Strategie totální války prostě jiný nástroj využít nemohla; pokud by Hitler vlastnil jaderné zbraně, bezpochyby by použil na taktické rovině právě je a nikoliv tanky.

Navrhuji proto následující definici:

Pojmem blitzkrieg bude rozuměna takticko-operační rovina využívající mohutné svazy tanků a letectva v rámci přímé strategie k prosazení specifických cílů politiky formulované Adolfem Hitlerem v knize Mein Kampf.

Domnívám se, že touto definicí jsou odlišeny dva důležité prvky, které často splývají a vedou proto k jistému zmatku v chápání, co je to blitzkrieg. Jednak je v ní poukaz na souvislost s vojenskými dějinami jako celkem, a to odkazem na tzv. přímou strategii, a jednak je v ní zajištěn prvek jedinečnosti odkazem na politický činitel na jedné straně a použití tanků a letadel podle meziválečných vojenských teorií na straně druhé.

Blitzkrieg je tak vnímán jako integrální součást uceleného bloku náležícího konkrétní situaci, a pokud je nějaká komponenta jiné situace podobná, nelze na základě toho činit závěry o totožnosti; napadení a rychlé dobytí cizího státu či jen pouhá rychle provedená ofenzíva nemohou být označeny za „blitzkrieg“, protože podoba principů použitých na takticko-operační rovině – a to i když odstoupíme od k jisté dějinné zakotvenosti směřující části definice hovořící o tancích a letectvu - může být diametrálně odlišná od roviny strategické a politické, neboť dopředu řečeno, i velmi „horký“ konflikt ve skutečnosti může být jenom součástí strategie nepřímé.

I, Strategie přímá, seminepřímá a nepřímá

1, Východisko:

Úvod měl poukázat na množství často rozdílných představ, které o bleskové válce v literatuře existují, na volnost tohoto pojmu a jeho často protichůdné interpretace. Zdánlivý zmatek v úhlech pohledu je dán někdy nejasnostmi základních pojmů, někdy prostě absencí byť i jen pokusu o jejich definici. Tento jev ostatně není charakteristický jenom pro tento úsek vojenských dějin, ale je obecnější. Panuje nejasnost představ a definic nejelementárnějších pojmů, jako je strategie, operační umění a taktika a také často nejsou zcela zjevné styčné plochy mezi jednotlivými (uměle) oddělenými pohledy na vojenství; a celá problematika se ještě více komplikovala v novověku s tím, jak se válka stále více stávala pouhou součástí širšího konfliktu, jak samotné dění na bojišti přestávalo být řídicím prvkem konfliktu.

Svoji definicí jsem se pokusil o zaujetí nějakého pevného stanoviska, bez širšího vysvětlení by však i ona byla pouhým výkřikem. Snad se mi ji podaří obhájit.

2, Strategie přímá a nepřímá

Domnívám se, že koncept přímé a nepřímé strategie je tím, co odstraňuje nedorozumění v chápání pojmů. Dopředu je třeba zdůraznit, že oba koncepty vedle sebe nejen existují, ale i se vzájemně prolínají a ovlivňují, jejich odlišení je jenom čistý teoretický konstrukt. Problém se komplikuje dále tím, že obě strategie v sobě obsahují prvky svého protipólu, tudíž může být problém

určit, o kterou z nich se jedná, a to ani ne tak pro historiky jako pro současníky strategických dějů, neboť jednou ze základních vlastností strategie je značná rozložitost co do prostoru, tak do času.

Nejvýznamnějším teoretickým představitelem přímé strategie je pruský generál a vojenský reformátor Carl von Clausewitz (Vom Kriege⁹). Tím, kdo vytvořil teorii strategie nepřímého přístupu je potom britský důstojník, vojenský teoretik a spisovatel sir Basil Liddell Hart (Strategy the indirect approach¹⁰) a tím, kdo poukázal na nedostatky v Hartově koncepci a dotáhl jeho „seminepřímou“ strategii do důsledku, byl francouzský generál Andre Beaufre (L'Introduction a la Strategie¹¹).

3, strategie přímá, základní teze von Clausewitz

1, Carl von Clausewitz v dějinách:

Pro pochopení toho, proč má Clausewitzova teorie svoji specifickou podobu, je třeba stručně zmínit jeho životopis.

Carl von Clausewitz (1780-1831) pocházel z důstojnické rodiny a byl předurčen k vojenskému životu, vojákem z povolání byl od svých 12 let, tj. od okamžiku začátku revolučních válek. Po vstupu na berlínský Lehr-Institute für junge Officiere se seznámil s vojenským reformátorem Gebhardem Josefem Davidem Scharnhorstem, který byl tehdy ředitelem školy a mlčenlivý student Clausewitz jej zaujal. Clausewitz po zkušenosti z bojiště, kde viděl, jak jsou pravidelné armády starého režimu poráženy revolučními vojsky, začal přemýšlet o příčinách porážek. Zaujal jej fenomén Napoleona, jehož vládní systém měl možnost sledovat zevnitř, protože byl po porážce 1806 čestným zajatce ve

⁹ V češtině: O Válce, Bonus A, Brno 1996, přeložil Z. Sekal

¹⁰ V ruštině: Strategija neprjamyh dejstvij, Moskva 1957, přeložil B. I. Červjakov

¹¹ V češtině: Úvod do strategie, 1967, přeložil M. Brož

Francii. Dospěl tehdy k závěru, že úspěchy Francouzů jsou dány jejich ochotou podílet se na věcech obecných a obětovat se pro dobro celku. Po návratu ze zajetí se stává členem pruského generálního štábu, kam jej povolal jeho ochránce Scharnhorst. V roce 1812 opouští pruskou armádu, protože chce bojovat proti Napoleonovi na straně ruské armády. Je tak i svědkem zkázy Velké armády, Napoleonovu tažení věnuje později značnou pozornost ve svém spisu O válce, v nich je možno najít klíč k neúspěchu Barbarossy. Po návratu z Ruska se účastnil bojů proti Napoleonovi a v roce 1815 byl náčelníkem jednoho ze sborů maršála von Blüchera, jako muž činu ovšem příliš neoslňil, ukázalo se, že je čistý teoretik, který si uvědomuje pro a proti a nedovede se proto rozhodnout, kterou alternativu použít. Po ukončení válek je jako ostatní reformátoři odsunut do ústraní, je jmenován ředitelem berlínské vojenské akademie a zde začíná pracovat na svém spise. Umírá na cholera, kterou onemocněl, když se jako náčelník von Gneisenauova sboru účastnil v roce 1831 tažení proti polskému povstání.

Spis O válce vydala jeho žena, v celku ovšem zapadl, tehdy byl populárnějším teoretikem Henri Jomini, Clausewitzův soupeř na poli praktickém a teoretickém. Dílo objevil až Helmuth von Moltke a díky jeho praktickým úspěchům slavila úspěch i znovuobjevená teorie.

Clausewitz tedy znal válku z vlastní zkušenosti, a to i její nejhrůznější aspekty, jak jim byl svědkem v Rusku. Viděl, jak se starý kabinetní systém vládnutí rozpadá a rodí se nová společnost, jejímuž vzniku pomáhal doma, v Prusku. A snad právě tento kontrast mezi metodami vedení války armádami 18. století a novou progresivní armádou Francie jej přivedl k poznání, že podoba války je určována politikou.

2. Clausewitzův strategický koncept:

Strategie se podle Clausewitze skládá z prvků: mravních, fyzických, matematických, zeměpisných a statických. Do první třídy náleží vše, co se týká duchovních veličin vojsk a jejich ovlivňování, do druhé vzájemné početní poměry vojsk a jejich výzbroje, do třetí potom matematické vztahy, tj. úhly operačních linií, do čtvrté kategorie náleží nejrůznější geografické útvary.¹²

Jeho často opakovaná definice praví, že „*strategie je užití boje k účelu války.*“¹³ Strategie má nesmírně široké pole působnosti, na jedné straně, při sestavování a realizaci válečného plánu, se stýká s taktikou, a na druhé straně, když se hovoří o účelech, splývá se samotnou politikou.¹⁴ Clausewitz, který se pokoušel o jemné filosofické odlišení válečných snah, odlišuje účel od cíle. Cílem je skutečně ona hmatatelná porážka nepřítele na poli válečném, ovšem ta nemusí být vždy totožná s účelem: ve válce lze vyhrát řadu bitev, a přece je možno ji nakonec prohrát, protože vnitřním účelem, který v bitevním ryku často zaniká, je zbavit nepřítele možnosti obrany a vnutit mu naši vůli. Jedná se mu o to, že „*politický účel války leží vlastně mimo její oblast*“¹⁵. Pouhé prostředky k tomuto účelu používané a obvyklé jsou: zničení bojové síly, dobytí nepřátelského území. Ale i to ještě neznamená, že se nepřítel vzdá, že mu „bude vnucena naše vůle“, to se stane až okamžikem uzavření míru.

Velmi dobře si Clausewitz uvědomuje, a je to často zapomínáno, že existují i faktory nepřímé. Je možno provést invazi na území nepřítele, aby mu vznikla škoda hospodářská, dále synchronní útok na protivníkovy pozice z několika směrů s odlišnou intenzitou a bojovat přitom o cíle nestejného charakteru a významu: jeden čistě vojenský, druhý hospodářský, třetí politický. Další cestou je tzv. vysílení protivníka. Zde radí: „*Chceme-li protivníka*

¹² Tamtéž str. 135

¹³ tamtéž str. 129

¹⁴ tamtéž: str. 130

¹⁵ Tamtéž str. 39

*překonat v trvání boje, musíme se spokojit s účely co možná nejmenšími, neboť je v povaze věci, že velký účel vyžaduje větší vynaložení sil než malý účel; ten nejmenší účel, jaký si můžeme vytyčit, je pouhý odpor; tj. boj bez pozitivního záměru. Při takovéto bojové činnosti budou tedy naše prostředky poměrně největší a výsledek tedy bude nejvíce zajištěn. A jak daleko může jít tato zápornost? Zřejmě ne až k naprosté trpnosti... odpor je však činnost, a tato činnost má zničit tolik nepřítelových sil, aby se musel vzdát svého záměru.*¹⁶ “Toto je jednoznačně komponent strategie nepřímé.

Jím je ostatně i Clausewitzova koncepce partyzánské války, resp. Clausewitzův pojem „ozbrojené hnutí lidu“, jehož zastáncem byl již jako vojenský reformátor domnívaje se, že budoucí války budou záležitostí celého národa. V O válce věnuje této tématice kapitolu a dospívá k závěru, že ozbrojené hnutí má naději na úspěch ve spojení se stálou armádou a nemá být užíváno jako činitel taktický, ale jako faktor strategický, tzn. ozbrojený lid se nemá nepříteli stavět v otevřených bitvách, ale má působit na nepřátelské spojovací linie, oslabovat je na bocích a likvidovat jeho slabé detašované a pícní oddíly, prostě ztěžovat nepříteli jeho pobyt na dobytém území: „... u tohoto velkého strategického prostředku obrany nedopustit téměř nikdy nebo vůbec nikdy, aby došlo k obraně taktické.“

Clausewitz také stanovil následující podmínky užití ozbrojeného hnutí lidu“

„1, Válka musí být vedena ve vnitrozemí.

2, K rozhodnutí nedochází v jediné katastrofě.

3, Válčiště musí zabírat značné území.

4, Národní charakter musí podporovat akce

5, Země musí mít značně členitý a neschůdný terén, ať už vlivem hor, lesů a bažin nebo vlivem rázu zemědělských kultur.“

Toto jsou opět výrazně „nepřímé“ prvky.

¹⁶ Tamtéž str. 42-43

Mravním veličinám připisuje Clausewitz ohromnou váhu, považuje je za stejně důležité jako faktory fyzické, a to i přes to, že jsou možná nejnepoznatelnější a nejnepředvídatelnější složkou válčení: „*I kdyby teorie válečného umění nemohla opravdu udělat nic jiného než připomenout tyto předměty, prokázat, jak je nutné hodnotit mravní veličiny v celém jejich významu a počítat s nimi, pak by již rozšířila své hranice i na tuto říši duchů a zjištěním těchto hledisek by předem odsoudila každého, kdo by se před její soudnou stolicí chtěl ospravedlnit jen fyzickým poměrem sil.*“¹⁷

Z uvedeného je již dopředu cítit jistý Clausewitzův odstup od materiálních vztahů ve válce, poměry vojsk v to počítaje. Tvrdí sice: „*Početní převaha je v taktice i ve strategii nejjobecnějším principem vítězství*“¹⁸, ale dále potom svoji tezi uzávorkuje: „*...početní převaha je jen jedním z činitelů, z nichž se vytváří vítězství, že se tedy početní převahou ani zdaleka nezískává všechno, ba ani ne to hlavní; naopak se může stát, že početní převaha sama znamená jen velmi málo, podle toho, jaké jsou okolnosti, které tak či onak spolupůsobí*“¹⁹. Početní převaha se dá vyrovnat schopnostmi vojevůdce, smělostí vojska, a pokud nějaká armáda má bojového ducha vynikajícího velitele, má naději na vítězství i proti velké přesile, ovšem i zde existuje podle Clausewitze jistá hranice – příklady Friedricha II. Velikého a Napoleona dokázaly, že i pro sebelepšího vojevůdce je dvojnásobná převaha nepřítele nepřekonatelnou překážkou.²⁰

Clausewitz potírá představu, podle které existuje jakási ideální velikost vojska a naopak dokládá, že je ve strategii nutno nasadit všechny síly najednou, je nepřítelem strategických záloh, i když považuje za jediné správné mít zálohy taktické. Dovojuje z příkladu Napoleona, že jediné soustředěním sil v prostoru a čase je možno dosáhnout velkých strategických úspěchů; vybírá si jako příklad

¹⁷ tamtéž str. 136

¹⁸ Tamtéž str. 146

¹⁹ Tamtéž, str. 146

²⁰ Tamtéž str. 147

zdánlivě paradoxně Napoleonovo tažení do Ruska, které podle jeho mínění nebylo chybné v použitých principech, ale v jejich špatné aplikaci: „*Jestliže Bonaparte v roce 1812 při svém postupu v Rusku spojil své vojsko neslýchaným způsobem na jedné cestě a tím způsobil stejně neslýchaný nedostatek, pak to musíme přičíst jeho zásadě, že na rozhodujícím místě nikdy není možno být dost silný.*“²¹ A tak se opět dostáváme k odmítnutí strategické zálohy, jež se mu ve strategii zdá ne snad zbytečná, ale přímo nebezpečná. Dovojuje to příkladem Pruska v roce 1806, které mělo značné strategické zálohy, jež do rozhodujícího boje nezasáhly; jeho úvaha se tak zdá poněkud problematickou, ovlivněnou osobním traumatem. V podstatě zde ale hovoří o operační úrovni, pro kterou nemá ještě samostatný pojem jakožto „nižší strategii“, přestože existenci operačního umění chápe, když hovoří o jednotlivých válčistiích a vztazích mezi nimi a jejich odlišnému vlivu na celkový průběh války (hlavní vs. vedlejší válčistiě).

Jestliže existuje vztah války a politiky, jak dovozuje Clausewitz, musí tu být i nějaký vztah mezi vojevůdcem a politikem. Tyto dvě osoby často splývají, ostatně Clausewitz nejčastěji používal ve svých příkladech odvolávky na Napoleona, dosti frekventované jsou příklady z tažení Fridricha II. a občas se objeví příklad z tažení Karla XII. Na vojevůdce jsou kladeny poměrně vysoké nároky ohledně zkušenosti, znalostí a statečnosti (jako trvalého činitele dodávajícího odvalu ke strategickým rozhodnutím) a především: „*K tomu, aby celá válka nebo její největší akty, kterým říkáme polní tažení, byly dovedeny k skvělým cílům, je zapotřebí vniknout co nejvíce do vyšších vztahů mezi státy. Vedení války a politika se tu kryjí a vojevůdce se zároveň stává státníkem.*“²² Zdá se tedy, že Clausewitz obhajuje koncept vojevůdce = státník, kdyby neodsoudil na témže místě Karla XII., který nedovedl svoje vojenské úspěchy využít v politice a v jiné pasáži, kde uvažoval nad mírou znalostí, které musí mít

²¹ Tamtéž, str. 160

²² Tamtéž, str. 62

vládce, dospívá k názoru, že jenom rámcové, tj. takové, které musí mít pro přijímání strategických (rozhodně nikoliv taktických) rozhodnutí, v takovém případě by ovšem členem kabinetu měl být i nejvyšší vojevůdce, aby zajistil synchronizaci politiky a válečných snah, ovšem vždy tak, že válka je podřízena politickému stanovisku.

Poměrně významnou složkou Clausewitzovy teorie a v ní zvláště strategie je jeho filosofický koncept abstraktní války vs. války skutečné.

Při pokusu vysvětlit, co je to válka, postupuje Clausewitz od jednoduchého k složitějšímu. Nejprve vysvětlí, že elementárním článkem války je souboj, definuje proto: „*Válka není nic jiného než jakýsi rozšířený souboj.*“²³ Z toho mu plyne, že válka je: „... *akt násilí s cílem donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli.*“²⁴ Již zde Clausewitzovi probleskuje koncepce, ke které dojde o několik stran později: zjišťuje totiž, že násilí „... *je tedy prostředek; účel je vnutit nepříteli naši vůli. Abychom bezpečně dosáhli tohoto účelu, musíme docílit, aby už nepřítel neměl možnost se bránit, a to je co do pojmu vlastní cíl válečné činnosti*“²⁵. Clausewitz tedy dělí snahy válečnictví na dvě části, cíl stojí zcela v oblasti války „o sobě“, zato u účelu je již zde cítit, že bude potřeba jej naplnit něčím stojícím mimo válku „o sobě“.

Válku „o sobě“ charakterizují tři krajnosti:

1, krajní použití násilí (kvalita násilí)²⁶

Clausewitz vychází z představy interakce ve válečném stavu, vždy je ochoten připomenout, že na bitevním poli jsou dvě strany. Proto, když hovoří o použití násilí, vnímá je jako výsledek vzájemného působení obou stran, kdy pokud jedna strana zvýší násilí, je druhá strana nucena, pokud si chce činit nárok na vítězství, zvýšit vlastní úsilí – násilí. A podle tohoto zákona bude používání

²³ Tamtéž str. 23

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž str. 24-25

násilí stoupat do nekonečna, resp. Do okamžiku, kdy jedna strana již nebude mít lidské a materiální zdroje pro stupňování násilí.

První krajnost hovoří o násilí jako o kvalitě, která začíná nevinným postrkováním na začátku a končí totální vyhlazovací válkou; např. dějiny druhé světové války daly Clausewitzovi za pravdu: na počátku stála „podivná válka“, která se přetransformovala ve válku totální a požadavek bezpodmínečné kapitulace.

Clausewitz praví: „*Válka je akt násilí, a toho je možno použít naprosto neomezeně; tak každý druhému ukládá, jak má jednat, vzniká vzájemné působení, které, jak už z toho plyne, musí vést k e krajnosti.*“

2, Zbavit nepřítele možnosti obrany²⁷

I zde Clausewitz vychází z axiomu, že válka je založena na interakci dvou protivných stran. Naším cílem je donutit nepřítele, aby již nemohl bránit uskutečnění našich účelů. Jak toho dosáhnout? Mohu samozřejmě obsadit některou jeho provincii a doufat, že se ulekne. Toto řešení je nedokonalé, protože momentálně ustrašený nepřítel může pozdvihnout hlavu, pokud chci svoje účely opravdu zabezpečit, musím nepřítele zcela zničit:

„*Má-li se protivník podříditi naší vůli, je nutno, abychom ho přivedli do takového stavu, který je mu více na škodu než oběť od něho požadovaná; ale nevýhody takového stavu nesmějí být ovšem, alespoň na pohled, přechodného rázu, sic by protivník vyčkal, až nastane příhodnější chvíle, a nepovolil by... Z toho plyne, že odzbrojení nebo porážka nepřítele, ať už to nazveme tak nebo tak, musí být vždy cílem válečného aktu.*“

„*Dokud jsem protivníka neporazil, musím se obávat, že porazí mne, nejsem už tedy svým pánem, nýbrž protivník mi přímo ukládá, jak mám jednat, tak jako já jemu.*“

3. Krajiní vypětí sil (kvantita násilí)²⁸

²⁷ tamtéž str. 25

²⁸ Tamtéž str. 26

I tento zákon vychází z interakce mezi válčícími stranami. Pokud totiž vedu boj, musím rozvážit dvě věci: jednak jak velké má protivník množství prostředků a jednak nakolik je ochoten jich užít. Podle toho musím i já vypravit do války adekvátní množství sil, pokud je ovšem nepřítelova vůle k odporu silná, musím zvýšit svoje úsilí, analogicky tak učiní i nepřítel a tak to jde teoreticky do nekonečna, z malého lokálního konfliktu se stává světová válka.

Tyto tři krajnosti určují povahu války „samé o sobě“, to je pravá podstata války, to je válka absolutní. Podmínky pro to, aby válka „sama o sobě“ nastala, jsou podle Clausewitze následující²⁹:

- 1, válka je izolovaný akt, nesouvisející s předešlým děním ve státě
- 2, válka sestává z jednoho nebo několika rychle za sebou jdoucích rozhodnutí
- 3, o výsledku války rozhoduje jen její průběh a žádná jiná okolnost (politika)

Jak je tedy možné, že se válka téměř nikdy nevyskytuje „sama o sobě“ – vždyť to je její pravá přirozenost -, ale v rozličných podobách, lišících se od sebe intenzitou nasazení obou stran? Na vině je, že válka „o sobě“ doposud zakrývala svými krajnostmi, že ve skutečném světě není nikdy „sama o sobě“, ale že je ovlivněna nějakým jiným bytím: „*Zákon krajnosti, záměr zbavit protivníka možnosti obrany, porazit ho, to vše doposud jaksi pohlcovalo tento účel. Jakmile tento zákon poleví ve své síle, jakmile tento úmysl ustoupí od svého cíle, musí zase vyniknout politický účel války.*“³⁰

Tedy, vidíme že oním bytím, jímž je válka ovlivněna, je politika, dodávající válce její účel. Jestliže nad válkami absolutismu Clausewitz krčí rozpačitě rameny, je z napoleonských válek nadšen, protože: „*Tím, že se válka od Bonapartovy doby stala nejprve na jedné a potom i na druhé straně zase záležitostí národa, nabyla úplně jiné povahy, anebo se spíše přiblížila své pravé*

²⁹ Tamtéž str. 27

³⁰ Tamtéž str. 29

povaze, své absolutní dokonalosti. ³¹ Clausewitz považoval za velké štěstí, že mohl žít v takové době, protože jedině díky této absolutní válce se blížíci skutečné válce poznal podstatu války „o sobě“ čili absolutní války. Nezbyvá než položit řečnickou otázku, zda by jeho (profesní) nadšení nebylo ještě větší, kdyby mohl spatřit „totální válku“ o 150 let později.

V souvislosti s pojetím absolutní války je nutno – přestože se jedná o kategorii taktickou - připomenout i jeho koncept generální bitvy (Vernichtungsschacht), ve které se v jednom velké sražení rozhoduje válka. Právě tento koncept výrazně ovlivnil budoucí vojevůdce (Moltke, Schlieffen) při sestavování jejich válečných plánů. Generální (hlavní) bitva, jak ji mohl vidět na vlastní oči v Napoleonově praxi, se mu jevila jako „boj sám o sobě“: „...*hlavní bitva je boj hlavních sil, je nutno ji považovat vždy za vlastní těžiště války, a proto se celkem vzato od ostatních bitev výrazně liší tím, že víc než kterýkoliv jiný boj je tu kvůli sobě samé.*“ ³² V hlavní bitvě jde o vše, proto se má vést až do okamžiku, kdy již není šance zvrátit výsledek. V boji a boji hlavním obzvláště jsou velmi důležité zálohy; jestliže ty považoval Clausewitz v případě strategie spíše za zlo, jemuž je nutno se vyvarovat, v taktice považuje taktické zálohy za základ vítězství, neboť: „*U novějších bitev je právě příznačné, že všechny nezdary a ztráty, které nastaly v jejich průběhu, je možno napravit svěžími silami, protože zařízení novějšího uspořádání bitvy a způsob, jak jsou vojska vedena do boje, dovolují, aby jich bylo použito téměř všude a v jakékoliv situaci.*“ ³³

V bitvě ovšem existuje velmi jemná hranice, její překročení je téměř nepozorovatelné, je to mez, po jejímž překročení se armáda řítí do záhuby, je to čára, za kterou se vytrvalost mění v paličatou omezenost. Taková situace nastává, když se vojevůdce vydá ze všech svých záloh, zatímco nepřítel proti němu může nasadit čerstvé síly, potom bitva dopadne jako boj u Belle-Alliance:

³¹ Tamtéž str. 544

³² Tamtéž str. 199

³³ Tamtéž str. 201

„V bitvě ze všech nejslavnější, v bitvě u Belle-Alliance, vynaložil Bonaparte své poslední síly, aby docílil obratu v bitvě, když už žádný obrat nebyl možný, vydal všechno do halíře a potom utekl jako žebrák z bojiště i z říše.“³⁴ Snad měla být tato slova varováním následovníkům, že generální bitva je vabank, a pokud v ní slabší strana prohraje, ztratí veškerý prostor pro manévrování, resp. možnost zvrátit výsledek války.

4, strategie seminepřímá a nepřímá: Hart a Beaufre

1, životopisy:

Liddell Hart (1895-1970) se narodil v Paříži a vystudoval dějiny na Cambridgeské univerzitě. Vstoupil do britské armády, v jejíž řadách prožil první světovou válku, aktivní službu opustil v roce 1927 v hodnosti kapitána. Od poloviny 20. let působil též jako publicista pro řadu britských deníků a podílel se na tvorbě vojenských hesel pro Britskou encyklopedii. Jeho publicistická činnost sestávala z řady vojensko-historických pojednání, nejvíce se ovšem proslavil jako jeden z propagátorů mechanizovaných vojsk v podobě malých elitních mechanizovaných útvarů na profesionální bázi. Stal se rektorem Cambridgeské univerzity a krátce (1937-1938) též působil jako vojenský poradce ministra války Hore-Belisha.

Po druhé světové válce se jednak věnoval jejímu vojensko-teoretickému vyhodnocení a vytěžení zajatých generálů Wehrmacht, jednak hledal novou strategickou koncepci pro NATO v jeho boji se sovětským blokem. Patřil v polovině 50. let mezi první, kdo podrobil kritice strategii „hromadné odvety“ a naopak navrhl použití „nepřímé strategie“, která byla v taktických otázkách

³⁴ Tamtéž str. 202

odlišná i od „strategie pružné reakce“, ve strategických se naopak shoduje s „teorií zstrašování“.

Andre Beaufre (1902-1975) vystudoval vojenskou akademii v Saint-Cyr, na které byl mj. jedním z jeho vyučujících i Charles de Gaulle. Po porážce Francie byl krátce vězněn vichistickým režimem, po svém propuštění v roce 1942 se přidal k akci Svobodných Francouzů a působil na řadě bojišť. Po druhé světové válce obhajoval nezávislost francouzských jaderných sil, teorii prezidenta Charlese de Gaulle. Působil též ve strukturách NATO, např. v Indočíně byl v roce 1952 jeho vojenským poradcem.

2, Hartův historický pohled:

Liddell Hart ve své Strategii nepřímého přístupu přistupuje k přemýšlení o strategii s přesně opačnou metodologií než Clausewitz, s nímž má ostatně být jeho koncepce polemikou. Zatímco Clausewitz odmítá historické příklady používat a vysmívá se předešlým vojenským teoretikům, kteří z kusých informací o taženích probíhajících třeba až v antice dovozovali dalekosáhlé závěry pro soudobé vojenství, používá Hart přesně tuto metodologii, vojenské dějiny od nejstarších dob mu jsou přesně tím, co Clausewitz ve svém díle odmítal jako projev diletantismu a zakrývání nevědomosti: Hartovi jsou naopak dokladem jeho teorie, resp. mají dokázat, že nikoliv Clausewitzova přímá strategie, ale právě jeho koncept v historii převládal a to, že tomu tak nebylo, je jenom dezinterpretace vojenství, kterou on, Hart, napravuje.

Hart v uplynulých dvaceti pěti stoletích (od řecko-perských válek do roku 1914) sledoval tažení velkých vojevůdců anebo éry, které byly jejich válkami určovány (např. Napoleonovu epochu). Dospívá k vcelku – vzhledem k jeho dílu - ne příliš překvapivému závěru, že v historii převládala nepřímá strategie, a to dokonce i u takových vojevůdců, kteří by mohli být dáni za vzor

přímých strategií. Napoleon např. podle Harta sice chtěl používat nepřímou strategii, ale jeho netrpělivost a možnost použít díky veliké převaze jeho armády s velkou nadějí na úspěch strategii přímou jej od nepřímých metod oddálila. Podobně je tomu i u tažení von Moltkeho v letech 1866 a 1870, která sice byla plánována podle přímé strategie, nakonec se v nich ovšem objevily silné nepřímé prvky.

Hart generalizuje historické příklady nepřímé strategie, které podle něj postupy vojevůdců dělí do dvou skupin. První tvoří přístup, kdy je použita strategická elastická obrana, která postupně vysiluje nepřítele, aby posléze bránící strana přešla do taktického útoku. Druhý spočívá ve strategickém útoku, který zajistí vojevůdci výhodnější výchozí postavení, s následným přechodem k taktické obraně, neustále ovšem ohrožující nepřátelský týl. Pro oba postupy je důležité používat psychologického postupu, znejišťování nepřítele a ohrožování více bodů v jeho pozici. Dospívá k závěru, že pochopit a ovládnout nepřímou strategii je možno jenom studiem vojenské historie, která ve svém úhrnu poskytuje dva axiomy, záporný a kladný: „*První axiom spočívá v tom, že při osvětlení množství historických příkladů ani jeden vojevůdce nemůže být ospravedlněn za čelní útoky na protivníka, který drží svoji pozici. Druhý axiom potom spočívá v tom, že před tím, než je nepříteli uštědřen úder, je potřeba oslabit jeho vůli k odporu.*“³⁵

Svoji pozornost autor věnoval i oběma světovým konfliktům. A zde, při výkladu Schlieffenova plánu je nejlépe vidět, jaká je jeho koncepce strategie nepřímého postupu: „*Avšak nepřímý charakter událostí předpokládaných tímto plánem, nespočívá v této obchvatné operaci, ale v rozdělení sil a v úmyslu, který spočíval v jeho podstatě. Od začátku bylo nutno najednou zničit pomocí koncentrovaného úderu nejen bojové, ale i rezervní sbory.*“³⁶ Je toto nepřímý přístup? Hart si dobře uvědomuje spornost takového tvrzení, a proto dodává:

³⁵ Hart, L.: Strategija něprjamyh dějstvij, str. 216-217

³⁶ Tamtéž str. 224

„Útok Schlieffena přes Belgii byl nepřímou strategickou událostí nanejvýše v omezeném smyslu slova. Na nevelkém prostoru se pohybovalo příliš mnoho vojska. Ale s ohledem na psychologické hledisko, kalkulující s účinkem rozdělení vojsk, nabývá nepřímý charakter.“³⁷ Vidíme, že jestliže „nepřímost“ spočívá třeba jen v psychologickém působení, je to s protikladem, dosti na pováženou: existoval vůbec? V které válce se v menší či větší míře neuplatňuje psychologický činitel? Vždyť takto bychom do kategorie „nepřímé“ mohli zařadit i Napoleona, který je i pro Harta příkladem přímého postupu!

Strategii Hitlera začíná popisem obrazu totální války, jak ji vyložil Ludendorff, poukazuje především na skutečnost, že Ludendorff se odvrací od Clausewitze a Ludendorffův požadavek nadřazenosti války nad politikou je naplněn Hitlerem, který spojuje ve své osobě státníka i vojevůdce, podobně jako dříve Alexander, Caesar či Napoleon. I Hitlerova politika je strategií nepřímého působení: „*Prapůvodním cílem strategie se zdá být zmenšení možností protivníka. Odsud vychází druhý axiom: abychom dosáhli tohoto nebo jiného cíle, je potřeba mít několik cílů. Útokem, který je veden proti jednomu bodu, nutně vzniká ohrožení dalšího bodu, na který je v případě nutnosti přenesen úder... Ať již instinktivně či na základě učení od jiných, Hitler chápal zásady těchto strategických pravd, které do jeho doby málo kdo poznal.*“³⁸ V letech 1933-1939 si Hitler připravil postupným rozšiřováním svých možností na úkor západních mocností výhodnou pozici, kterou potom zužitkoval v taženích proti Polsku a na západě, pro které použil taktiku mechanizovaných vojsk, jeho postup však byl i poté postupem nepřímým: „*Triumfální kampaň Němců devět měsíců po porážce Polska byla charakteristická strategií nepřímého působení ani ne tak velikostí použitých vojsk, jako spíše psychologickým působením. V jejím základě spočívala idea narušení jistoty protivníka prostřednictvím nenadálosti směru, času a metody útoku, kterému předcházela lživá odvádějící*

³⁷ Tamtéž str. 224

³⁸ Tamtéž str. 300-301

opatření a který byl doprovázen maximálně rychlým vývojem úspěchu po linii nejmenšího odporu do největší možné hloubky.“³⁹

Proč byl tedy Hitler – vyznavač (správné) strategie nepřímého působení - nakonec poražen? *„Porážka Hitlera začala ze všeho nejdříve v oblasti velké strategie. Zde byl osudový kaz... mohl uspět tam, kde Napoleon prohrál a docílil by sjednocení Evropy pod německým vedením - sjednocením, které by bylo příliš silné, než aby je dokázaly narušit vnější síly. Leč Hitler byl sám sobě hrobařem. Jeho politická činnost byla příliš přímá.*“⁴⁰ Ano, právě zde je třeba hledat tajemství porážky Hitlera, ne na rovině takticko-operační, ne na rovině vojenské strategie, ale v rovině nejvyšší, tj. ve vysoké strategii, politice, která v Hitlerově podání byla „politickým náboženstvím“.

3, Beaufre a periodizace dějin vojenství

Beaufre si na rozdíl od Harta „nebere za svědka“ historii, jeho Úvod do strategie není reinterpetací vojenských dějin sestavením vhodných empirických fakt do kompaktního celku, ale pokusem stanovit dějiny vojenství na základě všeobecných tendencí platných pro konkrétní periodu.

Ve své periodizaci⁴¹ vychází z klasické vojenské strategie, neperiodizuje tak dějiny z pohledu bitvy (to by musel jako hledisko použít taktiku), ale bere si širší měřítko: operaci, tj. kontinuální popis tažení vojsk, nikoliv bitvu, která je příliš úzkým bodem, navíc v některých fázích již dopředu předurčeným právě operací.

1. fáze: Operace a bitvy jsou od sebe odděleny a vzájemně na sobě nezávisí. Tak tomu bylo od starověku až do 18. století. Bylo tomu tak proto, že vojska byla početně příliš malá, byla jenom bod v terénu, musela se proto držet

³⁹ Tamtéž str. 317

⁴⁰ Tamtéž str. 335

⁴¹ Povšechně: Beaufre, A.: Úvod do strategie, str. 65-74, 1967

pohromadě. A protože vojska používala pochodový a bojový pořádek, jehož zaujetí trvalo i několik hodin, velmi často se mohl protivník bitvě vyhnout opuštěním možného bojiště. Jednalo se tak o bitvy přijaté na základě oboustranného souhlasu.

2. fáze: operace a bitvy jsou sice odděleny, ale vzájemně spolu souvisí. Typickým představitelem této fáze je Napoleon. Jeho vojska jsou rozprostřena v prostoru, armáda tedy není nějaký bod, ale jakási síť, která se v okamžik určený vojevůdcem shromáždí pomocí rychlého manévru (operace) na jednom místě, aby svedla bitvu. Typickým příkladem může být obklíčení rakouské armády u Ulmu 1805.

3. fáze: splynutí operace a bitvy. Vlivem zvyšování palebné síly a početnosti vojsk dochází v průběhu 19. století k procesu vzniku fronty, kdy paralelně vedle sebe postupují mohutná tělesa, vytvářející téměř souvislou lidskou hradbu. Vlivem zvýšení palebné síly se Napoleonem prováděné průlomy stávají neproveditelné a na jejich místo nastupuje křídelní manévr: nejgigantičtějším vyjádřením tohoto postupu je Schlieffenův plán.

4. fáze: bitevní fronta je totožná s operací. Tato etapa vojenství je obecněji známa jako zákopová válka. Došlo k ní vinou značného obranného potenciálu pěchoty počátku 20. století a veliké koncentrace obrovských mas vojska, po ztroskotání Schlieffenova plánu a pokusech o křídelní obejítí protivníka. Vznikla statická fronta, typická zákopy a zátarasy, pánem bojiště byl kulomet. A stejně, jako krachovaly pokusy o obejítí kvůli vysoké palebné síle a koncentraci vojska, krachují z téhož důvodu i pokusy o čelní průlom: objevuje se fenomén materiální bitvy.

5. fáze: bitva je přípravou pro operaci. Je to éra druhé světové války, kdy taktické prostředky díky tankům a letectvu získaly převahu nad strategickými zálohami. Vojska jsou nasazována k průlomu protivníkovy postavení a pronikají do jeho týlu, aby obklíčovala jeho rozbité síly. Tato fáze – obklíčovací – operace je důležitější než sama bitva, ta jen díky ní získává svůj

smysl. Dochází k obrácení vztahu operace vs. bitva, jak byl platný pro první periodu: nikoliv bitva, ale operace je završením. Charakteristická je vysoká pohyblivost a palebná síla průlom konajících vojsk.

Poprvé v historii se letectvo objevuje nejen jako činitel taktický, ale podle meziválečných teorií Giulia Douheta je západními spojenci použito jako faktor strategický: k vysílení protivníka bombardováním. Přes nepochybné oslabení Německa však letectvo samo o sobě na porážku nestačilo, rozhodující byly pozemní operace.

6. fáze: prostor bojové činnosti získává větší význam než frontová linie. Je to období poválečné, charakterizované atomovým patem a studenou válkou. Konflikt zasahuje celou planetu a ozbrojené síly, které jsou relativně menší než v předešlém období, zato jsou mobilnější, musí připustit existenci mezer v linii, protože tu jsou schopny pokrýt jenom za předpokladu velkého rozptylu, jenž by ovšem byl na úkor jejich síly. Budoucí válka, bude-li vedena konvenčními silami, bude mít pravděpodobně rychlý průběh a díky značným výsadkovým silám budou bitvy vedeny na obrovských prostorách, nebyl by to jenom bod nebo linie.

Beaufrova periodizace zde není uvedena jako protipól k Hartově pohledu na dějiny. Jak již bylo zmíněno, u Harta mají dějiny metodologicky jiný význam: jsou svědky jeho strategie nepřímého přístupu. Význam Beaufrovy periodizace ovšem spočívá v tom, že nám fenomén blitzkriegu zařazují do širších souvislostí dějin válek.

4, strategie podle Harta a Beaufra

Doposud jsme jenom kroužili kolem základního problému, jímž je celková koncepce válečného konfliktu: strategie. Jak u Harta, tak u Beaufra jsme se pohybovali v rovině operační, přestože Hart svůj nepřímý postup označuje

pojmem strategie, balancuje v mnoha ohledech na hraně s operačním uměním na jedné straně a politikou na hraně druhé; ostatně to už je v přirozenosti strategie.

A, velká (Hart) čili totální (Beaufre) strategie

Jedná se o oblast, kterou von Clausewitz ve svém díle nerozpracoval. Ne, že by si její existence nebyl vědom, jenom ji jakožto autor toho, co Beaufre nazýval klasická vojenská strategie (přímá) nepovažoval za nutné analyzovat, tam, kde se podle něj končila hranice jeho nauky prostě udělal odkaz na politiku, určující strategii.

Oba teoretikové mají na mysli v podstatě totožný jev, Beaufre odlišuje od Harta pojmem „totální“, který ve spojení s válkou považuje za výstižnější než výraz „velká“. Tato strategie je totožná se státnickým uměním a jejím posláním je stanovovat základní úkoly jednotlivým obecným strategiím (vojenské, diplomatické, ekonomické, politické). Tvůrcem této velké-totální strategie je vedoucí státník.

Hart o velké strategii prohlásil: „*Tak, jako se taktika jeví jako uplatnění strategie na nižší úrovni, tak se jeví i strategie jako projev vojenské politiky, tj. velké strategie na nejnižší úrovni... Úloha vysoké, neboli velké strategie spočívá v tom, že koordinuje a zaměřuje všechny zdroje státu nebo spojeneckého uskupení k dosažení politického cíle války – cílu, který je určován velkou neboli státní politikou.*“⁴²

B, Beaufrova obecná strategie a strategické modely⁴³:

Beaufre zbavuje pojem strategie čistě vojenského významu a považuje je za vhodný použít i pro ostatní oblasti snažení státu. Jeho modely jsou v podstatě totální strategií, konkretizovanou převahou některé z obecných strategií, z nichž je vojenská jenom jedním ze specifických případů, jak je níže patrné.

⁴² Hart, L.: Strategija nepřímých dějství str. 442

⁴³ Povšechně: Beaufre, A.: Úvod do strategie, 1967, str. 31-34,

1., model: k dispozici jsou velké prostředky, cíl je ovšem nepatrný. Potom zpravidla stačí již jenom hrozba použití těchto sil. Jedná se o model přímé hrozby a byl používán zejména ve studené válce, jednalo se o strategii zastrašování.

2., model: prostředky jsou spíše nedostatečné a cíl je malý. V tomto případě bude nevhodnější o dosažení cíle usilovat postranními akcemi politického, ekonomického nebo diplomatického charakteru. V praxi se jednalo o postup používaný Sovětským svazem za studené války.

3., model: prostředky a volnost jednání jsou omezeny, cíl je ovšem velký. O dosažení cíle se budeme pokoušet řadou menších akcí, přičemž budeme podle potřeby střídavě hrozit, vykonávat nátlak a vyhrožovat ozbrojenou akcí. Tohoto modelu užíval Hitler v letech 1935-1939. Jednalo se o strategii používanou Velkou Británií, kterou popsal Hart jako „nepřímý přístup“. V případě Velké Británie má takový postup naději stát se trvalejším principem, je to dáno tím, že Velká Británie je přírodou chráněna před invazí. Tento postup „ohlodávání“ má naději na úspěch jedině u malých cílů, pokud ovšem narazí na položku principiálně významnou pro jinou velmoc, vede nevyhnutelně k válce.

4., model: při existenci rozsáhlé volnosti jednání, ale nedostatečných prostředků dosažení cíle, je potřeba použít takového módu, aby se válka co nejdéle vlekla a co nejvíce protivníka vysílila. Bude se jednat o totální válku, vedenou především partyzánským způsobem boje, se silným ideologickým nábojem. Nepřítel vleklý dlouhodobý odpor nakonec nevydrží a zhroutí se. Typickým příkladem jsou národně-osvobozené hnutí.

5., model: pokud jsou k dispozici dostatečné ozbrojené síly, je možné snažit se protivníka zničit, nejlépe jedním rychlým a rozhodným tažením, zakončeným nejlépe generální bitvou a likvidací ozbrojených sil nepřítele. Pokud tohoto nemůže být dosaženo, lze okupovat nepřátelské území a tím nepřítele ekonomicky a morálně ničit.

Tento parciální model je klasickou vojenskou strategií Clausewitzovou, která byla zcela nesprávně pochopena jako návod na jakékoliv vedení ozbrojených konfliktů: „*Clausewitzovy teorie však byly často překrucovány nesprávnými výklady lidí, kteří byli příliš nasáklí určitým druhem wagnerovského romantismu... Prokázalo se totiž, že vojenským vítězstvím, majícím charakter jakési chirurgické operace, se může dosáhnout rozhodnutí jedině tehdy, umožňují-li existující ozbrojené síly úplně porazit nepřítele v krátké době. Tyto podmínky... však existují pouze v určitých etapách vývoje taktiky a operačního umění. V intervalech mezi těmito příznivými etapami vedla clausewitzovská strategie k tomu, že protivníky, jejichž síly byly v určité rovnováze, zaplétala do konfliktů gigantických rozměrů... V důsledku toho vychází z konfliktu úplně vysílen jak vítěz, tak i poražený... Tento omyl v myšlenkovém procesu stál s největší pravděpodobností Evropu její vedoucí postavení ve světě...*“⁴⁴

Skvělá dedukce, zvláště poslední věta Beaufrova citátu zní to jako úder kladivem. Ukrývá se v ní celá pravda o poválečné situaci Evropy a studné válce!

C, vojenská strategie, Hart a Beaufre

Hart při hledání definice strategie kritizuje von Clausewitze právě za „přímost“ jeho definice. Jednak mu vadí, že definice (Clausewitzovo „využití boje k účelu války“) odkazuje na politickou sféru, která není nutně v bezprostřední moci vojevůdce – Napoleon či Fridrich II. byli výjimky – a dále, že zdůrazněním boje navozuje představu, že boj je jediným prostředkem, který strategie používá. Hart si uvědomuje, že von Clausewitz to takto ostře nevnímal, ale upozorňuje na skutečnost, že : „*...méně zkušené učedníci Clausewitzovy mohli lehce spojit prostředky s cílem a dojít k závěru, že se ve válce vše podřizuje jednomu cíli – generální bitvě.*“⁴⁵

⁴⁴ : Beaufre, A.: Úvod do strategie, 1967, str. 34

⁴⁵ Hart, L.: Strategija nepřímých dějství str. 439

Hart strategii definuje ústy von Moltkeho jako: „*praktické uplatnění prostředků, daných k dispozici vojevůdci k dosažení udaného cíle.*“⁴⁶ Hart z definice vylučuje boj a otevírá tak prostor většímu množství prostředků, ale stále mu v ní zůstává vojevůdce, musí tedy vyřešit problém vztahu velké strategie a vojenské strategie. Spojení státníka a vojevůdce v jedné osobě je jevem řídkým (Fridrich II., Napoleon, Hitler), jeho pravděpodobnost opakování v moderní době, charakterizované demokracií je velmi malá. Stejně jako se vojenská strategie nalézá v podřízeném vztahu k velké strategii, nalézá se vojevůdce v podřízeném postavení vůči vládě. Dostává od ní prostředky k naplňování jejích cílů a je legitimní, pokud požaduje kvantitativně či kvalitativně odlišné prostředky, zároveň má ovšem vláda možnost jej odvolat, pokud se domnívá, že nenaplňuje cíle velké strategie, může ji měnit, nezasahuje ovšem do samotného provádění vojenské strategie.

Vlastní Hartova definice vojenské strategie zní: „*umění rozvrhnutí a přeměny vojenských prostředků podle skutečných cílů politiky.*“⁴⁷ Nejlepší politikou se mu potom jeví taková, která používá omezené cíle a z ní potom vyplývá i omezenost strategie. Jako příklad uvádí Velkou Británii, její dodržování rovnováhy na kontinentu a nepřímé působení pomocí námořních sil. Nejobecnějším cílem strategie je realizace boje při co nejvýhodnějších podmínkách. Vlastní realizace tohoto cíle je dosažena odvrácením nepřítele od realizace jeho záměru. A nejlepší realizace tohoto zámyslu spočívá ve vyhnutí se přímému střetnutí a vmanévrování nepřítele do bezvýchodné situace, zpravidla se jedná o obklíčení, o nepřímé působení. Při něm Hart velmi spoléhá na psychologický moment, který vznikne u obklíčeného vojska a také argumentuje nemožností armády napadené z týlu rychle zaujmout kruhovou obranu. Naopak nedoporučuje přímé působení, protože při frontálním útoku naopak roste nepřítelovo odhodlání k obraně a potřebujeme k němu více sil.

⁴⁶ Tamtéž str. 440

⁴⁷ Tamtéž str.442

Beaufre cítil potřebu vymezit svoji teorii vůči Hartovi a zároveň demaskovat jeho strategii jako skrytě přímou, když napsal: „*Cílem nepřímého přístupu je totiž vojenské vítězství a nepřímá je pouze příprava k tomuto vítězství. Právě proto jsem nepřímý přístup zařadil do komplexu přímé strategie. Nepřímá strategie je však taková, která se snaží dosáhnout podstaty rozhodnutí jinými prostředky a způsoby, než je vojenské vítězství.*“⁴⁸

V polemice s Hartem je již obsažena definice specifické formy strategie. Obecná definice podaná Beaufrém však zní: „*Je to umění ovládat dialektiku sil, nebo přesněji řečeno umění ovládat dialektické působení vůlí, které k řešení svého konfliktu používají sílu.*“⁴⁹ Beaufre se vymezuje svojí záměrně abstraktní definicí i vůči von Clausewitzovi, jehož definice podle něj je použitelná jenom pro specificky vedený druh konfliktu. Cílem strategie je pro Beaufra „*dosáhnout rozhodnutí vytvořením takové situace, která u nepřítele vyvolá takové rozvrácení morálního stavu, že bude nucen přijmout podmínky, které mu chceme vnutit.*“⁵⁰

Úkoly, které mohou být vloženy na bedra ozbrojených složek, jsou trojího druhu: 1, dobytí či naopak obrana určitého území, 2, zničení nebo postupné vyčerpání nepřátelských sil, 3, uskutečnění rychlé akce nebo naopak získání času. Základní situace, které při řešení těchto problémů jsem již popsal v Beaufrových strategických modelech. Beaufre nabízí i zjednodušené schéma, které názorněji ukazuje přechod od přímé přes seminepřímou až k totálně nepřímé strategii:

1, při dostatečné převaze sil a prostředků se bude ofenzívou usilovat o to, aby byl protivník donucen k svedení rozhodující bitvy a v ní poražen. To je strategie přímého přístupu, která vyžaduje maximum sil a prostředků proti hlavnímu uskupení protivníka.

2, pokud si nejsme svojí převahou příliš jisti a z faktorů plynoucích z taktiky se ofenzíva jeví jako méně vhodná forma, jsou dvě možnosti postupu:

⁴⁸ Beaufre, A.: Úvod do strategie, 1967, str. 126

⁴⁹ Tamtéž str. 27

⁵⁰ Tamtéž str. 28

A, vyčerpat protivníka vlastní obrannou činností a jeho oslabení využít k následné protiofenzívě. To je tzv. přímá defenzivně-ofenzivní strategie.

B, před rozhodující akcí zmást protivníka úderem na nějakém vedlejším směru. To je přímá strategie formou nepřímého přístupu (Hart).

3, jestliže naše prostředky k dosažení vojenského rozhodnutí nedostačují, ztrácejí v totální nepřímé strategii svůj význam a mají jenom pomocnou úlohu např. při guerillové válce, hlavní úlohu mají diplomacie, ekonomika či politika.

Největší pozornost věnuje Beaufre právě poslednímu případu, který nastal v době studené války a jaderného patu, kdy ani jedna ze supervelmocí neměla dostatečné síly, aby porazila druhou, a kdy otevřené použití třeba i konvenčních sil hrozilo přerůst v nasazení zbraní hromadného ničení. Předkládá koncepci nepřímého manévru, jehož cílem je oslabení a porážka protivníka bez použití vojenských sil. Tento manévr, ačkoliv nepoužívá otevřeně vojenských sil, předpokládá jejich existenci a takovou sílu, aby odstrašila nepřítele od přechodu k přímé strategii a donutila jej přistoupit na naši hru, která principiálně spočívá v postupném omezování jeho manévrovacího prostoru. Nástroji budou propaganda, využívající domácí páte kolony a světového veřejného mínění ve svůj prospěch a podpora guerillových hnutí. To bude probíhat na velkém prostoru a bude často tak maskováno, že nebude vždy zjevné, že se jedná o nástroj totální nepřímé strategie. Naše působení na vysílení protivníka bude dlouhodobou záležitostí, zato ovšem s trvalými následky.

Vzhledem k Hitlerově předválečné politice je zajímavý jeden z konkrétních Beaufrových konceptů: artyčokový (salámový) manévr; ostatně Beaufre Hitlera sám uvádí jako příklad tohoto postupu. Jedná se o přístup, kdy naše vojenské síly nedostačují k dosažení cíle. Svého dosahuje tím, že provádíme operace velmi rychle a stavíme protivníka před hotovou věc, abychom s ním mohli případně vyjednávat, ovšem již jako vlastníci nějakého zisku. Příklady jsou Hitlerovo obsazení levého břehu Rýna, obsazení Rakouska

a zbytku Československa. Celou věc vždy prezentujeme tak, abychom si získali mezinárodní mínění, tvrdíme, že se jednalo o jediné možné řešení pouze parciálního problému a že se jedná o poslední takový postup. Nevýhody jsou tedy celkem zjevné: strategii nelze použít k dosažení velkých cílů a trik nelze aplikovat v krátkých časových intervalech. Hitlerovy vyšel třikrát za sebou, po obsazení zbytků Československa se již nikdo nenechal zmýlit: „*Jeho další krok, totiž vpád do Polska, již musel vést k vystupňování do krajnosti, totiž k druhé světové válce – i když mnozí činitelé na západě byli i tehdy ještě ochotni věřit, že zase jde pouze o další fázi omezeného dosahu. Tento příklad jasně ukazuje na meze této strategie: postupných, po sobě následujících skoků není možno používat k dosahování příliš závažných cílů, ledaže by se celý proces táhl po velmi dlouhé časové období.*“⁵¹

Beaufre tady ukazuje, že ačkoliv Hitler používal metody nepřímé strategie, vzhledem k rozsahu jeho politických cílů musel dříve nebo později přejít – resp. byl nucen přejít – k otevřené strategii přímé.

5, strategie přímá a nepřímá: shrnutí

Přímá strategie je taková, která k dosažení svých cílů používá jako primární nástroj ozbrojené síly a realizuje se skrze vojenská vítězství.

Nepřímá strategie je taková, která k dosažení svých cílů používá jako primární nástroj politický, sociální, kulturní a ekonomický nátlak a realizuje se skrze postupné omezování manévrovacího prostoru protivníka.

⁵¹ Tamtéž str. 140

6, poznámka ke vztahu taktiky a strategie

Strategie je vysoce abstraktní věda, která pracuje s rozsáhlým prostorem a časem. Její zásady a cíle by ovšem byly chimérami, pokud by neexistoval konkrétní materiální nástroj k jejich naplnění, ozbrojené síly. A to bez ohledu na to, jakou úlohu jim strategie přiřkne (přímou či nepřímou).

Taktika jako nauka o vedení boje a uspořádání bojových sil je v dialektickém vztahu se strategií. Nejen, že si nelze jednu bez druhé představit, ale vzájemně se doplňují a ovlivňují. Taktické možnosti korigují reálnost strategie a naopak, rozhodne-li se strategie k cíli, jenž není v možnostech současné taktiky, vzniká tlak na její modifikaci, úpravu nástroje.

Přes zmíněný dialektický vztah je ovšem třeba mít na paměti jedno: strategie je vždy silnějším a také primárním modifikátorem, neboť taktika bez strategie je nepoužitelná, stejně jako chirurgický skalpel v rukách medika. Je třeba mít na paměti, že: *„Volba taktiky je záležitostí strategie. Strategie rozhoduje o formě konfliktu, rozhoduje, zda se konflikt povede ofenzivně nebo defenzivně, zda se bude používat otevřeného násilí nebo skrytých, záludných forem, zda bude zápas veden přímo nebo naopak postupně a nepřímo, zda půjde o zápas v oblasti politiky nebo o střetnutí vojenské, zda se použije jaderných zbraní či nikoliv atd.“*⁵²

Na toto ponaučení mnozí autoři zapomínají, utápějíce se v jednotlivostech taktiky či technicko-taktických dat a zapomínajíce, že každá kniha o Hitlerově válce by měla začít rozhorem Mein Kampf; kdyby Hitler neměl svého Guderiana, musel by si jej vytvořit!

⁵² Tamtéž str. 53

7, schéma vojenské teorie

Pro větší názornost rovin vojenského myšlení a jejich vztahů a úkolů předkládám následující vlastní schémata. Je třeba mít u první tabulky na paměti, že roviny jsou řazeny hierarchicky, tj. nadřazená určuje rovinu nižší, zároveň však mezi nimi existuje vztah vzájemného ovlivnění, který není schématicky zachytitelný, jedná se konkrétně zakotvený jev. A dále, že styčné plochy, na nichž se tato konkréta projevují, nejsou jenom mezi bezprostředně sousedícími rovinami, ale též např. mezi rovinou „nejvyšší“ a nejnižší“. U druhé potom dochází k jistým posunům v čase, např. za Napoleonových dob mohl být pouhý sbor nositelem operačního významu, za druhé světové války ovšem za obvyklých podmínek jen front nebo skupina armád.

A, definiční tabulka:

Kategorie	deskriptivní	exekutivní (z hlediska vojenství)
Rovina		
Velké (totální) strategie	Jedná se o celkovou politiku státu , zde se sbíhají všechny partikulární zájmy a je o nich rozhodováno vzhledem k sumě státu.	Státník
Konkrétní strategie	Především vojenská , ekonomická, politická a diplomatická, v nejširším smyslu slova ovšem každý obecnější postup určující celkové směřování konkrétní oblasti.	Vrchní vojevůdce , někdy totožný se státníkem, popř. generální štáb
Operačního umění	Konkrétní vojenský děj , odehrávající se na tak velkém prostoru a prováděný tak významnou skupinou vojska (kvantitativně či kvalitativně), že jeho výsledek má (mít) fatální dopad na výše uvedených rovinách.	Generalita , vysocí důstojníci
Taktiky	Nauka o tom, jak je veden jednotlivý boj , někdy dále dělena na elementární, poučující o boji nejnižších jednotek a vyšší, pojednávající o pohybech větších celků (armád), zde se z ní stává operační umění.	Příslušníci bezprostředně bojující armády všech hodností a velitelských stupňů

B, rozsahová tabulka:

Kategorie	geografická	kvantitativní (z hlediska vojenství)
Rovina		
Velké (totální) strategie	Vlastní stát , státy s ním hraničící a spojenci s jejich vazbami, v moderní době ovšem celá planeta, zvláště u tzv. supervelmocí.	Úhrn obyvatel bojujících států a jejich spojenců
Konkrétní strategie	Území , která jsou s našimi zájmy, vyjádřenými jednotlivými strategiemi, přímo či nepřímo spojena.	Branná moc
Operačního umění	Rozsáhlé území, zhruba se kryje s teritoriem státu, kde probíhají vojenské operace , pojem válčiště.	V dané době největší vojenská tělesa (sbory, armády, skupiny armád)
taktiky	Místo, bod , kde je sváděn konkrétní boj.	Nížší tělesa tvořící výše uvedené, nelze od nich ovšem v bitvě dostatečně oddělit.

II, Evropské souvislosti

1, podněty první světové války pro poválečnou vojenskou teorii

Snad je možno i říci, že bez jednoznačného krachu, jaký zažil pokus vést válku téměř jako za Napoleonových časů – minimálně podle teorie vzniklé reflexí jeho tažení -, ale s mnohonásobně většími armádami a s mnohonásobně výkonnějšími zbraněmi, by se nezrodila teorie tankových vojsk. Kulomet, masakrující útočící pěchotu, byl tou zbraní, která pomohla zrodu a vzestupu tanku.

A právě v tomto spočívá jádro toho, proč první světová válka měla svoji specifickou podobu. Jistě, ani jeden z hlavních velitelů nebyl vyslovenou individualitou, ale hlavní příčina byla v tom, že defenzivní zbraně získaly drtivou převahu nad zbraněmi ofenzivními. Jestliže palba předovek se dala za jistých okolností proběhnout, stejně jako bylo možno manévrovat pod palbou opakovaček, byť hůře, kulomet byl zbraní s daleko větší kadencí, která byla pro pěchotu drtivá. A ta na ni neměla odpověď, protože dělostřelectvo bylo příliš těžkopádné.

Odpověď se pokusil dát von Schlieffen „obřími Kannami“, když jeho řešení nebylo úspěšné, stejně jako následný „běh k moři“, zrodil se fenomén poziční války a s ní spojené materiální bitvy. Zákopy, bláto, kulometry kosící s kadencí 500-600 ran za minutu útoky pěchoty, mnohadenní dělostřelecké přípravy zbavující válčení jeho podstatného prvku – momentu překvapení -, nulová invence velících generálů, to vše zahalené v oblacích otravného plynu.

Patovou situaci se pokusilo nezávisle na sobě řešit několik mužů z různých armád. Byl tu velmi zajímavý pokus z roku 1916 ruského generála Brusilova, který ukázal, že poziční válku je možno alespoň na čas rozpohybovat,

stejně tak pokus Ludendorffův na jaře 1918. Jednalo se ale o epizody, jejichž takticko-operační úspěchy nebyly využity ani na úrovni strategické. Stejně tak jako úspěchy britského vynálezu – tanku. Jeho dvojnásobné masovější použití v první světové válce symptomaticky ukázalo nejen dvojnásobné představy o jeho nasazení, ale i jejich naději na úspěch.

První nasazení prototypů tanku v bitvě na Sommě v roce 1916 bylo vysloveně nešťastné – porušily se všechny zásady, podle kterých bude později budována progresivní taktika použití tanků – byly nasazeny v malém množství a především ve zcela nevhodném terénu, který dělostřelecká příprava proměnila v měsíční krajinu plnou hlubokých kráterů, v nichž tanky, mající zatím mnoho dětských nemocí technického rázu, končily. Představa byla totiž taková, že tank není ničím jiným, než jakousi opevněnou bází, jejíž kulometry a děla jsou určeny na podporu útočící pěchoty.

O mnoho lépe se tanku vedlo o rok později, u Cambrai. Zde Britové 20. listopadu 1917 masově nasadili 381 tanků proti německým pozicím. Byl realizován plán, který vybral vhodný (pevný a rovný terén) a tanky se ocitly v roli ocelové pěsti, jíž pěchota sloužila jako okupační a podpůrná síla, vztah mezi tanky a pěchotou tak byl přesně obráceným než před rokem. Přesto i zde se objevily problémy, především synchronizace pěchoty s postupem tanků, kvůli čemuž vznikly nekryté úseky a potom, když se tankům průlom podařil, nikdo jej nedovedl využít a Němci provedli úspěšnou protiofenzívu. Přesto, že bitva u Cambrai se tak stala pouhou epizodou první světové války – strategický průlom se nekonal, protože s ním nikdo nepočítal, a když tu byl, nedovedl jej nikdo využít -, byla současně předznamenáním budoucího použití tanků.

Zapomenuto nesmí být ani letectvo. Na počátku války byli letci považováni za „cirkusáky“ a jejich informacím, tolik cenným pro obrovské armády pochodující ohromnými prostory, nikdo z generálů nevěřil. Postupně tomu tak přestalo být a tato zbraň zažila za války skutečně velký vzestup, zrodilo se průzkumné, stíhací a bombardovací letectvo, a jakkoliv byly jeho

prostředky směšné v porovnání třeba jen s následující světovou válkou, získalo si letectvo náležitou úctu.

Toto byly podněty pro mladé nižší důstojníky první světové války, kteří viděli, jak je člověk-voják tváří v tvář moderní výkonné technice bezmocný a zranitelný. Mohlo je tedy napadnout něco jiného než idea, že pokud se tyto moderní prostředky ještě dále modernizují a nasadí odpovídajícím způsobem, bude touto technickou cestou vyřešen problém strategický?

Jejich postoje byl bezpochyby ovlivněny i generačně, protože propagátoři tankových vojsk byli často lidé v hodnostech vyšších důstojníků či nižší generality, lidé chystající se vystřídat ve velení starou, prvoválečnou generaci generálplukovníků a maršálů (s výjimkou Tuchačevského, u kterého platí pouze ve smyslu věkovém).

2, přehled teorií mobilní války a její představitelé

Až k extrému dovedl svoje představy o budoucí válce italský pilot z první světové války a pozdější generál Giulio Douhet (1869-1930). Patřil k nejextrémnějším a nejdůslednějším představitelům myšlenky, že budoucí válka bude ovládána letectvem. K tomuto názoru dospěl ještě před vypuknutím první světové války. Jeho spis *Nadvláda ve vzduchu* (něm. vyšlo jako *Luftherrschaft*) je vyjádřením jeho maximalistických představ.

Letectvo má vlastnosti, které předešlé zbraně neměly, především díky rychlosti bude schopno dosáhnout momentu překvapení, který bude znásoben tím, že válka bude zahájena bez vyhlášení. Cíle letectva budou rázu strategického, tj. bude útočit na zázemí protivníka, na jeho průmyslové objekty, dopravní tepny a také – na obytné oblasti s cílem rozvrátit morálku obyvatelstva. Podmínkou pro toto bude získání nadvlády ve vzduchu, která musí být dosažena

ihned či jen krátce po vypuknutí konfliktu. Organizačně musí být letectvo zcela nezávislé na pozemní armádě a jejím velení, jeho rozhodující složkou budou strategické bombardéry. Domníval se, že ovládnutí vzduchu je klíčem, protože to znemožní jakékoliv manévry nepřátelských pozemních sil, letectvo mělo podle něj samo válku vyhrát. Jeho teorie ovlivnila řadu vojenských myslitelů ve světě i v Německu, jak bude zmíněno, mezi jeho nejznámější obdivovatele patřil americký generál William Mitchell a šéf britského bombardovacího letectva za druhé světové války letecký maršál Artur Harris.

O osudech a nejvýznamnějším díle Liddella Harta bylo pojednáno na jiném místě, kde se rozebíraly strategické zásady teorie nepřímého přístupu. V oblasti taktické, resp. v otázce využití tanků, hlásal tzv. teorii vzdouvajícího se příboje, odvozené od německé taktiky úderných skupin. Princip, který používaly, měl být použit ve větším měřítku a jednotky měly pronikat podle strategie nepřímého přístupu do nitra území nepřítele, obcházejíce případná místa odporu. Jeho taktika se skládala z 8 maxim: 1, zvol si cíl a odpovídající prostředky k jeho dosažení, 2, neztrácej svůj cíl ze zřetele, 3, vyber si cestu, kterou nepřítel nejméně očekává, 4, využij místo nejmenšího odporu a zde nasad' rezervy, 5, zvol si takovou operační linii, aby si z ní mohl ohrožovat více cílů, 6, učiň svůj plán flexibilní případným změnám, 7, neútoč na nepřítele, když to očekává, 8, neútoč opětovně tam, kde jsi byl poražen.

Mezi vizionáře moderního vedení války se zařadil také francouzský generál Charles de Gaulle (1890-1970). Ačkoliv dosáhl akademického vzdělání, rozhodl se pro vojenskou kariéru. Sloužil u pluku, jemuž velel budoucí maršál Petain, což mu zajistilo v meziválečném období přízeň a relativně rychlý hodnostní růst. Během první světové války byl několikrát raněn a nakonec padl do zajetí. Jeho stěžejním dílem byl spis K profesionální armádě, vydaný v roce 1934. Hlásal v něm, že by Francie měla mít malou a plně mechanizovanou armádu, která by po kritickou dobu, než by proběhla mobilizace, chránila Francii. De Gaulle neviděl velký bojový význam letectva a jeho úlohu

přisuzoval těžkému dělostřelectvu. Tyto zásady byly později, pod vlivem zkušeností z války, modifikovány. Dílo bylo pochopitelně kritizováno starými důstojníky, kteří setrvali na pozicích „tanky jsou rozděleny mezi pěchotou pro podporu jejího postupu“, a neprosadilo se ani ve Francii ani v zahraničí. Svoje představy měl de Gaulle možnost uplatnit v průběhu německé operace Sichelschnitt, kdy se s třemi prapory francouzských tanků střetl u Montcornetu s postupujícími Němci, de Gaullův protiútok byl zastaven právě oním podceněným letectvem. De Gaullův útok byl jenom epizodickou událostí, na celkovém vývoji nemohl nic změnit a nepřímou mu umožnil (či jej donutil) zahájit politickou dráhu.

Myšlenky mobilní války byly rozvíjeny i v Sovětském svazu. Jejich představitelem byl maršál Michail Nikolajevič Tuchačevský (1893-1937), který vystudoval vojenskou akademii a za první světové války sloužil jako důstojník v carské armádě. Po Říjnové revoluci se ovšem připojuje k bolševikům, slouží v rudé armádě a stoupá v hodnostech za občanské války. Proslavil se jako velitel jednotek potlačivších vzpuru v Kronštadu, především však jako velitel armády šířící v roce 1920 revoluci do Polska. Jeho jednotky byly poraženy pod Varšavou a on se dostal do konfliktu s Josifem Stalinem, kterého vinil ze záměrného maření jeho tažení, resp. odmítnutí podpory jeho levému křídlu. O mnoho let mu tuto skutečnost Stalin nepřímou připomněl.

Tuchačevský však v následujících letech stoupal díky svým velkým vojenským znalostem v hierarchii, v letech 1925-1928 byl náčelníkem generálního štábu a jako zástupce komisaře lidové obrany od roku 1934 se podílel na modernizaci sovětské armády a prosazoval svoji představu budoucí mobilní války. Tou byla doktrína „hluboké operace“, vycházející z představy, že v budoucích válkách se nebude bojovat jenom na frontách, ale i v hlubokém týlu. Tanky měly podle jeho představ proniknout frontou a napadnout týlové jednotky nepřítele a odříznout jeho spojovací linie.

Přesto, že polovina 30. let je ve znamení růstu jeho prestiže a vlivu na přezbrojení rudé armády moderními tanky a letadly, stal se nakonec z mnoha důvodů, z nichž jedním byla zmíněná Stalinova žárlivost a druhým, který by v této práci neměl být opomenut, byly v podstatě profesní spory s jezdeckými maršály Bud'onnym a Vorošilovem, obětí stalinských čistek v červnu 1937.

3. „otec“ teorií o bleskové válce: J. F. C. Fuller

Generál John Frederic Charles Fuller (1878-1966) sloužil jako štábní důstojník v búrské a první světové válce. V ní se proslavil jako tvůrce plánu bitvy u Cambrai. Svým způsobem je tedy logické, že se po válce pokoušel teoreticky rozvíjet myšlenku hromadného nasazení tankových vojsk, která se podle něj měla stát rozhodujícím druhem vojska v budoucích válkách, zcela dominující nad pěchotou a dělostřelectvem. Po válce se stal instruktorem štábních důstojníků a vojenským poradcem. Svoje představy o vedení moderní mechanizované války souhrnně vyložil v knize Plán 1919 a řadě dalších děl, která byla pozorně čtena mj. i v Německu, jak bude pojednáno.

Fuller ve své teorii rozlišoval tři druhy útoku: frontální, křídelní a úder do týla.

Frontální útok dělí na dva možné způsoby, opotřebovavací a průlomový.

A, opotřebovavací označuje za nejprimitivnější možný způsob útoku, který již není možné použít v moderních válkách, protože obránce má k dispozici takové prostředky, že by mohl být úspěšný jedině při opravdu veliké převaze útočníka. Metoda tohoto způsobu vedení útoku totiž spočívá v tom, že obránce je neustále napadán a nucen čerpat ze svých rezerv až do okamžiku jejich vypotřebování, poté jsou jeho pozice útočníkem „překročeny“.

B, průlomový spočívá v tom, že útočník se pokusí prolomit frontu nepřítele, rozlomit ji – a to v jednom bodě - na dvě izolované části a ty potom ve

dvojím ohni zničit. Jako příklad bitvy splňující tento princip uvádí bitvu mezi Alexandrem a Dareiem, u Gaugamel, kde Alexandr sestavil vojsko do špice, do středu umístil jezdeckto, které prolomilo frontu Peršanů a proniklo do jejich týlu.

Křídelní útok má opět dvě podoby: jednoduché a dvojitě obklíčení.

A, jednoduchým obklíčením v praxi je například bitva u Leukter, již připomíná, když uvádí poněkud bližší příklad, bitvu mezi Daunem a Fridrichem II. u Leuthen. Jedná se mu tedy o princip získání převahy na jednom křídle s cílem zničit toto nepřátelské křídlo a ohrozit střed.

B, dvojitě obklíčení, které je nejnáročnější, ale když se povede, může přivodit naprostou zkázu nepřátelské armády, má klasické vypočtení v bitvě u Cann, v níž Hanibal rychlým jezdeckým útokem na obou křídlech spolu s útokem jeho elitní pěchoty na křídlech sevřel a zcela zničil vojsko římského konzula Varra.

Úder do týla spočívá v detašování jednotky a její proniknutí do zápolí nepřítele, odkud mu ve vhodný okamžik vpadne do zad. To se týkalo bojů vedených v „předletecké“ éře, v nových válkách tuto úlohu převzalo letectvo.

Obrana má dvě podoby: přímou a nepřímou.

Nepřímá obrana je ve „služebném“ vztahu k obraně přímé. Jedná se o kladení protitankových zátarasů, kladení min, hloubení příkopů, či držení předních stráží a přehradné palbě.

Přímou obranu dělí na: čelní obranu, obranu území a pohyblivou obranu. Příkladem čelní obrany jsou Velká čínská zeď, římský val či Maginotova linie. Pro obranu území je typické, že je hloubková, jako příklady je možno uvést hradecké soustavy nebo soustavy pevnostní budované v novověku a založené na principu centrální pevnosti, k níž chránily přístupy pevnosti menší. Konečně pohyblivou obranou je v nejprimitivnější podobě štít, později se jí stalo brnění, které bylo v nejnovější době nahrazeno tanky.

Samotnou teorii tankové války začíná precizní charakteristikou první světové války:

„Ve světové válce se stala obrana tak mohutnou, že se pěší útok stal neuskutečnitelným, nebyl-li veden tanky nebo podporován silným dělostřelectvem. Tato válka jasně ukázala obrovskou zdržovací sílu starších zbraní a tato síla vedla k zákopové válce.“⁵³

Proti tomu staví do kontrapozice vlastnosti nových zbraní:

„Hlavními vlastnostmi nových zbraní jsou pohyblivost a ochranná síla... Kombinovat tanky a pěchotu je jako zapřáhnout koně do traktoru. Stejně absurdní je chtít, aby spolupracovaly v palbě na nepřítele.“⁵⁴

Nejdůležitější charakteristikou novodobé války je její prudké zrychlení, kdy letadla dosahují rychlosti kolem 300 km/hod. a tanky kolem 30 km/hod., nejdůležitějším prvkem tedy bude pohyb a úvahy velitelů budoucích válek budou muset být vedeny podle stupně motorizace jejich vojska a vojska nepřítele.

V budoucí válce se pěchota příliš neupotřebí: *„V bitvách mezi obrněnými stroji nemůže pěchota mít žádnou úlohu, která by stála za riziko.“⁵⁵* Její uplatnění nastává v hornatém či lesnatém terénu, kde by tanky mohly jenom stěží operovat, budoucnost tak patří lehké nepravidelné pěchotě.

Jezdectvo, to je pro Fullera mrtvou záležitostí: *„...šavle a kopí nejsou zbraněmi, ale tradiční přítěží“⁵⁶* Klasické jezdecké vozy budou vystřídány motorizovanými, rychlými terénními vozy, které budou provádět průzkum a dopravovat depeše. Fuller má i představu jakési motorizované guerilly, tedy záškodníků, kteří se budou v týlu nepřítele rychle přesouvat a provádět sabotáže.

U dělostřelectva je již situace jiná, protože dělostřelectva bude zapotřebí k podpoře tankových jednotek. To ale bude znamenat reorganizaci části

⁵³ Fuller, J., F., C.: Operace Mechanizovaných vojsk, Vědecký ústav vojenský, Praha 1935, str.23

⁵⁴ tamtéž

⁵⁵ Tamtéž str. 24

⁵⁶ Tamtéž str. 24

dělostřelectva tak, aby mohlo podporovat tankové kolony při jejich rychlém postupu, protože jeho dosavadní ustrojení bylo určeno pro podporu pěchoty. Bude to znamenat sestrojít „houfnicový tank“, který bude schopen ničit cíle, na které relativně slabé dělo ráže 37 mm nestačí a konečně bude muset vzniknout protitankové dělostřelectvo, schopné zastavit tanky bez přítomnosti vlastních pancířů.

Tanky řadí do několika kategorií podle účelu, při čemž dodává, že jeho výčet není pevný, že se v průběhu doby mohou požadavky modifikovat a že díky technickému pokroku mohou být na tanky kladeny nové úkoly. V jednom má jasno, budoucí tankové jednotky budou muset být tvořeny částí tankovou a protitankovou. Místo si v nich najdou lehké tanky určené na průzkum dále dělové tanky, které charakterizuje jako samohybná děla, která by byla schopna jak střílet, tak vytvářet dýmovou clonu. Pro vytváření dýmových clon je podle něj tank ideální, protože použít jej k zadýmování je mnohem levnější, než pokud se k tomuto účelu použijí speciální drahé dýmotvorné granáty. Velkou úlohu přikládá bojovým tankům, které by měly být dvojího druhu. Jedny jako bitevníky, silně opancéřovány a druhé se slabším pancířem jako pronásledovací, dost možná by se pojmy pronásledovací a lehký průzkumný tank mohly krýt.

O letectvu pregnantně píše: „*Letectvo jako zbraň o třídimenzionálním pohybu tvoří kategorii pro sebe a má před sebou budoucnost neomezených možností.*“⁵⁷ Jeho úlohou může být taktické bombardování nepřátelské pěchoty, kterou i přes nepřesnost tehdejšího bombardování účinek letectva silně otřese. Letectvo musí úzce spolupracovat s tankovými kolonami, protože jim poskytuje krytí, informace a v neposlední řadě je to jeho životní zájem, protože má základny na zemi.

Se stálou hrozbou leteckého útoku souvisí i otázka kvality a kvantity budoucích armád. Protože letectvo může velmi snadno napadnout pomale pochodující kolony pěchoty a protože protiletadlové krytí pochodujících

⁵⁷ Tamtéž str. 28

jednotek nikdy nemůže být silné, budou se muset budoucí armády zmenšit, budoucí válka bude záležitostí relativně malých tankových jednotek. S tím souvisí i ochrana průmyslových objektů, protože nebude možno chránit všechny tovární komplexy před leteckým útokem, bude jenom dobře, že takovéto malé armády budou potřebovat daleko méně strategických výrobních kapacit, tj. bude méně objektů, pro něž bude nutno tuto ochranu zajistit.

Neodmyslitelnou úlohu hraje v jeho úvahách plyn, jehož nasazení v budoucí válce považuje za samozřejmé. A i tady mají tanky navrch: *„Muž v plynové masce je jen polovičním vojákem; v ochranném obleku proti žíravinám je na tom ještě hůře, poněvadž pak je ze tří čtvrtin potápěčem, a není tedy vůbec žádným vojákem. Zato tank, který je kovovou skříní na pásech, může být učiněn neprostupný plynům právě tak jako vodě, proto se neprostupné tanky musí málo obávat plynových útoků.“*⁵⁸

Ale nejen to, tanky také mohou být použity k plynovému útoku, a to daleko účinněji a levněji než dělostřelectvo: *„Dnešní střední tank by mohl snadno táhnout deset 100kilových bubnů (s plynem), a tedy vypustiti jednu tunu plynu v několika minutách. Poněvadž tanky mohou vymanévrovat vítr, což střely nemohou, může se tento způsob útoku stát velmi smrtícím, zejména v obchvatných operacích.“*⁵⁹

Pokud se týká jeho úvah o strategii, je v nich cítit velmi silný vliv Clausewitzovy vojenské teorie, např. když hovoří o strategii, je to jako by parafrázoval Clausewitzovy definice ze spisu O válce: *„Cílem strategie je uplatnit politický argument silou místo slov. Toho se obyčejně dosáhne bitvou, jejímž pravým cílem není fyzické zničení, nýbrž duševní podřízení nepřítele.“*⁶⁰

Clausewitzův názor, že je lepší prudká, ale krátká válka – to byla pro Clausewitze generální bitva, v níž se mělo vabank rozhodnout o výsledku celé války – přijímá a doplňuje jej, že tato válka bude vedena malou moderní

⁵⁸ Tamtéž str. 31

⁵⁹ Tamtéž str.32

⁶⁰ Tamtéž str. 37

armádou – to je již konkrétní vývod stojící proti Clausewitzovy, který naopak představuje o „ideálních počtech armády“ potíral.

Jeho pojetí operačního umění – které ovšem nazývá strategií -, je ale spíše než Clausewitzovi podobné teorii ruského generála Henryho Lloyda (1729-1793), kterou právě Clausewitz zavrhl, resp. z ní převzal jenom vztah mezi základnou, spojovací linií a vojskem, který použil při formulaci své teorie soustředných a excentrických pohybů. A stejně tak, oproti Clausewitzovy, přiznává polním opevněním zvýšenou hodnotu – Clausewitz totiž přiznával pevnostem nějakou hodnotu jenom potud, pokud mohly být základnou polního vojska a ohrožovat tak nepřítele i mimo dosah svých děl, oproti tomu Fuller vidí úlohu pevností následovně: „...znamená zvýšenou hodnotu polního opevnění nejen k ochraně základen, ale i k uzavření úzkých příchodů, jako tomu bylo kdysi se středověkými hrady a tvrzemi. Jedno je jisté, se vzrůstem pohyblivosti vzroste i opevněními.“⁶¹

K této úvaze dospěl, když vysvětlil, že mobilním vojskům bude snadno hrozit odříznutí od jejich operačních základen. Proto budou muset být boční cesty, kudy by mohly snadno nepřátelské síly proniknout a přetnout tak spojení mobilní jednotka – základna, kryty polními opevněními. A dále, aby mohla tanková armáda operovat bez neustálého strachu o svoje operační základny, bude si jich muset udělat více, aby se mohla mezi nimi přesunovat a doplňovat pohonné hmoty. Tyto úvahy opravdu silně připomínají Lloyda.

Pokud se týká taktiky, je nutno zdůraznit, že tankové bitvy se podle Fullerových představ budou odbývat na širokých a rovných plochách, budou podle něj připomínat spíše námořní bitvy než dřívější pozemní válku, vhodným prostorem je např. oblast evropského Ruska, naopak hory považuje za nevhodné a lesní porosty v podstatě také, lze v nich použít lehkou pěchotu, ale pokud se jim lze po otevřeném prostoru vyhnout, je lépe tak učinit a jenom zajistit východy z lesa.

⁶¹ Tamtéž str.33

Značnou pozornost věnuje útoku. Ve volných prostorách se tedy budou odbývat budoucí války, v nich „*odpovědí na tank je zase tank*“. Pěchota bude mít podřadnou úlohu, válčiště bude rozděleno na sektor tankový a pěchotní: „...*bude možno rozdělit bojiště na dva prostory, totiž na prostor tanků a na prostor pěchoty... první sektor bude zpravidla otevřený, plochý nebo zvlněný kraj, druhý bude zalesněný, bažinatý nebo hornatý.*“⁶²

Pěchota tedy byla vykázána do bažin... A tomu odpovídá i Fullerovo dělení vojska na dvě části: na elitní, bojovou, kterou tvoří mechanizované jednotky, a podřadnou, pěchotu, která musí být reorganizována a početně obmezena: „...*dnešní pěchota nemá místa v mechanizovaném boji*“⁶³, bude přeměněna na ženisty, polní četnictvo a lehkou pěchotu.

Základním prostředkem útoku je pro Fullera, samozřejmě, tank. Ale jak sám poznamenává, není velkých praktických zkušeností s takovýmto použitím. Naskýtá se řada otázek, na něž se tedy hledá odpověď jenom obtížně.

Především je tu problém boje tanku proti tanku, kde se Fuller obává, že ve zvlněném terénu a za stále se měnící situace bude mít tankový velitel problém zvládnout synchronizaci všech jednotek. Dále je tu problém střetu tanků s protitankovými zbraněmi, které sice nejsou pohyblivé, ale získávají nad tankem navrch tím, že jsou ve stabilní poloze. Je tedy nutno na ně útočit z boku či týlu, ale protože se dá dělo rychle obrátit, může se manévr minout účinkem. Nakonec však: „*Nejmohutnější protitankovou zbraní je sám tank, tj. zbraň, která se může pohybovat, je obrněná a může střílet jak za pohybu, tak i na místě.*“⁶⁴

Značnou úlohu přikládá i letectvu, a to úlohu taktickou. Letectvo musí být nejen dislokováno na protitankové základně, ale mělo by být pod velením polní armády - tankistů. Letectvo má za úkol jednak získat převahu ve vzduchu, jednak provádět průzkum.

⁶² Tamtéž str.39

⁶³ Tamtéž str. 74

⁶⁴ Tamtéž str. 82

A pokud se útok zdaří, tj. je dosaženo obchvácení nepřátelského křídla, popř. průlom, ještě není vyhráno, obránce má ještě šanci ohnout křídla, a tím dostat útočníka do jakési nálevky, a zatímco bude probíhat boj v prostoru průlomu, může obránce průlom opět uzavřít nově vytvořenou frontou. Avšak pokud se ani to nepodaří, nastávají dvě alternativy: pronásledovat, tj. prohloubit průlom a definitivně zničit nepřítele, anebo se věnovat likvidaci opevnění. A zde se Fuller kloní k druhému: „...zdá se nejlepší nepokoušet se o odříznutí nepřátelských pohyblivých jednotek, nýbrž poutat je a pod krytem této operace napadnout síly napravo a nalevo od prolomeného prostoru a odříznutím jejich komunikací vynutit kapitulaci opevnění v protitankovém pásmu. Mým důvodem pro tento návrh je, že bude-li dobyto větší části výzbroje tohoto pásma, nebude ji moci nepřítel nahradit,“⁶⁵

Ptám se: „Je toto úvaha hodná otce blitzkriegu?“ Fullerově úvaze chybí velkorysost a rozlet, ty dodal později ve své teorii Guderian.

Setkání s Fullerem bych uzavřel jeho vskutku prorockými slovy: „...auto i tank nastolí znovu ofenzivu jako silnější formu války, avšak tato skutečnost neospravedlňuje domněnku, že pohyblivá válka bude trvat na věky; dříve nebo později budou vynalezeny prostředky k zpomalení tankových ofenziv a opět jedou se objeví hrad v pozměněné podobě.“⁶⁶

4, Emanuel Moravec: „československá“ blesková válka

Plukovník generálního štábu Emanuel Moravec (1893-1945) začal svoji životní dráhu čistě civilně, jako student průmyslové školy. O jeho dalších osudech rozhodla první světová válka, Moravec je mobilizován do rakousko-

⁶⁵ Tamtéž str. 91

⁶⁶ Tamtéž str. 84-85

uherské armády a jako mnoho Čechů ukončuje svoje angažmá v ní dezercí a stává se příslušníkem ruských legií, s nimiž se mj. účastní bitvy u Zborova.

S legiemi absolvuje anabázi do Vladivostoku a po návratu zůstává v armádě, kde se profiluje jako zásadový masarykovec – účastní se např. soudu se „špionem“ generálem Gajdou – a také se projevují jeho temné stránky, aby mohl vést nestandardní sexuální život, defrauduje armádní peníze. A také je jeho záliba v mladých ženách žene k velké literární plodnosti, získává si pověst, pod pseudonymem Stanislav Yester, jako vynikající vojenský teoretik a publicista. Stává se profesorem válečných dějin a strategie na pražské Vysoké válečné škole, přes svoje aféry i plukovníkem generálního štábu (a kvůli nim už ovšem nedosáhl na generálské lampasy).

Poté, co Beneš odmítá bránit republiku před mnichovským diktátem a Moravec s ním má divokou hádku, přechází za okupace nejprve niterně a potom i veřejně, jako tzv. aktivista, na pozice podpory Němců. Nejhorší pověst si potom získal díky Reinhardu Heydrichovi, který dal jeho ctižádosti, hnané finanční potřebností, možnost uplatnit se na postu ministra školství a lidové osvěty. Za tuto činnost si vysloužil označení „český Quisling“. Umírá hanebnou smrtí při faktickém útěku z Prahy během květnového povstání.

Moravcův vztah k první světové válce byl veskrze negativní. Považoval ji za výsledek německého militarismu, jevu odsouzeníhodného, postrádajícího ideál a jakékoliv ospravedlnění. Ale nebyla to jen morálka, kterou Moravec na první světové válce odsuzoval, bylo to i vedení boje, nemotorné, pomalé, spoléhající na tupou sílu, bez invence, drtící prostého vojáka pod horou válečného materiálu v dělostřeleckých přípravách.

Nová, potenciální válka by měla být jiná. Ale nasvědčuje tomu stav vojenského umění?

Moravec si v knize Úkoly naší obrany vzal na mušku cvičení provedené pěšími divizemi na Sázavě na podzim 1934⁶⁷. Cvičení prokázalo, že pěší divize je schopna mimo boj postupovat rychlostí 40 až 50 kilometrů za den; tedy rychlostí, kterou dosahovaly již římské legie nebo Napoleonovi vojáci. Může se to zdát dostatečným.

Problém ovšem nastane, když se pěchota dostane do střetného boje s nepřítelem. Potom se postup velmi výrazně zpomalí, klesne na rychlost asi 1 kilometru v hodině. Ale to musí být vše příznivé, nepřítel je buď slabě opevněn nebo klade slabý odpor.

Co se však stane, když pěchota narazí na odpor, který není schopna překonat vlastními silami? Potom je nutno povolát dělostřelectvo. A zde je problém. Dělostřelci musí zaujmout palebnou pozici, což znamená, že musí přivést děla, rozložit je, vypočítat podle balistických tabulek elevaci a prachovou nálož. Vše trvá poměrně dlouho, a pokud pěchota díky dělostřelecké podpoře postoupí o nějaké 4 kilometry, vše se opakuje, opět se čeká na přesunující dělostřelce.

Podtrženo a sečteno: pěchota je za ideálních podmínek schopna v boji postoupit o nějakých 8 kilometrů denně! A to vše v situaci, kdy nepřítel sám má záložní divize, které se mimo boj pohybují oněch 40-50 kilometrů denně, takže o nějakém momentu překvapení nemůže být ani řeči, nepřítel jednoduše stihne „ucpat“ tvořící se průlom do svých pozic.

Moravec neváhá vzít za slovo průkopníka vojenské teorie v 18. století, generála Henry Lloyda. Ten se zabýval vztahem mezi operující armádou a její základnou, zjistil, že armáda je vázána pětidenním pochodem k základně, tj. může se od základny vzdálit asi 100-120 kilometrů, potom musí vybudovat základnu novou. Vizionářsky předpověděl, že ten, komu se tuto vazbu podaří prolomit, bude pánem evropských bojišť. A tak Moravec praví: „Komu se

⁶⁷ Yester, S.: Úkoly naší obrany, Svaz čs. důstojnictva, Praha 1937, VI. vyd., kap. Taktický doslov k závěrečným cvičením, str.133-135.

podarí přetít řetěz, který váže pěchotu k dělostřelectvu za jeho přemístování, ten bude v bitvách rychleji postupovat a tím získá nezdolnou taktickou převahu. ⁶⁸

Moravec viděl bídu pěších divizí, uvědomil si, že jejich nemotornost by nutně musela skončit v nových bezcílých masakrech zákopové války, hledal proto prostředek, jímž by bylo možno uvést frontu do pohybu.

Prvním vylepšením, které je nutno udělat, je mobilizovat spojení mezi dělostřelectvem a pěchotou – nahradit drátový telefon radiotelefonem. Ale to nestačí. Pěchota potřebuje oporu na místě, a tu jí může poskytnout jenom – tank.

Nedokázala tato zbraň snad již jednou, co umí? A to ve válce, která se zdála být dominantou kulometů a těžkého dělostřelectva. Bitva u Cambrai byla první veleúspěšnou zkouškou ohněm, která byla promarněna jenom proto, že velitelé nečekali takový úspěch nové zbraně. Ale v nové válce to již bude jiné, pokud ovšem novátoři prosadí svoje myšlení proti zkosnatělým „odborníkům“...

Moravec se stává advokátem britského generála J. F. C. Fullera, jehož myšlenky přebírá. Budoucí bojiště patří tankům a letectvu, pěchota a dělostřelectvo zmizí. Na námitku, že tanky nejsou schopny okupovat území odpovídá Moravec spolu s Fullerem: *„Cílem boje není zisk území na bojišti (to je taktická pověra, na kterou se ve světové válce šeredně doplácelo životy), nýbrž potření nepřátelské armády. Když se podaří nepříteli rozpráshit, k čemu pak zajišťovat dobyté území? Kdo pronásleduje, nezajišťuje, nýbrž honí a honit může jenom ten, kdo je dost pohyblivý a hbitý.* ⁶⁹

V budoucí válce tak bojiště bude patřit motorizovaným jednotkám, které již nebudou opakovat chyby svých prvoválečných předků, nebudou postupovat v malých skupinách či jednotlivě, ale budou tvořit celé hluboké svazy, které budou mít úderné čelo, za kterým budou postupovat druhosledové tankové jednotky, likvidující zbytky dezorientovaného odporu nepřátelské pěchoty.

⁶⁸ Tamtéž str. 135-136.

⁶⁹ Tamtéž kap. Pán budoucích bojišť, str. 139.

Jenom jedno Moravcovi zcela nevyšlo: to byla jeho představa, že: „*V silně zaplynovaném ovzduší zítřejšího bojiště budou se batolit železné obludy hledající kořist, nepropouštějící plyn a opatřené zásobou kyslíku na dlouhý boj, v kterém se poslední pěšák už dávno zalkl.*“⁷⁰

Moravec je též propagátorem paradesantních jednotek a i tady je unesen kouzlem pohybu. Příkladem mu je precizní akce Ericha Ludendorffa na počátku první světové války, kdy dokázal díky momentu překvapení dobýt údajně nedobytnou pevnost Lutych.

Bezpochyby unesen novými teoriemi, vyslovuje poněkud Machiavelistickou tezi: „*Kdo dbá svatého požadavku překvapení, ten může vpadnout do cizí země bez mobilizace, bez vypovězení války a se silami oblečenými do nepřátelských stejnokrojů, silami vyloženými blízko důležitých nepřátelských míst z letadel.*“⁷¹

Jeho představa mobilní pěchoty je založena na spojení paradesantních jednotek a jednotek rychlých divizí, kdy z letadel budou na klíčových pozicích vysazeni parašutisté, kteří budou držet pozice do příchodu rychlých divizí. I tato Moravcova vize se měla za nedlouho naplnit – akce Německých parašutistů v Norsku jsou toho dokladem!

Ve svých vizích se Moravec opírá nejen o západní, ale i o sovětské zdroje, od nichž přejímá vizi bombardovacího letectva jako prostředku přepadové války: „*Letectvo má nepříteli znemožnit mobilizaci všech sil lidských i materiálních (průmyslu), zároveň však má chránit mobilizaci sil vlastních.*

Kdo má převahu ve vzduchu, ten bude klidně mobilizovat své divize a továrny. Kdo tu převahu nebude mít anebo se nechá překvapit, ten nezmobilizuje pořádně ani to ani ono.

⁷⁰ Tamtéž str. 140.

⁷¹ Tamtéž str. 144.

*Převaha ve vzduchu je dnes předpokladem organizované války. Kdo o převahu přijde, bude válčit zmateně, s roztržitými a znehodnocenými prostředky. Ten nebude moci pomýšlet na to, aby nepřítele ztrestal útokem.*⁷²

Výše uvedené názory jenom potvrzují tezi Jiřího Pernese, že kdyby nebylo jeho protektorátní činnosti, zapsal by se do dějin jako jeden z vojenských teoretiků, kteří pochopili význam nové zbraně a pokoušeli se sestavit teorie, které měly o nedlouho zásadně ovlivnit běh dějin.

1, Poznámka: koncepce čs. armády a rychlé divize.

Na přelomu dvacátých a třicátých let stála československá armáda před otázkou, jakým způsobem se bránit proti nepřátelskému (myšleno především německému a maďarskému) útoku. Nabízely se dvě alternativy: použití mobilních sil podle progresivních teorií anebo přijetí francouzského modelu, vycházejícího z poznatků první světové války, tj. modelu statického, spoléhajícího na mohutné pevnosti.

Z diskusí vyplynulo, že ve strategickém ohledu nemůže československá armáda vést válku izolovaně, ale je potřeba se opřít o silného spojence. Tím byl v druhé polovině 30. let potenciálně SSSR a kontinuálně od vzniku republiky Francie, v níž byla ostatně studována i Maginotova linie jako vzor pro československá opevnění. Československá armáda si tak sama (realisticky) přidělila úlohu vojska vedlejšího bojiště, vedoucího boj „na zdrženou“ a fatálně ovlivněného výsledkem na hlavním bojišti.

Pro vybudování pohraničního opevnění se československá armáda v čele s náčelníkem Hlavního štábu generálem Ludvíkem Krejčím (v letech 1933-1938) a pod přímým vedením generála Karla Husárka (ředitel ŘOP – Ředitelství opevňovacích prací) nakonec rozhodla ze dvou důvodů: 1, směrů, z nichž bylo možno Československo napadnout, bylo příliš mnoho, proto by dokonalé krytí

⁷² Tamtéž str. 153.

všech hrozeb vyžadovalo značné mobilní síly, které ovšem Československo nemělo a v dohledné době je ani nemohl domácí průmysl, který byl navíc nevhodně situován, vyprodukovat, 2, úzké území Československa a množství vojensky významných objektů poblíž hranic znemožňovalo manévrování a ústupy do nitra vlastního území, tj. prodlužování nepřátelských spojovacích linií. A tak bylo místo zdlouhavého budování plně mobilní armády, které by bylo navíc spojeno s nutnou restrukturalizací automobilního průmyslu, přistoupeno na variantu neméně zdlouhavou a nákladnou, na budování pevností, jejichž výhoda byla spatřována v tom, že namísto ne zcela předvídatelné situace, do níž se mobilní svazky mohou během boje dostat, mají statické pevnosti výhodu dokonalé obeznámenosti s místním terénem a tudíž možnosti vypracovat podrobné plány pro všechny bojové eventuality.

Velikou nevýhodou spoléhání se na vedení pouze statického boje ovšem je, že pokud dojde k prolomení nebo obejití pevnostního krunýře, stávají se pevnosti orientované na útok zvnějšku bezcennými, a to i v částech zcela netknutých bojovou činností. Toto si uvědomovali i v Hlavním štábu, a proto byl přijat do značné míry nedostatečný kompromis mezi vedením statické a mobilní války: vedle výstavby pevností, která pohltila obrovské finanční částky a měla být dokončena až v polovině 40. let, přistoupila armáda k budování tzv. rychlých divizí. Jedlo se o z nouze ctnost, která spojovala v jeden celek jezdecké a tankové jednotky. K jejich vytváření se přistoupilo v roce 1935, kdy začaly v československé armádě sílit tendence vést válku ofenzivněji, a prodělávaly stálé reorganizace. V letech 1937-1938 byly pořádány rozsáhlé manévry, jejichž cílem bylo jednak ověřit skutečné možnosti těchto jednotek, jednak spolupráci jezdeckva a tanků, v neposlední řadě se jednalo o demonstraci síly Hitlerovy, jehož hrozbu mnozí již hmatatelně cítili. Cvičení poukázala na problémy se synchronizací nestejnorodých jednotek – např. sporná se ukázala hodnota cyklistických oddílů, které místo aby flexibilně pronikaly do týlu nepřítele, tvořily kolony na silnicích a do „bojů“ zasahovaly jen minimálně - a na

nezkušenost divizních velitelů s vedením ofenzivního boje pomocí takovýchto jednotek (šlo většinou o kavaleristy). V roce 1938 byly definitivně oficiálně ustaveny 4 rychlé divize. Jejich úkolem v případném konfliktu měl být jednak průzkum, dále zatarasení případného nepřátelského průlomu a v neposlední řadě stála eventualita krytí bojem v případě porážky a následného ústupu hlavní armády. Řešení v podobě rychlých divizí bylo považováno za nedostatečné, na přelom let 1938/1939 byla plánována reorganizace a vytvoření plnohodnotných motorizovaných a lehkých obrněných divizí. K uskutečnění těchto armádních plánů však již nedošlo, zasáhla velká strategie...

2, Poznámka: Moravec versus Wolf, mezi vojenským teoretikem- praktikem a vojenským teoretikem-filosofem

Přestože byl plk. gšt. Emanuel Moravec ve 30. letech 20. století bezesporu naším nejznámějším vojenským teoretikem, nebyl jediným československým vojákem z povolání, který se vojenskou teorií soustavně zabýval a předkládal svoje závěry laické veřejnosti. Jeho soupeřem a konkurentem byl mjr. gšt. Richard Wolf, jenž vydal řadu děl věnovaných vojenské teorii⁷³ a významným vojenským teoretikům minulosti. Oba důstojníci stojí za porovnání již proto, že představují dva rozdílné přístupy k vojenské teorii.

⁷³ Bibliografie:

Napsal:

Válečný duch Německa - problémy války v německé filosofii, vědě a politice, vyd. Svaz čs. důstojnictva Praha 1935; Zhroucení Německa, 1934 Melantrich; Behrenhorst a Venturini, voj. teoretikové z konce 18. století, VHS 1933; Lloyd a Bülow, předchůdci Clausewitzovi, VHS, 1933; Clausewitz a jeho dílo, Kruh pro studium čsl. dějin vojenských, 1933; H. A. Jomini, vrstevník Clausewitzův. VHS, 1932; Clausewitz. Jeho život a teorie válečná. Svaz čs. rotmistrů, 1931; Německá strategie a politika v posledním období války světové, Zprávy vojenského archivu, 1929; Vojenské zhroucení Německa ve světle něm. kritiky. Zprávy voj. archivu, 1928; Desetinné třídění věd (s podrobným rozdělením věd vojenských) VÚV, 1926; Bernhardiova filosofie války, V.R., 1925; Podstata války, V. R., 1924.

Přeložil do češtiny:

Nowak: Pád dvou císařství, Melantrich, 1930; Glasson: Budoucí válka, VÚV, 1925; Gavet: Umění velitelské, VÚV, 1924.

Oba vycházeli z teze, že „současnost vyrůstá z minulosti“, a ve vztahu k hlavnímu nepříteli první republiky – Hitlerovu Německu – z hesla „poznej svého nepřítele“. Z jejich děl je cítit, že byly psány demokraticky smýšlejícími důstojníky, majícími odpor k militarismu a expanzivním válkám, že je psali lidé, obávající se především německé rozpínivosti, duchové dokazující občanům tehdejší republiky, že německá agresivita není pouhým vybočením zapříčiněným nástupem Hitlera k moci, ale že se jedná o dlouhodobou tendenci německé ideologie a z ní vycházející praktické politiky. Oba tak hovoří o stejném problému a zauímají stejná hodnotová stanoviska, přece se však jejich úhel pohledu liší; zatímco Moravec se zaměřuje na praktické otázky „dnešní obrany státu“ proti komukoliv, i když je zjevné, že myslí především Německo, Wolf se zaměřuje na duchovní rovinu; a v podstatě jde hlouběji než Moravec, který vždy někam spěchá.

Svoje názory na německou vojenskou teorii a filosofii vyjádřil Wolf ve *Válečném duchu Německa*⁷⁴. Tvrdí zde, že německý náhled na válku a Němců na sebe samé je ovlivněn dvěma teoriemi - naturalistickou a providencialistickou, tj. že se Němci domnívají, v intencích sociálního darwinismu, že válka je přirozenou součástí boje o přežití, že se liší od přírody pouhou organizovaností; a podle druhé teorie věří, že jsou k válce povoláni jakousi vyšší mocí, která jim rozkazuje, aby šířili svoji kulturu, a to nejlépe tím, že nositele staré kultury zničí, k čemuž mají plné právo - právo síly. Právě ono holé „právo síly“ je podle Wolfa skutečné jádro německé válečné filosofie, ona nutnost od přírody a povolání vyšší silou jsou jenom zastírací manévry, zdůvodnění zakrývající špatné svědomí Němců.

Ve *Válečném duchu Německa* Wolf mj. napsal⁷⁵:

„Nazíří po Jeně vystoupili první hlasatelé německého odboje proti Napoleonovi a první proroci německé národní jednoty, po stu letech německá

⁷⁴ Wolf, R.: *Válečný duch Německa – problémy války v německé filosofii, vědě a politice*, vyd. Svaz čs. Důstojnictva, Praha 1935.

⁷⁵ Tamtéž str. 11-12, 19.

věda hlásala německou hegemonii. Učenci budovali své disciplíny na smělych koncepcích a protkávali je metafyzikou národního velikášství, aby světu dokázali, že Německo, německý národ, německý duch a německá kultura nemají soupeře. Německý patriotismus, to již nebyla jen mravní síla, ale chorobná pýcha, která světu vnucovala své myšlení. Kde se nemohlo jeho sebevědomí oprávnit o empirické zkoumání, uchýloval se k mystice. Proto se musil zrodit německý génius, který by stále a stále živil německou domýšlivost, hlásal německou převahu a německou odlišnost. Německý génius učinil z politiky náboženství, z německého národa rod posvátných a z dobytvačného pudu lidskou morálku.

...

Každá zdravá vůle podrobuje se svému prostředí a přijímá jeho podmínky a zákony. Každý zdravý stát si uvědomuje, že je částí širšího celku, že je členem velikého lidského společenství, jehož nepsaným zákonům je podroben a jehož svědomí se neubrání. Německá duše však jako by měla snahu postaviti se mimo tyto životní podmínky, jako by se chtěla osvobodit od všech těchto zákonů, diktovaných světovým míněním. Není to dílem náhody ani osudu, ale vlivem ohromného rozvinutí určitých psychických stránek německé duše na újmu stránek jiných. Je to vůle a síla, hypertrofie vůle a všemohoucnost síly, které naplňují německou duši a z kterých vyrostly ctižádost, pýcha a nenasytlost a vypučely pojmy vyvoleného národa a nadčlověka, vyšší kultury, mystického poslání a práva pocházejícího ze síly. Síla předchází právo, síla podmiňuje právo, síla je podstatou práva. A válka jest vládou síly. Nikde a nikdy nemůže národ projeviti svou sílu tak skvěle jako ve válce. A proto se válka stala prostředkem, kterým měl býti dán německé duši nejen průchod přebytečné energii, ale i otevřena cesta německým ambicím a německým grandiósním snům.

Němečtí filosofové a učenci se zmocnili dvou teorií o válce: providencialistické a biologické, aby válku zdůvodnili, aby ji učinili přirozenou a nevyhnutelnou, aby jí dali pečeť božského původu.

...

Brutální síla a metafyzika. To jsou dva póly, mezi nimiž se zmítá německá duše. Není to náhodný nebo sporadický mentální stav, ale jde o mohutnou tradici, organickou koncepci, vyžralou již dávno v německém vědomí. Revoluce, která vznikla z německé porážky, neznamenalala změnu, Německo se nepoučilo; proto ostatnímu světu nenastalo ulehčení. V této příčině zůstali Němci nepřemoženi. Jejich mentalita se válkou nezměnila. Roku 1914 bylo mnoho lidí válkou překvapeno, dnes by válka nepřekvapila nikoho. Všichni známe slabinu evropské civilizace, ale porozumět jí znamená pochopit velikost nebezpečí.“

Ke stejnému tématu se vyjádřil Moravec smyslem soudů stejně, přestože jinými výrazovými a argumentačními prostředky⁷⁶:

„Lidé, kteří se domnívají, že svět jim méně slouží, než je jim osudem předurčeno, trpí pošetilou fantastikou. Podlehli-li tomuto bludu celý národ, je ovšem v postavení střeženého dravce. Svět se mu zdá klecí, ale tuto klec, tento nedostatek slunce a vzduchu vytvořila jen jeho neduživost, hladovost a zloba.

Mezi fantastikou a fantazií je velký rozdíl. Fantastika je kus nezdravého velikášství. To je to “vžívání se do neskutečného”, které je mimo pravdu. Fantastika je nepřesnost v myšlení, křivé zrcadlo...

Nacionální fantastika, to je určitý druh donkichotiady, ale právě ten horší, vtíravý, nepříjemný. Trpí-li fantastikou celý národ, je to těžká historická krize slepoty kombinované s trapnou neskromností. Buďme rádi, že se tato plíseň v našem národě mnoho nerozlezla. Často se žehrá na to, že málo veřejně milujeme svůj národ, že jsme měkčí, nejasní.“

⁷⁶ Moravec, E.: Obrana státu, str. 251-252, VI. vyd.

Oba důstojníci představují dva mody přístupu k vojenské teorii. Moravec je teoretik-praktik, hledající odpovědi na aktuální otázky a Wolf je teoretik-filosof, hledající v historii myšlení o válce abstraktní odpovědi po její substanci, smyslu, účelu.

Mělo-li by být odpovězeno na otázku, který z nich byl „větším“ vojenským teoretikem, potom by se odpověď dávala jen nesnadno. Pro „obranu státu“ měl bezpochyby větší význam Moravec, v jehož díle je řada zajímavých postřehů převzatých z děl progresivních evropských vojenských teoretiků, současně je ovšem jeho dílo zatíženo jistou zmateností, danou jeho eklektismem a chvatem, zapříčiněným jeho permanentně tíživou finanční situací. Wolfovo dílo zase vykazuje větší sevřenost a systematičnost, pramenem mu jsou především vojenští teoretikové a historikové, které Wolf zdařile interpretuje a komentuje, neužívaje k tomu zvláštního jazyka lidového „mudrlantství“, který Moravec naplno rozvinul ve svých protektorátních projevech.

III, Teorie absolutní, totální a bleskové

války v Německu

V této kapitole bude přiblížena konkrétní podoba německé vojenské teorie meziválečného období, označeny její konstanty, metodologie a setkání bude završeno pojednáním o velké strategii, již představuje jednak Ludendorffovo pojednání o totální válce, především však Hitlerův světový názor vyjádřený v Mein Kampf.

1, obecné poznámky

1, strategické konstanty

Clausewitz ve své teorii války určil dva druhy strategie:

Vernichtungssieg, dosahované pomocí generální bitvy tak, jak to viděl na příkladu Napolena a Erschöpfungssieg, dosahované postupným vysilováním nepřítele. Tento koncept později převzal vojenský spisovatel a historik Hans Delbrück, který používal termíny Niederwerfungsstrategie a Ermattungsstrategie jako dualistický strategický princip, z něžž byly pro vojensko-politické uvažování v německých podmínkách převzat první koncept, diktovaný geopolitikou. Německým stratégům totiž velkou starost dělala nevýhodná pozice Německa, které se rozkládá uprostřed kontinentu, obklopeno dvěma velikými a silnými velmocemi: Francií a Ruskem. Německo se tak rozkládalo na tzv. vnitřní linii, jejíž výhodou byla možnost rychlých přesunů jednotek a materiálu mezi frontami a možnost zisku převahy nad jednou mocností bez toho, aby jí

druhá mohla efektivně přispěchat na pomoc, nevýhodou potom bylo nebezpečí, že Německo bude sevřeno a rozdrčeno v obrovských strategických kleštích.

2. operační tradice

Vyplývá ze strategického uvažování a snahy překonat paranoiu obklíčení Německa nepříteli. Pojem operační umění pochází od Helmutha von Moltkeho staršího, který jím označil rovinu nacházející se mezi strategií a taktikou, operace velkých svazků mající vliv na celkový průběh války. Z traumatu obklíčeného Německa se vyvinul koncept bleskového poražení jednoho protivníka, kdy se v krátkém časovém horizontu nemůže projevit jejich společná převaha, ale naopak vynikne jejich velká geografická vzdálenost, izolovanost. Operační rovina tak dokáže svými úspěchy, tj. rychlým a rozhodným poražením rozhodujících sil nepřítele, převážit nad rovinou strategickou.

Nejgrandióznějším pokusem o uplatnění operačního umění jako faktoru převáživšího nad strategickou nevýhodností byl Schlieffenův plán, po jehož nezdaru strategická (tj. materiální převaha) nepřítele nutně zvrátila válku v jeho prospěch. Operační umění v podstatě zaniklo, o jeho renesanci se v meziválečném období postaral generálplukovník von Seeckt, velitel miniaturního Reichswehru. Učinil tak trochu z nouze ctnost, když se snažil prosadit zásadu, že „kvalita musí zvítězit nad kvantitou“ a snažil se v tomto duchu vychovávat malou armádu s představou, že pokud na Německo zaútočí nepřítel (Francie), bude proti němu na operační úrovni operovat malá a velmi pohyblivá elitní armáda dobře vycvičených profesionálů, kteří budou schopni porazit špatně vycvičeného nepřítele systémem tzv. svobodných operací, které bude provádět malá elitní skupina armády. Tyto myšlenky podstatně ovlivnily mnohé důstojníky, kteří později vynikli v druhé světové válce, např. Guderiana a Mansteina.

3, těžiště válečného snažení (Schwerpunkt-Prinzip)

Tento princip v praxi používal Napoleon a Clausewitz jej ve své teorii zaznamenal: k vítězství je potřeba porazit nepřítele na rozhodujícím místě. A k dosažení tohoto cíle je potřeba v místě označeném jako těžiště shromáždit rozhodující bojovou sílu. Schlieffen vyjádřil zásadu těžiště následovně: „*Jde o to, aby se absolutní strategická převaha nepřítele zvrátila ve vlastní relativní operativní převahu v rozhodujícím místě*“ Z tohoto postulátu vychází německá koncentrace tanků do divizí, a ne jejich rozkouskování mezi jednotky pěchoty, jak to na počátku války činili protivníci. V podstatě se tak jenom po sto padesáti letech opakovala situace, k jaké došlo ve vztahu mezi Napoleon a jeho feudálními protivníky; tehdy šlo především o koncentraci dělostřelectva, ale také pěchoty, kdy byly vytvořeny divize a opuštěn kordónový systém, roztahující nesmyslně vojska do šířky na úkor jejich koncentrace na důležitých bodech.

4, princip obklíčení

K tomu, aby nebylo Německo rozdraceno bojem na dvou frontách proti dvěma protivníkům, lze zabránit jedině rychlým a totálním zničením nepřátelské armády. A podle Schlieffena je nejefektivnější cestou, jak toho dosáhnout, jeho úplné obklíčení, novodobé Kanny. Ve Schlieffenově teorii hrálo obklíčení natolik stěžejní roli, že to bývá hodnoceno tak, že se pro něj stalo samoučelem vojenské operace. A nejgigantičtější pokusem o provedení obklíčovacího manévru a dosažení tzv. Kesselschlacht byl právě jeho plán na tažení proti Francii. Bitva u Tannenbergu potom byla oslavována jako „novodobé Kanny“ o to více, že Schlieffenův plán ztroskotal.

5, princip průlomu

Právě pod vlivem Schlieffena byl tento princip zcela zavržen. Schlieffen se domníval, že palebná síla moderních zbraní je natolik silná, že by se žádný pokus o frontální průlom nemohl zdařit. Jeho mánie po obchvatných manévrech šla tak daleko, že žádnému cvičení, kde se trénoval průlom, nikdy ze zásady nevelel. Tento přístup považovali tankoví teoretici za chybný, resp. za zastaralý, protože to byla právě palebná síla tanků, co zvrátilo poměr mezi defenzivou a ofenzivou ve prospěch druhé. Myšlenky, které byly tankovými teoretiky propagovány, byly v podstatě kombinací obou metod: průlom cílící k obklíčení.

6, hloubková operace

To bylo další novum oproti předešlé německé teorii, formované názory von Schlieffenovými. Ten totiž zakazoval nekryté křídlo a učil, že obchvat je možno provádět pouze dostředivým pohybem jednoho křídla, kdy se celá armáda točí – manévruje – jako jediná rota. Oproti tomu tankové jednotky měly podle nové teorie hloubkové operace pronikat jako klín do nitra nepřátelského území a samy sobě tak přerušovat spojovací linie, aby tyto přeťaly nepříteli. Byla převzata idea „úderných skupin“ z první světové války, ovšem s tím rozdílem, že byla přenesena na vyšší, operační úroveň.

7, samostatnost podřízených velitelů

Toto je bod, který ostře odlišuje německou armádu od Napoleonovy, která jí jinak byla v mnohém příkladem, jak bylo v předešlých bodech patrné. Právě v průběhu napoleonských válek, pod osvíceným vedením von Gneisenaua a von Scheinhorsta, opustila pruská armáda onen klasický pruský styl, pro který je dodnes zejména v anglosaské literatuře kritizována, ono poručnictví vyšších

velitelů, určujících do nejmenších podrobností činnost podřízeného a přešla na zakázkovou taktiku (Auftragstaktik), spočívající v tom, že nadřízený velitel určil rámcový cíl a ponechal na podřízeném jeho konkretizaci a provedení; velitelský sbor měl tak relativně velkou svobodu rozhodování. Tento systém byl opuštěn za von Schlieffena a první světové války, svojí renesanci pak zažil za von Seeckta, který hodlal ze svojí miniaturní armády vytvořit velitelské jádro budoucí armády velké – prostě elitu: každý příslušník 100.000 Reichswehru byl vzděláván tak, aby dokázal zastávat o stupeň vyšší funkci, než na jaké se nacházel. Svoji renesanci ovšem onen „klasický pruský“ způsob opět zažil za Hitlera, který, ačkoliv vrchní velitel, osoboval si právo velet ze svého hlavního stanu bojujícím jednotkám, aniž by osobně znal konkrétní taktickou situaci.

8. vedení jednotek zepředu

Tímto bodem se německá armáda opět přibližuje Napoleonovým požadavkům na jeho generály a maršály; např. Rommel volal po tom, aby se německá armáda vrátila do časů kavalerie, aby velící generál velel svým jednotkám z tanku jedoucího na čele útoku, jak to činili kdysi jezdečtí generálové. Vyvrátili tak za první světové války zaběhlou praxi, kdy velitelé byly vzdáleni od bojové linie v bunkrech, aby mohli v klidu bez ohrožení dělostřeleckou palbou, promýšlet svoje plány.

Ovšem tanky a s nimi přicházející dynamická změna situace ukázaly, že takový způsob velení je nesmyslný. Díky tomu, že velitelé byli na čele, měli jednak dokonalejší přehled o bojové situaci a jednak jejich rozkazy mohly rychleji zastihnout bojující jednotky. Přítomnost vyššího velitele mívala i trochu neočekávaný morální vliv: jednotky díky přítomnosti vyššího velitele nepropadly tak snadno panice.

9, spojení taktiky s moderní technikou

Konkrétně se jednalo o propojení tanku, letadla a rádiového spojení. O úlohách tanků a letadel v představách vojenských teoretiků - a v Guderianově případě i praktika - bude podrobněji pojednáno později, zde se sluší krátce pojednat o rádiovém spojení. Rádio totiž hrálo obrovskou, byť poněkud neviditelnou, roli při pohyblivé válce pancéřových jednotek, vždyť co by byla veliteli platná osobní přítomnost, kdyby nemohl jednotkám předávat rozkazy? Útočící tanky je možno jen stěží řídit hlasem nebo signálem polnice... Rádio zajišťovalo veliteli jednotky okamžité spojení s podřízenými veliteli a dovolovalo okamžitou zpětnou vazbu mezi velitelem a podřízeným. Heinz Guderian jeho kouzlo poznal už za první světové války, kdy velel radiostanici a pochopil jeho význam pro vedení tankové války.

2, podmínky pro vojensko-teoretické diskuse 20. a 30. let, jejich prameny a metodologie:

1, teze o stavu nové republiky a její armády - Reichswehru:

Články Versaillské smlouvy vrhly německé vojenské a politické elity do zcela nové situace, před řadu jenom obtížně řešitelných problémů. Došlo k drastickým územním ztrátám na východě i západě říše a tak k omezení ekonomických možností. Dále došlo k výraznému omezení státní suverenity a k morálnímu vyčerpání Němců, deziluzi a ztrátě jistot. Smlouva byla podepsána v době, kdy se ještě zcela neutišily sociální nepokoje, a to spolu s jejími tvrdými články vedlo k diskreditaci republiky, která se sice později snažila o revizi jejích ustanovení, přesto však její snaha nebyla radikálními složkami na jedné straně a

konzervativními na straně druhé příliš oceňována, republika byla spojena s porážkou a potupnou smlouvou.

Problémy měla samozřejmě také armáda, která musela zvládnout demobilizaci z válečných cca. 7 mil. mužů na stav mírový, určený smlouvou s vítězi. A nebyla to radostná redukce, protože podle smlouvy mohlo Německo mít jenom 100.000 mužů stálé armády, která byla profesionalizována, byl zrušen princip všeobecné mobilizace. Zákazem těžkých zbraní a moderní techniky se z nového Reichswehru stalo těleso srovnatelné s četnictvem a nejinak se vedlo námořnictvu, které bylo bez bitevních lodí a křižníků použitelné jenom jako pobřežní stráž. Německá armáda byla navíc podrobena dosti ponižujícímu kontrolnímu systému, francouzský generál Nollet v čele odzbrojovací komise dohlížel na likvidaci smlouvou zakázaného válečného materiálu a rozboření pevností pozemních i námořních.

O slabosti německé armády svědčí komparace s početním stavem okolních států: mírové stavy Francie činily 750.000, Polska 300.000, Československa 150.000 mužů. Již jen z těchto počtů vidíme, že z vojenského hlediska bylo Německo bez šance a k tomu je ještě potřeba připočítat 50 km demilitarizovanou zónu na východním břehu Rýna a omezení pevnostní výstavby v hraničních zónách.

Jedině díky vynalézavosti generála von Seeckta se podařilo částečně obejít nařízení a dát zemi pro případ konfliktu jakousi šanci na úspěch. Využil mezery v nařízeních vítězů a proměnil svoji malou armádu ve vojsko poddůstojníků, kteří byli do armády vybíráni podle velmi přísných měřítek intelektuálních i fyzických a tvořili tak skutečnou elitu. Tato elita byla podrobována velmi intenzivnímu a především dlouhodobému výcviku, takže každý poddůstojník mohl ve skutečnosti zastávat v případě války funkci o stupeň až dva vyšší, než jakou zastával v Reichswehru; kvalita dostala (musela dostat) přednost před kvantitou.

V této neradostné situaci tedy vojáci a vojenští teoretikové snovali svoje představy o revizi Versailles a úloze armády při tomto procesu.

2, Zásady generála von Seeckta

Ve své knize Válka z druhého břehu začíná Hart svoji charakteristiku hodnocení působení Seeckta následovně: *„Žádný pokus o zhodnocení Hitlerových generálů ve druhé světové válce nemůže mít adekvátní hodnotu, pokud napřed nezhodnotíme vliv Seeckta – tak důležité pro budoucnost bylo období rekonstrukce německé armády. Po tomto obširném pojednání může být přínos jednotlivých vojevůdců, kteří stanuli na výsluní slávy v letech 1939-1945, následně zestručněn. Neboť již budeme mít pozadí společné všem a budeme moci nahlížet formu, v níž byla jejich doktrína „odlita“.⁷⁷*

Generál Hans von Seeckt (1866-1936) na sebe upozornil za první světové války, v níž sloužil na východní frontě proti carskému Rusku. Vynikl při bojích u Gorlice 1915, kde působil jako náčelník štábu von Mackensena, s nímž vytvořil velitelskou dvojici, podobně jako byla známější dvojice Hindenburg-Ludendorff. Při bojích se proslavil především uplatňováním nové taktiky, kdy při útoku nebyla místa silného odporu systematicky dobývána, ale naopak byly zálohy nasazovány do mezer mezi nimi a vytvářely obejitím míst odporu průniky.

Když Ludendorff uznal porážku Německa, ulehčili von Seecktovi neoblíbenost u tohoto vojevůdce, stejně jako jeho civilnější a uhlazenější vystupování, získání pozice poválečného německého vojenského leadera, jeho pozice a z ní plynoucí úkoly se podobají postavení maršála von Scharnhorsta, který po porážce roku 1806 začal budovat stínovou armádu, jež na světlo vystoupila v plné síle v roce 1813, po Napoleonově krachu v Rusku. A stejně jako von Scharnhorst, měl „svého Clausewitze“, následoval po von Seecktovi i

⁷⁷ Hart, L.: Válka z druhého břehu, Jota, Brno 2004, str. 25

„jeho Guderian“. O von Seecktově praktické činnosti bylo již hovořeno v souvislosti s obcházením článků versailleské smlouvy, nás nyní budou spíše zajímat jeho názory na úkoly armády a způsob vedení budoucí války, myšlenky, díky nimž je považován za restaurátora operačního umění, které zaniklo v materiálních bitvách první světové války.

Stál v čele Reichswehru jako náčelník vojenského úřadu (název vítězi zakázaného generálního štábu) v letech 1919-1926, a přestože jeho kariéru v čele tohoto útvaru ukončila politická aféra (dovolil nejstaršímu synovi korunního prince účast na vojenských manévrech), stal se tvůrcem doktríny Reichswehru, vyjádřené jím u příležitosti Kappova puče: „Reichswehr nestřelí na Reichswehr“. Jí souhrnně vyjádřil svoji svéráznou představu postoje Reichswehru k politické situaci v zemi, podle níž se nesmí armáda nechat zatáhnout do politického boje, vytváří samostatnou entitu, věnující se obnově své síly a tím i moci státu navenek; ostatně i jeho požadavek po vytvoření malé a elitní profesionální armády neměl jenom čistě vojenská určení, ale vycházel z představy, že armáda lidová je nutně politická, protože je tvořena branci – voliči politických stran.

Von Seeckt předložil představu dvou stavů armády: mírová a válečná. Nešlo ovšem jenom o konstatování takovéto banální pravdy, šlo o poukaz na hlubší rozdíly, ukázal rozdílné požadavky kladené na armádu ve stavu mírovém a válečném. Mírová armáda se nachází ve stavu trvalého očekávání a připravenosti, bez toho, aby byla schopna prosadit některá svá přání. To se projevuje jak u armády profesionální, tak vytvoření na principu všeobecné branné povinnosti. V armádě lidové (Volks- und Milizheer) „*zůstává státní neurčitost a duch partajnické partikularisty v takovém rozsahu, jaký panuje v celém národu, a jen malé jádro vojáků z povolání může v okamžicích nebezpečí být následováníhodným elementem.*“⁷⁸ Na rozdíl od armády lidové nabízí profesionální armáda (Berufsheer) „*možnost, aby vytvořila díky*

⁷⁸ Seeckt, H. von: Die Zukunft des Reiches, str. 140

dlouhému služebnímu času nejen hodnotný a ukázněný nástroj, nýbrž byla i vnitřně a vnějšně pevnou oporou státní moci.“⁷⁹ taková armáda potom, je-li to vyžadováno, nesmí být „státem ve státě“, ale je „věrným obrazem státu“ (Abbild des Staates), tj. von Seeckt obchází touto svojí tezí povinnosti armády být podřízenou politickému vedení poukazem na to, že ona je jeho otiskem, ale také vzorem.

Ve stavu válečném se kladou na armádu poněkud jiné požadavky. Ať již se jedná o armádu všelidovou nebo profesionální, cíl je stále týž, totiž porážka nepřítele, stejně jako je totožný požadavek na to, aby tato vojska měla moderní a kvalitní výzbroj, byla řízena podle posledních vojenských znalostí. Především se ovšem musí jednat o národní těleso, v němž jsou nepřípustní cizí žoldnéři, postrádající jakoukoliv loajalitu vůči státu, samozřejmě kromě té koupené. Profesionální armáda, aby zachovala národní charakter a ubránila se byrokratizaci a centralizaci, musí být rozmístěna po celé zemi, a v případě války pouze rozšiřuje svoje řady o místní občany, kteří tak nastupují ke „svým“ plukům. Civilní občan se tak v případě války stával domobrancem a, jestliže byl schopný a zdatný, i možným členem bojující elitní profesionální armády.

Achillovou patou, která se tragicky projevila ve vývoji po roce 1933, byl jeho důraz na vojenskou odbornost, uzavírající vojáky do oblast takticko-operační a neschopné myslet v širších strategických kategoriích. Tak se tito bezpochyby odborně vzdělaní důstojníci mohli v budoucnu stát obětí chybných strategických rozhodnutí Adolfa Hitlera.

Pro budoucí vývoj stejně důležité byly jeho představy takticko-operační. Jeho názory se ostře lišily např. od francouzských představ, které vycházely ze zkušeností první světové války a počítaly s tím, že dojde k období zákopových bojů. Francouzi dilema „palebná síla versus pohyblivost“ vyřešili ve prospěch palebné síly, u von Seeckta tomu bylo naopak. Jeho názory byly bezpochyby motivovány i nucenou „miniaturizací“ Reichswehru a snahou vytěžit maximum

⁷⁹ tamtéž

z malé armády, učinit z nouze ctnost. Byly zde ovšem i hlubší důvody, protože si dobře uvědomoval těžkopádnost masových armád, neschopných při své velikosti manévru a docílení překvapení, taková tělesa mohla na nepřítele působit jenom vahou svojí početnosti. V jeho představách je vidět de facto dělení armády na elitu (profesionální vojáky), vedoucí mobilní válku a dobývající úspěchy, a masovou část (domobrana), která klopýtá za postupujícími divizemi a dobytá území okupuje. Ačkoliv von Seeckt počítal s využitím letectva v budoucím konfliktu a jeho možnosti vysoce cenil, je naopak zajímavé, že v tomto konceptu příliš nezmiňoval význam tankových jednotek, mobilitu spatřoval postaru v jezdecktvu a nověji také v mobilním transportu. Jeho názory tak tvoří jistý vývojový stupeň, jsou výrazem nového módu přemýšlení u vojáka vychovaného starým generálním štábem. Guderian jeho myšlenky dotáhl do důsledku, když pojem mobilita spojil nikoliv s jezdecktvem, které mu naopak bylo trnem v oku (jednalo se ostatně o vzájemnou animozitu), ale s tanky.

3, všeobecná charakteristika německé vojenské teorie

Motto všech německých vojenských teorií dobře vyjádřil generálplukovník von Seeckt, když prohlásil: „*Musíme se znovu stát mocnými, a jakmile získáme sílu, vezmeme si samozřejmě zpět vše, co jsme ztratili.*“⁸⁰

Ve vojenských teoriích oproti předešlému období hrála významnou roli propaganda a ideologie, protože první světová válka dobře ukázala, jak mocnou zbraní je propagace vlastních (resp. veřejnosti určených) válečných cílů. Začala se proto horlivě studovat psychologie (Wehrpsychologie) a současně rozvíjet ideologie oslavující válku jako jakési završení lidského vývoje. Dále bylo možno vysledovat značnou a vcelku i pochopitelnou tendenci po hledání silného muže, státníka-diktátora, který by Německo z jeho zdánlivě bezvýchodné

⁸⁰ Förster, G.: Totaler Krieg und Blitzkrieg, Deutscher Militärverlag., str. 7

situace vyvedl. Průběh první světové války, její materiální bitvy, přesvědčily teoretiky o nutnosti věnovat pozornost hospodářskému faktoru, a to zejména studiem ekonomiky vítězných mocností a dále snahou řídit se při přípravě budoucího konfliktu moderními ekonomickými teoriemi. Bylo možno sledovat apologetiku von Schlieffena a císařského generálního štábu, snahu svést chyby a nakonec i prohru na nižší než strategické činitele. Spisům mnohých teoretiků byl společným jmenovatelem v ideologické sféře sociální darwinismus, antikomunismus, antiliberalismus a propagace rasistických a nacionalistických představ o nadřazenosti Němců, oblíbenou byla i teorie totální války, jak ji razil generál Ludendorff; pro mnohé byly typické geopolitické konstrukce o „velkoněmeckém prostoru“; v souvislosti se světonázorem teoretiků nemůže být pominut ani nacismus, jehož nejvýraznějším představitelem byl „stranický vojenský teoretik“ a bývalý důstojník generálního štábu Konstantin Hierl.

Po roce 1933 dochází postupně k institucionalizaci vojenských teoretiků. Důležitou roli sehrála v roce 1933 obnovená Německá společnost pro brannou politiku a vojenské hospodářství (Deutsche Gesellschaft für Wehrpolitik und Wehrwissenschaft). Jejím úkolem bylo shromažďovat kádry z oblasti vojenské, propagandistické a hospodářské a školit je pro potřeby budoucí války. V čele společnosti stál jako její prezident generálporučík D. von Cochenhausen, podle kterého mohl členem společnosti být pouze jedinec, který prokázal v bouřlivých letech 1918-1923 protikomunistické a protisocialistické postoje, odpor k výmarské republice a jednalo se nejlépe o důstojníka s kariérou u generálního štábu, aktivně píšícího příspěvky na téma budoucí války, ať již statě odborné či propagandistické.

Velký význam též získala v roce 1936 založená Vojensko-hospodářská revue (Militärwissenschaftliche Rundschau), která vznikla z podnětu a fungovala pod vedením 7. oddělení OKH, které zajišťovalo rozvoj vojenské vědy. Časopis se stal oficiálním periodikem OKH a zabýval se otázkami

týkajícími se všech rovin vojenského umění a teorie, tj. od velké strategie až po taktiku.

4, metodologie výzkumu – historie

Vojenští teoretikové 20. a 30. let to neměli věru jednoduché, protože předmětem jejich výzkumu byla budoucí válka, o době a konkrétních podmínkách jejího vzniku mohli mít jenom vágní představu, ostatně proto jako teoretikové museli hledat nějaké obecnější konstanty. Nejistotu je možno sice odstranit cvičeními, testujícími v mírových podmínkách válečné operace, taková cvičení mají ovšem limity „reálnosti“ a stále zde zůstává nejistota ohledně spojitosti jejich výsledků s válečnou praxí. K tomu přistupuje prudký rozvoj hospodářství a (vojenské) techniky, který činil jakékoliv vývody nejistými do budoucna.

Jednou z metod, které byly používány, byla historická argumentace. Vojenští teoretikové té doby se tak výrazně odklonili od von Clausewitze, který historickou argumentaci ve svém díle v podstatě zavrhoval. V souvislosti s tím se velmi rozšířila vojensko-historická literatura, která se zabývala především apologetikou předešlé války a nejvyššího vojenského velení. A i když většinou neobsahovala žádná zobecnění pro vojenskou teorii, vyjadřovala snahou o omluvu chyb z první světové války a oslavou vojáctví a německé tendence charakteristické i pro vojenskou teorii. Ta používala v rozdílné míře právě historické příklady jako jeden z argumentačních zdrojů, dokazujících pravdivost jejích vývodů. Autoři sledovali zpětně vojenské dějiny a selektivně si vybírali vhodné příklady, nejčastěji ze sedmileté války, dále z osvobozovací války, válek o sjednocení Německa a samozřejmě i války první. Charakteristické při tom je, že tehdejší autoři stáli především na pozicích von Schlieffena a starší nauky von Clausewitze a von Molkeho přijímali jen do té míry, do jaké souhlasily jejich teze se Schlieffenovými názory; např. pro Waldemara Erfurtha byl bývalý

náčelník císařského Velkého generálního štábu „*mistr vedení masové války*⁸¹“ a pro Wilhelma Leeba znamenal „*mistra obranné války proti přesile*“⁸².

Snahy o precizování vztahu mezi vojenskou historií a aktuální vojenskou teorií se pokusil prosadit generál von Cochenhausen, který byl v generálním štábu zodpovědný za vojenskou výuku. Podpořil rozsáhlé výzkumy profesora Ericha Wenigera, jejichž výsledkem byla práce *Wehrmachterziehung und Kriegerfahung* (Berlin 1938). Základní tezí profesora Wenigera bylo tvrzení, že historická kritika vojenských událostí bez znalosti vojenské teorie je nemožná. Bez znalostí dosavadních vojenských teorií a povědomí o možných vedlejších účincích jednotlivých válečných aktů nelze katalogizovat události, vzniká zmatek a dvojnásobné interpretace, které je třeba k jednotlivým aktům přiřadit. Toto třídění nazval „historickou teorií“. Protože ovšem úkolem vojenské teorie je hledání nějakého zobecnění, použitelného v době, pro niž je teorie vyvíjena, musí být nalezeno nějaké měřítko, podle kterého se budou vytvářet zákonitosti války. A tímto měřítkem jsou osobnosti velkých vojevůdců, kteří ve své praxi jasně ukázali v čisté podobě řešení jednotlivých situací, které jsou obecně platné a použitelné po „zprůměrnování“ pro interpretaci jiných válečných aktů. Takto získané výsledky ovšem s pokrokem vědy neustále zastarávají, není možno je bez modifikace používat pro teoretizování o současné nebo budoucí válce bez dalšího doplnku, jímž je „spekulativní teorie“, která porovnává poznatky historické teorie se současnými ekonomickými, technickými a morálními faktory a dospívá k možným alternativám budoucího vývoje.

Také Theobald von Schärfer, jeden z předních vojenských teoretiků, hledal věčné principy vedení války. V knize *Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften* tvrdil, že: „*Určité zásady strategie zůstávají po všechny časy a za všech vztahů totožné, ať už hovoříme o válce vedené na souši, ve*

⁸¹ Förster, G.: *Totaler Krieg und Blitzkrieg*, str. 36

⁸² tamtéž

vzduchu či na moři, popřípadě ve všech třech sférách najednou“⁸³. Nejvyšším a zároveň věčným principem mu byl princip zničení nepřátelských sil (Vernichtung), který označil za primární cíl. Za nejlepší způsob dosažení tohoto cíle považoval útok na křídlo s následným vpádem do týla nepřítele, což má podle něj větší účinnost než frontální střetnutí a vítězství, protože obsahuje morální faktor; vpádem do týla je daleko více nalomena bojová morálka nepřítele.

Z uvedeného je snad patrné, že studium historie nedosahovalo nejvyššího patra, tj. politiky a pohybovalo se především na rovině taktické, operační, popř. vojenské strategie. To nutně vedlo k omezenosti výsledků takovýchto teorií, navíc vycházejících z Schlieffenových představ, které právě pro svoji úzkou ohraničenost na operačně-taktickou složku, byly na počátku první světové války poraženy.

5, zahraniční teoretické a praktické zkušenosti a poznatky

Války vedené v různých částech světa ve 20. a 30. letech byly německými vojenskými teoretiky pozorně sledovány a vyhodnocovány. Při hodnocení těchto konfliktů dospěla většina německých vojenských myslitelů k závěru, že kvůli specifickým geografickým podmínkám a zastaralosti použité výzbroje a výstroje, jakož i převaze jedné ze stran konfliktu, nelze z těchto střetnutí vyvozovat nějaké všeobecně platné závěry pro budoucí válku.

Obzvláště pozorně byla sledována španělská občanská válka. Německo se v konfliktu postavilo na stranu pučistů generála Franca a získalo tak vítanou možnost otestovat nejnovější vojenskou výzbroj přímo v praxi. Např. nasazení 88 mm protiletectvých baterií pomohlo při organizaci této zbraně a jejího určení jako „zabijáka tanků“, nasazení legie Kondor umožnilo stíhači A. Gallandovi sepsat pojednání o taktických možnostech stíhacího letectva, tehdy ještě

⁸³ Tamtéž str. 39

plukovník Wilhelm von Thoma sepsal pojednání o nasazení pancéřových svazků, přestože velel zastaralým a málo početným Pz I. A II., nasazeným navíc podle přání generála Franca přesně v rozporu s moderními tankovými teoriemi, tzn. nikoliv jako jednolitá masa, ale izolovaně na podporu pěchoty. Pojednání o španělských událostech se týkala převážně roviny operačně-taktické a nezabývala se rovinou strategickou a morální, k jejímuž prozkoumání by např. podalo podnět bombardování Guerniky a následný morální dopad na civilní obyvatelstvo (tj. nepřímý faktor).

Pozorně byla sledována i zahraniční vojenská teorie a zkoumáno, jak jsou výsledky zahraničí použitelné pro německé podmínky. Ministerstvo války za tím účelem dokonce vydávalo vlastní časopis, který se zabýval sledováním a vyhodnocováním prací zahraničních vojenských teoretiků (Wehrgedanken des Ausland). Pozornosti neunikla ani díla zahraničních vojenských teoretiků, která byla dokonce překládána do němčiny. V německém jazyce tak bylo možno studovat díla Fuller, Harta, Douheta či de Gaulla. Na překladech jejich děl se podílel Guderian, který ovládal francouzštinu a angličtinu. Tato díla obsahovala myšlenky, které podobným způsobem řešily problémy budoucí války, a lze tak z jistého úhlu pohledu klást otázku k originalitě myšlenek německé vojenské teorie. Nejznámějším sporem v této oblasti je debata o původnost představ, které vyjádřil Guderian ve svém díle *Achtung - Panzer!*, za jehož inspirátora sice Guderian ve svých poválečných vzpomínkách prohlásil mj. i Harta, Guderian sám jej ovšem vůbec neuváděl v seznamu použité literatury; je podezření, že Hart, editující vydání Guderianových pamětí, úvodní pasáže „poupravil“.

Pokud hovoříme o zahraničních inspiracích, nesmíme zapomenout ani na těsnou spolupráci mezi SSSR a výmarskou republikou. Oba státy byly po první světové válce ostrakizovány, a to je přirozeně sblížilo. Byl to vedle vysoké profesionalizace Reichswehru další z von Seecktových triků k obejití snahy vítězů učinit Německo bezbranné. S jeho přispěním byla podepsána smlouva v Rapallu (duben 1922), kterou se oba signatáři zavázali spolupracovat při

vyvíjení moderních metod vedení války, zejména se jednalo o tanky, letectvo a bojové plyny. V sovětském Rusku vznikla tři výzkumná střediska, ve kterých se vedle sovětských tanků testovala i obrněná vozidla německá, která se maskovala za traktory, vyrobená v Německých strojárnách a sestavena v sovětském Rusku do skutečné podoby, aby mohla být posléze otestována. Spolupráce mezi Rudou armádou a Reichswehrem pokračovala až do roku 1933, kdy byla s nástupem Hitlera k moci přerušena.

6, praktické domácí zkušenosti: vojenská cvičení

Problémem vojenské teorie je, že její závěry nelze ihned ověřit, jako je tomu u jiných věd. Může tak být i vyslovena domněnka, že vojenská teorie vlastně ani vědou není. Přece ovšem i vojenská věda má svoji vlastní laboratoř, kterou jsou vojenská cvičení. Tato laboratoř má ovšem dosti podstatnou vadu, totiž sebevětší vojenské cvičení nikdy není podobné laboratornímu pokusu s jeho přesně definovanými podmínkami, především ovšem díky tzv. frikcím (pojem von Clausewitze, označující nepředvídatelné potíže při naplňování válečného plánu) tato cvičení nikdy nemohou dát zcela jistou odpověď na to, jak bude probíhat skutečný konflikt. A přece se, z nedostatku jiných testovacích prostředků, i v Německu pilně testovaly nové metody vedení boje.

Předmětem těchto cvičení bylo především zjistit, jak má vypadat ideální struktura tankových jednotek, jejich spolupráce s ostatními druhy vojska, jakou podobu má mít velitelská struktura a vůbec způsob vedení tankových těles, na takticko-operační úrovni se zkoumaly účinky nasazení velkého množství materiálu (tanků) a možnosti rozvíjení průlomu, pozornost se věnovala faktoru překvapení. Dlouhodobý spor o tom, zda je důležitější faktor morální nebo materiální, byl vyřešen ve prospěch materiálního, resp. technického, kdy vojenští teoretikové začali postupně věřit, že právě pomocí tankové techniky dokáží překonat strategickou nevýhodu Německa a rychle rozhodnout budoucí

válku, dříve než se projeví ekonomické slabiny. Jednalo se zkrátka o starý „schlieffenovský“ modus převahy na operační úrovni teoreticky dosažitelný s novými technickými prostředky. Průvodním jevem těchto úvah bylo přecenění útoku před obranou, víra ve všemocnost nových útočných zbraní, jejímž nejlepším manifestem je Guderianův spis *Achtung - Panzer!*, s průvodním jevem: slabinou v oblasti strategické, zde především podcenění faktoru ekonomického.

Manévry tankových jednotek probíhaly od roku 1926 v Sovětském svazu, poblíž Kazaně; jednalo se o plody rapallské smlouvy. V roce 1929 byl Guderian na návštěvě ve Švédsku, jehož tankový prapor byl vyzbrojen tanky odvozenými od německých. Když se Guderian v roce 1930 stal velitelem 3. pruského motorizovaného praporu, začal nacvičovat manévry se svojí tankovou jednotkou. Tankovou? Ve skutečnosti se jednalo o atrapy, které měly místo dělových hlavní košťata. Guderian s těmito „tanky“ nacvičoval obranu, útok, ústup, spolupráci s pěchotou, dělostřelectvem jízdou i letectvem. Zlomem byl rok 1935, kdy Hitler navštívil cvičiště u Kunersdorfu. Zde měl zvolat: *„To je přesně to, co chci, to je to, co potřebuji!“*, a dát tak zelenou výstavbě Panzertruppe, která měla v armádě mnoho nepřátel mezi starými generály, z nichž nejvýznamnějším byl náčelník OKH Ludwig Beck, charakterizovaný Guderianem, jako *„výborný charakter, avšak klidný až přespříliš, váhavý muž staré školy, přívrženec Moltkeho, podle jehož myšlenek chtěl vybudovat armádu Třetí říše, který neměl žádné pochopení pro moderní techniku.“*⁸⁴

7, (dez)interpretace von Clausewitze

Při řešení rébusu, jakou formu výzbroje a podoby vedení války by mělo ekonomicky slabší a v potenciálně nebezpečné středové pozici se nacházející Německo zaujmout, při hledání onoho „tajemství vítězství“, projevíli vojenští

⁸⁴ Guderian, H.: *Erinnerungen eines Soldaten*, Stuttgart 1995, str. 26.

teoretikové pozoruhodnou rozpornost ve svém myšlení, prokazující, že sice byli znalí možností využití moderních technických prostředků, už vůbec si ale nebyli jisti strategickými plány, zvláště pak velkou strategií, naprosto nechápali jemné zákruty válečné filosofie, kterou ztotožnili a zevšeobecniili Ludendorffovou „totální válkou“ a jejímž „civilním“ vyjádřením byl Hitlerův spis Mein Kampf.

A tak tu máme na jedné straně hodnotná ocenění použití moderních zbraní, významu propagandy pro vedení války, rozpracovanou brannou psychologii, poznatky z vlastních i zahraničních vojenských cvičení a také z válečných konfliktů, zejména španělského, na druhé straně vulgaritu nemateriálních složek války, nepochopení jemného odlišení jednotlivých druhů (stupňů) války z pohledu vysoké strategie, spoléhání na hrubou sílu zbraní a s ní spojený primitivismus vysoké strategie.

Tento proces započal již v 19. století, v době von Moltkeho, který započal s demontáží filosofických pasáží von Clausewitzova díla, zdůrazňuje především jeho takticko-operační rovinu. Ještě von Moltke si byl dobře vědom souvislostí války a politiky tak, jak je vyjádřila Clausewitzova teorie a soustředil se na technickou stránku problému s poukazem na její strategické účinky. Již Von Schlieffen ovšem zcela opomněl Clausewitzovu filosofii a soustředil se na vypracování precizních plánů, které by odstraňovaly to, co von Clausewitz nazýval „frikce ve válce“, tj. potíže, s nimiž se vojevůdce může setkat při provádění válečného plánu a které nelze zcela předvídat. Jednalo se o skvělou práci štábního charakteru, která ovšem postrádala to podstatné: ducha, tj. zde povědomí o strategické nadstavbě, nadřizené takticko-operačním úvahám. Tento proces „demytizace“ vojenské teorie byl dokončen nezávisle na německé teoretické scéně, v technických dílech Harta, Fullera a Douheta, z nichž apoštolové mechanizované války čerpali. Uprázdňené místo patřící vysoké strategii – protože ta je nutná, aby taktická pojednání měla nějaký smysl - potom zaujaly spisy Mein Kampf a Der totaler Krieg.

Nakonec byl von Clausewitz zavrhnut, jednoduše byl málo radikální, i když si ve své genialitě byl dobře vědom, že extrém nazvaný totální válka (u něj absolutní válka) existuje. Ovšem právě jako extrém... Max Simoinet, vedoucí psychologické laboratoře na ministerstvu války a vedoucí představitel branné psychologie ohodnotil von Clausewitze následovně: „*Skrze (Clausewitzova pojednání) byla přirozená nespoutanost a hrozivá apokalypsa války zmírněna, aby se zdála být pochopitelnější a ovladatelnější*“⁸⁵ Podle Simoineta je tedy válka nespoutaná, divoká a bezbřeze násilná. Von Clausewitzovým spoutáním se sice stala jakoby pochopitelná, jenomže ona ve skutečnosti pochopitelná není! Ještě hůře se vedlo expertovi na vojenské otázky v NSDAP Konstantinu Hierlovi, který dokonce neuznával ani primát politiky před válkou! Avšak i v německém generálním štábu (oficiálně Truppenamt) zase převládala von Seecktova představa, že „válka je bankrot politiky“. Ludendorffův spis *Der totaler Krieg* potom je asi nejucelenějším odhozením von Clausewitze. Ludendorffovo dílo je předmětem samostatné kapitoly, její součástí je ústy Ludwiga Becka vedená polemika na obranu von Clausewitze, na tomto místě proto sluší poznamenat jenom tolik, že Ludendorff ztotožnil válku s bojem národa o animální přežití, jemuž je i politika podřízena.

Výjimku představoval Otto Groos, který s Ludendorffem polemizoval tvrzením, že na základě zkušeností z vedení první světové války, kde k vítězství nevedla ani značná mobilizace sil, je nutné se vrátit k von Clausewitzovi a jeho chápání stupňování intenzity vedení války, odvozené z politiky. Podle něj byly Clausewitzovy poznatky skutečnou teorií, zatímco Ludendorffovy teze byly jenom válečnou propagandou. Groos zdůrazňoval, že von Clausewitz hovořil o konečném vítězství, k němuž vede složitá cesta. Je nutno je ale mít vždy na vědomí, že nezáleží na prvních vítězstvích. Válečné cíle a z nich plynoucí válečná strategie musí vyplynout z reálně vedené politiky: „*Aby se rozpoznala*

⁸⁵ Bitze, U.: Die Konzeption des Blitzkrieges bei der deutschen Wehrmacht, vyd. Peter Lang, Frankfurt am Main 1991, str. 171

velikost prostředků, které se k vedení války nabízejí, musíme poznat politické cíle naší i protivníkovy strany; musíme ve svůj zřetel pojmout síly a vztahy našeho a nepřátelských států, charakter jejich vlády a lidu, schopnosti obou a všechno zpětně s naší stranou, dále musíme propočítat všechna politická spojení ostatních států, která by potom ve válce mohla nastat. ⁸⁶

Nic z toho se ovšem nestalo, vše bylo vsazeno na jednu kartu, po jejímž přebití nepřítelem ztratilo vše smysl, nebylo cesty a prostředků k alternativám; strategie totální války a boj za Lebensraum tu sice stále byly, ale proměnily se v chiméru. Proto se někdy zdá, že rok 1943 je zlomem, kdy Wehrmacht pokračoval v boji bez naděje na vítězství – tj. velké strategie - ve válce. I von Clausewitz ostatně znal podobný případ ze svých dob, když kritizoval Napoleona za tažení v roce 1815, tvrdě, že jeho chybou bylo nasazení všech sil u Waterloo, odkud potom odešel jako „bankrotář“ bez možnosti nepříznivý výsledek jedné bitvy – sázky na jednu kartu – v budoucnu zvrátit.

8, adorace von Schlieffena

V předešlé kapitole jsem viděli, jak byla postupem času z von Clausewitze vytržena jedna komponenta jeho strategického myšlení, generalizována a takto postavena jako důkaz o nepravdě Clausewitzovy teorie – ta musela být zavržena, protože by její mnohostrannost byla kontrastem vůči jednostrannému zaměření konceptu totální války. K podobnému procesu došlo i na úrovni takticko-operační.

Generál-polní maršál Alfred von Schlieffen (1833-1913) byl v letech 1891-1906 náčelníkem německého generálního štábu a autorem známého plánu, který chtěl v operačních rozměrech provést to, co kdysi uskutečnil Hannibal u Kann v měřítku taktickém. A přestože nakonec nedošlo k strategickému

⁸⁶ Tamtéž str. 173

naplnění - třebaš Němce dělilo od něj jen velmi málo -, stal se tento přístup vzorem pro mnohé vojenské teoretiky následující periody.

Ve svém výkladu vojenských dějin 18. a 19. století napsal: „*Dokonalá zničující bitva (Vernichtungsschlacht) byla vybojována, což je podivuhodné zvláště proto, že byla vyhrána navzdory všem teoriím menšinou. Koncentrické působení proti nepříteli nepřísluší slabšímu, miní Clausewitz, slabší nemůže podnikat pokus o obchvat najednou na obou křídlech, učí Napoleon. Slabší Hannibal ovšem, když nepřístojně koncentricky působil, a to nejen na obou křídlech, ale dokonce i v jeho týlu, nepřítele obklíčil... Zničující bitva, jak ji Hannibal v dávných časech uskutečnil, může i dnes být podle tohoto plánu vyhrána.*“⁸⁷

Tento Schlieffenův postup je z Clausewitzova hlediska metodologicky zcela pochybený, protože si bere za vzor bitvu, ke které došlo za velmi vzdálených časů, takže již nedovedeme přesně určit všechny okolnosti, které tehdy dovolili Hannibalovi vyhrát, a dále proto, že absolutizuje jednu jedinou válečnou událost, spatřuje v ní „tajemství vítězství“. Ostatně lze i ironicky poznamenat, že ačkoliv Hannibal vyhrál tuto bitvu, druhá punská válka byla Kartágem prohrána. A dále zaměřuje všechny síly na jediné těžiště, doufá, že takticko-operační převahu promění ve strategickou, zná k dosažení cíle jenom jeden prostředek, který se proto ztotožňuje s cílem.

Navzdory krachu Schlieffenova plánu a konečné porážce se po skončení války soudilo, že použité metody byly správné, chyba spočívala v tom, že Německo „správně“ bojovalo proti příliš velké přesile materiálních i lidských zdrojů. Vojenští teoretikové tak, místo aby z tohoto poznatku vyvodili závěry vracející se ke Clausewitzově tandemu politika-válka, hledali lék v čistě vojenských prostředcích a požadovali stupňování zbrojení a morální přípravy lidu na válku, čehož průvodním jevem byla rezignace na pokus o politickou

⁸⁷ Bitze, U.: Die Konzeption des Blitzkrieges bei der deutschen Wehrmacht, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1991, str. 192

změnu stavu, jak Friedrich von Cochenhausen poznamenal: „je pro nás určující, že jsme po staletí museli řešit boj proti přesile.“⁸⁸

Omluvou Schlieffenova plánu byl též poukaz na skutečnost, že od jeho vytvoření a uskutečnění uběhla řada let, navíc jeho realizací byl pověřen von Moltke mladší, který jej nepochopil. Např. vedoucí Kriegsgeschichtliche Forschungsanstalt des Heeres Wolfgang Foerster tvrdil ve své třídílné práci o Schlieffenově plánu: „*Neúspěch německého armádního velení v prvním stádiu světové války - zjevný v bitvě na Marňě – nespočívá ve Schlieffenových chybných myšlenkách. Ten spíše nespočíval ve zvolení operační formy, v neoblomném, namáhavém a důsledném projevu, který mu tvůrce v roce 1905 chtěl dát a který by mu také na základě skutečné situace 1914 také mohl a musel dát. Ale spočívá v nedostatečné, v průběhu operace ještě oslabené formě, ztrácející s myšlenkou stále více a více vnitřní sílu. Zchřadlá a vybledlá bitva na Marňě je vysloveně „neschlieffenovská“ forma, které se jedná o „obyčejné vítězství“. I toto však zůstává při vyřazení OHL a nedokonalém podílu velitelů jednotek na velení odepřeno... Následovalo zřeknutí se zničující formy a odklon k vedení války s omezenými cíly.*“⁸⁹ Na vině tedy nebyl plán, ale jeho konkrétní realizace von Moltkem mladším, v tomto omluvném duchu se nesla většina prací, princip tak zůstal zachován jako správný.

Nepřekvapí proto, že jestliže takto krkolomně byl plán omluven, mohlo dojít i k jeho kanonizaci a vyhlášení za platný ve všech dobách jako ono mystické „tajemství vítězství“, jak to učinil Friedrich von Bernhardi: „*Schlieffenovský princip obejití zůstává, jak je vidět, za všech okolností určujícím principem vedení války, i když se projevuje v nejrozmanitějších formách: kosém šiku Epameinonda... obkličovacích bitvách Hindenburga u Tannenbergu a Mazurských jezer.*“⁹⁰

⁸⁸ Tamtéž str. 195

⁸⁹ Tamtéž str. 195

⁹⁰ Tamtéž str. 197

Von Schlieffen byl drtivou většinou německých historiků kanonizován a jeho plán byl bez hlubšího studia konkrétních podmínek, kterýmiž je třeba rozumět problém početní převahy nepřítele, postupem do nitra nepřítele se prodlužující zásobovací linie, koordinace obrovských mas na velmi rozsáhlém prostoru, stav silnic při postupu, únava vojska a materiálu, nekriticky přijímán. Není divu, že nejostřejší kritika přišla ze zahraničí, rakouský generál Theobald von Schäfer napsal: *„V Německu je masově pěstován von Schlieffenův kult. Přitom se docela zapomnělo na von Moltkeho. Rozdíl v pečlivé strážlivosti Moltkeho operačních a pochodových plánů stojí proti s fantaziemi hraničícími plány von Schlieffena. Moltkeho pamětní spisy obsahují velký počet údajů o momentálních silách vlastních i nepřátelských. Schlieffen počítal v roce 1905 s německými silami, jejichž části nebyly k dispozici ani v roce 1914... Schlieffen zajal na papíře celou francouzskou armádu ve Švýcarsku... Nebral také žádný ohled na to, co mohou bezprostředně podniknout Rusové.“*⁹¹

Takto otevřeně kritizovat von Schlieffena si v Německu nikdo netroufl. Pokud již někdo vyslovil pochybnosti, týkaly se samotného operačního plánu a jeho provedení a snažily se vyhnout odmítnutí principu „tajemství vítězství“. Radikální výjimku tvořil Karl Justrow, který napsal: *„Kvůli jakémusi „ocasu komety“, který vytvářely hodnotné jednotky, které byly nutné pro bezpečnost týlových spojení a protahujícího se levého křídla, prohřešil se Schlieffen proti jmenovaným oběma zásadám... Schlieffen kvůli dlouhému pochodu a nedostatečnému zásobování z týlu stále slábnul, což šlo proti jeho vlastním zásadám.“*⁹² A dále expresivně píše: *„Jestliže naše jednání není řízeno bohy a nepřítel není veden idioty, musel být Schlieffenův plán neúspěšný. Časy bitvy u Kann jsou dávno pryč.“*⁹³ S odkazem na budoucí válku, již se bude účastnit i letectvo, nakonec zpochybňuje pojem „křídlo“ a tím i význam obklíčení: *„Neboť*

⁹¹ Tamtéž str. 198-199

⁹² Tamtéž str. 199

⁹³ Tamtéž str. 200

kde je dnes, když k pozemní válce přistupuje ještě válka letecká, vůbec to křídlo ve smyslu Hannibalově a Schlieffenově?''⁹⁴

Přes tyto námitky byl Schlieffenův plán přijímán jako doktrína vedení budoucí války, pouze byl modifikován. Nepřítel již neměl být poražen v jedné velké generální bitvě obřích rozměrů, ale v sérii za sebou rychle jdoucích úderů. Nové technické prostředky – letectvo a tanky -, které Schlieffen neznal, byly zakalkulovány do tohoto postupu a umožnily podniknout manévr rychleji a hlouběji. A právě tento moment, přes námitky, které mladší důstojníci vůči Schlieffenovi měli (Justrow, Guderian), je spojoval s jeho představou, které oni pouze dodali modernější prostředky. Jednalo se o přímou strategii, které oni byli zastánci.

3, Komponenty teorie Blitzkriegu, rovina takticko-operační

1, debaty o použití letectva

Debaty vedené v Německu ve 20. a 30. letech byly ovlivněny myšlenkami italského pilota Giulio Douheta, jehož extrémistické názory – tzv. douhetismus – rozdělily německé důstojníky, uvažující o použití letectva v budoucí válce, na dvě skupiny.

Základním problémem bylo, zda je letectvo, jak učil Douhet, schopno samostatně dosáhnout rozhodujícího strategického úspěchu pomocí bombardovacího letectva, nebo zda by nemělo být letectvo spíše nasazeno v operační rovině k podpoře ostatních součástí branné moci. Zastánci prvního názoru, vycházejícího z Douheta, byli představitelé Lufthansy a říšského ministerstva dopravy, zastánci operativního nasazení letectva potom byli v první

⁹⁴ Tamtéž str. 200

fázi generálové von Seeckt a Ludendorff. Takovéto rozdělení názorů ostatně příliš nepřekvapí.

Jmenovaní generálové, a s nimi velení Reichswehru, se domnívali, že primárním úkolem letectva je dosáhnout převahy ve vzdušném prostoru, či ještě lépe naprosté dominance, aby mohlo letectvo podpořit akce pozemní armády. Ostatní cíle ve vzdálenějším vnitrozemí jsou podle nich sekundární.

Oproti nim vedoucí představitel Lufthansy Robert Knauss ve svém pamětním spisu o letectvu radil, aby „*od prvních hodin útočilo do hlubokého týlu nepřítelů, tam napadalo mocenská centra a lámalo odpor a tím činilo pro nepřítelů každé plánované pokračování války nemožné.*“⁹⁵ Charakteristické je přecenění možností strategického bombardovacího letectva, v čemž je mj. obsažena i představa, že letectvo musí být co nejdříve vybudováno, aby mohlo být silovou clonou, která bude chránit zemi, dokud nebude obnovena pozemní armáda a válečné loďstvo. Náčelník štábu Luftwaffe Walther Wever již začal tento plán uskutečňovat, jeho smrt spolu rozvojem pozemních sil a koncepcí jejich použití, stejně jako velká materiální náročnost, resp. nedostatečnost německého hospodářství, zapříčinili, že bylo toto „douhetovské“ řešení opuštěno.

V letech 1935/1936 začala naopak vítězit koncepce prosazující spolupráci letectva s ostatními částmi Wehrmacht, zejména potom s pozemní armádou. V první fázi proměny letecké doktríny vládla vize, že letectvo bude plnit operační úkoly pro pozemní armádu a po jejich splnění bude působit samostatně strategicky. Dvojkolejnost působení letectva je patrná k Knaussova spisu: „*Paralyzování nepřátelského vládního a správního aparátu, terorizování obyvatelstva hlavních měst, zničení nepřátelského letectva na letištích... Ničení nepřátelské techniky a postupujících vojsk skrze útoky na železniční uzly a*

⁹⁵ Förster, G.: Totaler Krieg und Blitzkrieg, str. 151

nástupní prostory pozemního vojska, ničení a zničení nepřátelského zbrojního průmyslu.“⁹⁶

Od roku 1937 začíná v německé teorii převládat revize Douhetových představ o tom, že bombardování způsobí rozhodný morální zlom u civilního obyvatelstva. Němečtí teoretikové se naopak domnívali, že civilní obyvatelstvo zůstane nejen nezlomeno, ale naopak může dojít i k zvýšení jeho vůle k odporu. Zpochybněna byla i další teze Douheta, který tvrdil, že pasivní letecká obrana nebude mít význam; takové tvrzení bylo označeno jako čistá ničím nepodložená spekulace. Tomuto odvratu od douhetismu napomohlo mj. i to, že v čele štábu Luftwaffe stáli v těchto letech bývalí důstojníci pozemních sil, generálové Albert Kesselring a H. A. Stumpff. Také teoretikové Luftwaffe začali v té době více či méně akcentovat nutnost taktického nasazení letectva podle požadavků pozemní armády a námořnictva, ovšem s tou výminkou, že letectvo musí působit samostatně, což mělo údajně plynout ze zvláštního charakteru vzdušných operací. Proti tomu polemizovali teoretikové pozemní armády, kritizující přílišnou nezávislost letectva. Jednalo se ovšem již o spory nikoliv principiální, ale prestižní.

Pozemní armáda precizovala svoje představy o tom, jak použít letectvo v budoucí válce. Do popředí se dostávala varianta využívající momentu překvapení k jednomu mohutnému úderu na nepřátelská letiště a zničení nebo alespoň výrazné oslabení nepřátelského letectva na jeho základnách. Tento model zapracovalo OKW do Fall Grün a následně se objevoval v dalších plánech agrese. Vedle dosažení toho cíle – nutného pro dosažení nadvlády ve vzduchu - požadovala pozemní armáda po letectvu, aby ničila komunikace a železnice nepřítele, napadalo shromaždiště vojska a ničilo jeho obrněné síly. Vedle bezprostředního taktického nasazení na podporu pozemních operací ovšem letectvo mělo plnit také samostatné úkoly strategického charakteru, mělo napadat hospodářská centra v týlu nepřítele. K takovému nasazení letectva mělo

⁹⁶ Tamtéž str.151

dojít v případě, že by se první úder proti nepříteli nezdařilo provést s patřičnou rychlostí. Plány počítaly s napadením životně důležitých center industrie, účinek takovýchto aktů však byl přeceněn, zejména s ohledem na krátkodobé působení, důležité při provádění blitzkriegu.

Celkově lze říci, že německá vojenská teorie zabývající se možnostmi letectva dobře rozpoznala nutnost dosáhnout převahy ve vzduchu, byla ovšem zaměřena příliš jednostranně. Podstatou letecké doktríny byl překvapení a rychlé zničení nepřátelského letectva na letištích. Podceněna byla možnost delšího boje o vzdušný prostor, ke kterému by došlo v případě, že by nebyla zničena či poškozena letecká síla nepřítele již na zemi. Nedoceněna zůstala možnost, že by sám nepřítel měl silnou protileteckou ochranu a podařilo se mu první úder odvrátit.

2, Heinz Guderian a Achtung-Panzer!

Heinz Guderian (1888-1954) se narodil v pruském Kulmu ve vojenské rodině, jeho otec dosáhl v císařské armádě hodnost generálmajora. Není proto příliš překvapivé, že následoval rodinou tradicí a vstoupil na dráhu vojáka z povolání. Již v mládí jej zajímala technika, a proto se rozhodl stát radistou. Takto mladého důstojníka zastihla první světová válka, v níž mohl svoje mírové zkušenosti s radiostanicemi plně uplatnit. Válku prožíval převážně na štábech u radiostanic, přesto byl vedle krachu poziční války a jejích nesmyslných jatek svědkem svítání, tj. nasazení tankových jednotek a úderných skupin.

Ty představovaly v zákopové válce ojedinělý fenomén, na taktické rovině prováděly to, co tankoví teoretikové povznesly na úroveň operační. Guderian jimi byl přímo ovlivněn, byly to pro něj vedle zahraniční literatury věnující se použití tanků (Hart, Fuller) hlavní inspirační zdroj, možná důležitější než spisy zmiňovaných teoretiků. Na působení těchto jednotek se pozapomíná, nebo se zmiňují jenom okrajově,

Frontální útoky za první světové války byly vedeny podle dosti primitivní a hlavně předvídatelné šablony. Dělostřelectvo zahájilo přípravu, která nepříteli předem naznačila, kudy se bude útok ubírat, a když k němu došlo, útočící jednotky měly pevně stanoveny cíle útoku a musely svůj postup synchronizovat, stávalo se, že jednotka, která měla šanci postoupit hlouběji, musela počkat, protože se na jiných úsecích útok pozastavil, a tak promarnily čas; obránce získal možnost „ucpat“ průlom přísunem záložních jednotek.

Oproti tomu úderné skupiny nebyly vázány dělostřeleckou podporou a jejich cíle se v průběhu útoku flexibilně měnily podle toho, jak se útok vyvíjel a hlavně, opomíjely hlavní zásadu lineární taktiky řadových vojsk – krytí křídla a pronikaly s nekrytými boky do nepřátelských pozic, zanechávající za sebou zbylé nesouvislé ostrovy odporu. Jejich působení bylo pro Liddell Harta jedním z dokladů jeho teorie „nepřímého působení“. Pronikaly totiž do hloubky a působily na nepřátelské zásobovací linie, vyvolávali u vojáků v první linii paniku, a ti často bezdůvodně opouštěli svoje pozice, i když průlom byl jenom lokální a jejich úseku nic nehrozilo.

Taktika byla poprvé vyzkoušena na západní frontě ve Vogézách v prosinci 1915, masově potom v září 1917 u Rigy, kde generál Oskar von Hutier provedl s jejich pomocí rozsáhlý průlom. Svoje uplatnění našly také při Ludendorffově jarní ofenzívě v roce 1918, kde se s nimi také mladý Guderian setkal.

Po válce zůstal Guderian v hodnosti kapitána příslušníkem okleštěné armády výmarské republiky a krátce sloužil v proslulé Železné divizi. V roce 1922 si jej vyžádal inspektor transportních jednotek kvůli vypracování studie o použití motorových vozidel při přepravě vojska. Pro získání zkušeností byl vyslán do Bavorska k mechanizovanému transportnímu praporu, kde se setkal s tehdejší majorem Oswaldem Lutzem, s nímž budou později spojeny počátky jeho boje za prosazení tankových jednotek. Myšlenkou nasazení tanků byl od počátku nadšen, přestože nemohl získat praktické zkušenosti: tanky byly vítězi

zakázány, povolena byla jen lehká transportní vozidla, nemající mnoho společného se skutečnými tanky. Díky znalostem cizích jazyků – francouzštiny a angličtiny – však mohl studovat cizí literaturu a také se zasloužit překlady o to, aby tyto ideje pronikly do povědomí německých důstojníků.

V roce 1927 byl Guderian povýšen do hodnosti majora a stává se příslušníkem Truppenamt, tj. maskovaného generálního štábu. V té době byl již znám jako propagátor myšlenek tankové války a získal první zkušenosti s tanky díky stáži ve Švédsku v roce 1929. V roce 1930 se stal velitelem 3. pruského motorizovaného praporu a o rok později se stal náčelníkem štábu Inspektora motorizovaného vojska. Jeho velitelem nebyl nikdo jiný než tehdy již generálmajor Oswald Lutz.

Lutz byl prvním generálem německé armády, který pochopil význam a možnosti nové zbraně a poskytoval horkokrevnému Guderianovi plnou podporu, mj. svými značnými technickými znalostmi. Přesto to neměl Guderian v armádě lehké, odpor kladlo především jezdecktvo, které dobře vědělo, že s nástupem tanků by byl jeho konec neodvratný. Ale ani ostatní druhy vojsk – pěchota a dělostřelectvo – nebyly nikterak nadšeny, poukazující na klasickou nauku Schlieffenovu. Tím, kdo pochopil význam tanků, byl však muž v Německu od roku 1933 nejdůležitější, Adolf Hitler. Instinktivně vycítil, že tanky jsou dobrým takticko-operačním nástrojem jeho přímé strategie totální války.

V roce 1934 německé pokusy s tanky dospěly do fáze, že bylo nutno zřídit jejich velitelství: Kommando der Panzertruppen, jehož velitelem se stal O. Lutz a Guderian zaujal pozici velitele jeho štábu. Když byly v roce 1935 z jezdecktva zřízeny první tři tankové divize, byl Guderian jmenován velitelem jedné z nich, čímž byl ovšem de facto odsunut z centra dění, byť dočasně. Jednalo se o intriku náčelníka OKH generálplukovníka Becka, který měl o samostatném nasazení tanků dosti skeptické mínění a podle Guderiana vůbec nepochopil možnosti moderní techniky.

A tak se Guderian alespoň mohl věnovat rozsáhlejší teoretické činnosti a v zimě roku 1936 sepsal svoje představy o vedení budoucí války v knize s alarmujícím (snad i trochu reklamním) názvem *Achtung – Panzer! Die Entwicklung der Panzerwaffe, ihre Kampftaktik und ihre operativen Möglichkeiten*. Kniha je věnována dějinám první světové války a poválečnému vývoji pancéřových jednotek v Evropě a Německu, a to jak jejich samotnému vývoji po stránce technické, tak také myšlení o jejich použití.

Jeho pohled na první světovou válku a hodnocení vztahu obrany a útoku se nikterak neliší od jiných teoretiků nové zbraně: „*Když v roce 1918 skončila první světová válka, dosáhla síla obrany po staletí nepoznané síly. Navýšení pěchotních, dělostřeleckých a ženijních prostředků obraně nebývale prospělo. Síla útoku byla předjímána letectvem a tanky, ale obě zbraně byly v roce 1918 v plenkách svého vzniku, a proto ještě nemohly uspět.*“⁹⁷

Použitím tanků se zabývá v kapitole *Die Fechtweise der Panzertruppen und ihr Zusammenwirken mit den Anderssen Waffen*. Hned na počátku kapitoly si klade předsevzetí: „*Chceme prozkoumat, jak se dá tato pancéřová zbraň zapojit v rámci celé armády, jak musí spolupracovat s jinými zbraněmi.*“⁹⁸ A jako modelový příklad se snaží použít podle něj nejobtížnější použití tanků, průlom, protože: „*Volíme průlom skrze postavení a nikoliv boj za pohybu, obchvat či pronásledování, protože průlom je nejtěžší úkol, který mohou tanky dostat, neboť není známo, zda nepřítel zřídil minová pole, naproti tomu je jasné, že jeho protitanková děla na vzdálenost méně než 600 metrů probijí vlastní pancíř při úhlu dopadu větším než 60 stupňů, a je jisté, že může v blízkosti disponovat rovnocennými tanky.*“⁹⁹

Úkol vypořádat se s minovým polem spadá na bedra pancéřových pionýrů, kteří pod ochranou mlhy, tmy či přehradné palby likvidují miny, které

⁹⁷ Guderian, H.: *Achtung – Panzer! Die Entwicklung der Panzerwaffe, ihre Kampftaktik und ihre operativen Möglichkeiten*, Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, kap. *Die Fechtweise der Panzertruppen und ihr Zusammenwirken mit den Anderssen Waffen*, str. 199

⁹⁸ Tamtéž str. 174

⁹⁹ tamtéž str. 174

by jinak mohly těžce poškodit pancéřové jednotky; Guderian se v této souvislosti nadšeně zmiňuje o speciálních tancích na zneškodňování min. Po překročení minového pole je ovšem nutno počítat s protitankovými děly, které by mohly být tehdejšími tankům na vzdálenost menší než 600 metrů smrtelným nebezpečím. Jejich likvidace je zase záležitostí podpůrného dělostřelectva či kulometné palby spolupracující pěchoty; jako prostředek k neutralizaci nepřátelského dělostřelectva je možno použít i krycí dýmovou clonu, zamezující zaměření. Při průniku do nepřátelského území ovšem vzniká velké nebezpečí, že dojde k tankové bitvě: *„Nepřátelský tank je našemu tanku nebezpečný nepřítel. Nepodaří-li se, aby byl poražen, potom může být útok paralyzován, neboť už se nebude moci útočné čelo spojit s vlastní pěchotou a dělostřelectvem.“*¹⁰⁰ A to je okamžik pro nástup dalšího druhu vojska, pro letectvo. Jeho úloha je dosti služebná, jeho úkolem totiž je nálety zpomalit přísun posil bránícímu se nepříteli.

Tak tedy vypadá ideální model spolupráce mezi útočícími tanky a ostatními (podpůrnými) druhy vojska. Útok tanků však musí být nejen ukázkou synchronizace vojska, ale musí být i dostatečně hluboký a široký: *„Snaha, aby byly nepřátelské síly zasaženy v celé hloubce, se ukazuje jako oprávněná. Tohoto velkého cíle je možno dosáhnout jen s velkým počtem tanků, které jsou rozčleněny do patřičné hloubky, s tankovými svazky a tankovými veliteli, kteří umí bojovat s velkými svazky a rázně eliminovat neočekávaný odpor.“*

*Útok vedoucí k průlomu ale potřebuje, odhlédnuto od jeho hloubky, také tak velkou šíři, že ostřelování jádra útoku obráncem je ztíženo. Jestliže je průlom tak úzký, že jej nepřítel může postřelovat kulometry, nebude dosaženo trvalého úspěchu, protože jiné zbraně než tanky nemohou útok sledovat.“*¹⁰¹

Samotná představa útoku je taková, že tanky se do poslední chvíle maskují ve vhodné pozici, odkud se na povel sešikují a vyrazí do útoku. Právě

¹⁰⁰ tamtéž str. 176

¹⁰¹ tamtéž str. 177

okamžik řazení tankové formace považuje Guderian za nejnebezpečnější, pokud se nepovede, je ohrožen moment překvapení a i samotné tanky. Vozidla se seřadí do lineární formace a vyrazí k prudkému útoku, vedou za jízdy palbu na nepřítele; ta je zřejmě preferována, i když se připouští i palba z klidu. Po proražení nepřátelské linie má dojít k jejímu zhroucení, tanky pohnou zmateného nepřítele před sebou.

Souhrnně svoje představy o vedení tankové války vyjádřil Guderian v heslu, shrnujícím celou jeho teorii bleskové války: „*vhodný terén, překvapení a masové nasazení v odpovídající šíři a hloubce.*“¹⁰²

Pro rychlý průlom měly tankové jednotky dobré předpoklady, Guderian vypočítává, že průměrná rychlost tanků je za dobrých povětrnostních a půdních podmínek 20 km/hod. ve dne, 12-16 km/hod. v noci a 16 km/hod. v boji.

Pozornost věnuje i vnitřnímu ustrojení tankové jednotky. Ta by měla být vyzbrojena proti živé síle množstvím kulometů a proti tankům protitankovými puškami, chybět by nemělo samohybné dělo, které by bylo vyzbrojeno kanónem velké ráže, dále lehké tanky, které jsou určeny pro průzkum a pro zajištění spojení. Tomu je věnována větší pozornost, protože Guderian si dobře uvědomuje, že posádky tanků jsou v jistém smyslu izolovány a možnost předávání rozkazů je omezená. Guderian proto požaduje, aby alespoň tank každého velitele čety měl rádio, kterým by mohl rozkazy přijímat a zároveň předávat informace nadřazeným.

Závěrem je třeba zmínit členění tankové jednotky. Guderian se snaží najít ideální velikost, neboť: „*Hraje u tankových jednotek velkou roli, tak jako u jiných zbraní, protože tanky musí být v takovéto formaci plně bojeschopné, bez toho, aby si vzájemně překázely, a dále, aby se jednotky snadno přizpůsobily terénu, při čemž musí být zajištěna vzájemná podpora a krytí tanků.*“¹⁰³

¹⁰² tamtéž str. 177

¹⁰³ tamtéž str. 183

Pro Guderiana je takovou nejmenší jednotkou četa o 3-5 tancích u těžkých a středních tanků, 5-7 tanků tvoří lehkou četou. V útoku se pohybuje v linii nebo kýlové formaci, charakteristické je, že velitelský tank se pohybuje buď ve středu formace anebo na její špici, jeho úkolem v podstatě je být vždy na nejohroženějších místech, velitel je totiž zodpovědný za „výzvědnou činnost“ či za přímé „pozorování“ nepřítele.

Úspěch tankového útoku je podmíněn třemi heslovitými zásadami: 1, překvapení, 2, masové nasazení, 3, vhodné podmínky.

Překvapení se dosahuje rychlostí a pohyblivostí, spojenou s dosud nepoznanou prudkostí útoku. Tanky ovšem nesmí postupovat samy, ale musí být organickou součástí armádního celku, a to již za míru. Jedině souhrou všech druhů vojsk, získanou již v časech míru, je možno udržet rychlost přesunu a tempo útoku.

Další podmínkou je masové nasazení, čímž se rozumí spojení masy tanků v bodě, který byl označen jako bod útoku – průlomu. Guderian nabádá, aby se masové pohyby tanků cvičily již v míru, protože koordinace masy tanků není jednoduchou záležitostí a nedá se spoléhat na improvizaci.

A vhodnými podmínkami je míněn vhodný terén, tedy nikoliv krátery pokryté bojiště, ale rovná plocha; také tím ovšem Guderian míní, že např. nelze lehké tanky vyzbrojené pouze kulometem používat k dobývání opevnění nebo velkoměsta.

Svoji knihu – spíše propagační manifest než vojensko-teoretický spis - uzavírá Guderian slovy hodnými muže činu, jímž byl, a to věru více než spisovatelem: „*Činy jsou důležitější než slova. Jen odvážně jednající jednou dosáhnou vavřínu bohyně války.*“¹⁰⁴

Knihy se v Německu stala bestsellerem a výrazně pomohla Guderianovu rodinnému rozpočtu: z honorářů za knihu si mohl koupit svoje první auto. Spis sklídl úspěch nejen v Německu, ale i v zahraničí, např. v Rakousku se stal

¹⁰⁴ Tamtéž str. 213

studijní literaturou vedle děl Fullera, jeho hodnotu oceňoval zejména tamní propagátor tankové zbraně, generál Ludwig von Eimannsberg.

Guderian byl poměrně rychle povýšen, v roce 1936 na generálmajora a počátkem roku 1938 na generálporučíka. To už ale události nabíraly spád, po památné schůzce s Hitlerem z listopadu 1937, kdy se ukázalo, že představitelé pozemní armády váhají s rozpoutáním války, došlo k zinscenování nechutných afér s Blombergem a von Fritschem, které oba váhavce odstavily a dovolily Hitlerovi reorganizovat nejvyšší velení pozemní armády i branné moci. Guderianovi se následně dostalo cti velet pancéřovým jednotkám při anchlussu Rakouska, kdy se ukázala slabost Panzertruppe spočívající v technické nedokonalosti a vysoké poruchovosti.

Vzdor tomu Guderianova hvězda začala od té doby stoupat a stal se Hitlerovým oblíbencem, k veliké nelibosti starých struktur kolem Becka, kterému Guderian nyní zřejmě vadil více jakožto „nacistický generál“ než jako propagátor tanků. Jeho námítky již nemohly mít vliv na tanky a Guderianovu kariéru, Hitler právě přecházel z fáze artyčokové strategie ke strategii přímé a potřeboval Guderianovy tanky a jeho mozek. A tak začátek polské kampaně zastihl Guderiana jako velitele XIX. sboru.

Začala druhá světová válka.

3, debaty o spolupráci tanků s ostatními druhy vojska

Guderian, jehož podíl na vzniku pancéřových svazků a jejich následném nasazení byl odhadnut na 60%, ovšem nebyl jediným, kdo přemýšlel o možnosti použít tanky v budoucí válce, stejně jako Beck nebyl jediným odpůrcem použití tanků, resp. onoho specifického nasazení tanků.

Legendárním se stal rozhovor Becka s Guderianem, v jehož několika telegraficky holých větách je obsažena podstata starého a nového operačně-taktického myšlení:

Beck: Kolik divizí chcete?

Guderian: Pro začátek dvě, později dvacet.

Beck: A jak budete tyto divize řídit?

Guderian: Z fronty - vysílačkou.

Beck: To je nesmysl! Divizní velitel musí sedět za frontou u svých map a telefonu. Cokoliv jiného je naprostá utopie!¹⁰⁵

Nelze říci, že by generál Beck byl principiálně proti účasti tanků na budoucím konfliktu. Jeho představy byly ovšem takového charakteru, že by použití nové zbraně degradovaly na pouhou podpůrnou zbraň pěchoty, v níž byla podle starých schémat Beckem viděna hlavní úderná síla. Tanky měly být rozředěny mezi útočící formace a stát se tak pouhými samohybnými děly. To považoval Guderian za principiální nepochopení možností tanků, ostatně jak ukázaly události z počátku války, zcela oprávněně.

Proti Guderianovi stál ovšem širší blok, jehož jádro tvořilo především jezdeckvo. Jeho velení se instinktivně bránilo, protože chtělo když ne zastavit, tak potom alespoň přibrzdit zánik své zbraně. Na druhé straně je ovšem pravda, že řada mladších důstojníků kavalerie viděla právě v tancích svoji budoucnost, koně byli v jejich očích nahrazeny tanky.

Dalším místem odporu bylo dělostřelectvo, které se cítilo ohroženo nikoliv životně, ale ve své důležitosti: pokud by válka probíhala podle Guderianových představ, tj. velmi rychle, nestačilo by těžkopádné dělostřelectvo zasáhnout, klesl by jeho význam a tím i peníze ze státního rozpočtu a samozřejmě i počet důstojnických postů. Situace byla o to vážnější, že nejvyšší vojenští představitelé byli původem od dělostřelectva. Nakonec ale zájmy vysoké strategie - Hitlera - zasáhly v Guderianův prospěch.

V meziválečném období se vedly debaty, jejichž náplní bylo, jak nasadit tanky k průlomům, aby se udrželo spojení a spolupráce s ostatními druhy vojska,

¹⁰⁵ Macksey, K.: Guderian-tankový generál, Bonus A 1996. str. 86

diskutovány byly též možnosti protitankové obrany. Velmi často citovaným příkladem úspěšného (a jediného) použití pancéřů byla bitva u Cambrai.

Tak např. Walter Spannenkrebs v knize *Angrif mit Kampfwagen* (1939) napsal: „*Tak vytváří tankový útok předpoklady pro takový rozhodující úspěch, který čistě dělostřeleckému zůstává zapovězen. Provádí průlom skrze jak nedostatečně bráněnou, tak také velmi silně opevněnou pozici v tak krátkém čase, že nepříteli už nezbývá žádný čas, aby jej rezervami uzavřel.*“¹⁰⁶

Ústředním bodem tak byl průlom jako základní prostředek, dovedený do důsledku průnikem do týlu nepřitele a jeho obklíčení. Velkou důležitost má při tomto manévru pohyblivost a rychlost, neboť „*útok bez tanků je možný, ale nikoliv průlom*“¹⁰⁷ (Walther Nehring).

Spannenkrebs dále pokračuje, že rychlost tanků musí být tak velká, že nepřítel není schopen učinit žádná protiopatření proti průlomu. Takový průlom je prováděn útočnými tanky, které dokáží využívat svoji pohyblivost bez spojení s jinými druhy zbraní. Pěchota ovšem nemůže zůstat bez tankové záštity, kterou poskytují doprovodné tanky, používané na podporu pěchoty, pokud se nepřítel postaví na odpor. Bitva u Cambrai prokazuje, že útok tanky je nejen rychlý, ale i levnější než útok dělostřelectvem, neboť při této bitvě měl útočník poloviční ztráty oproti obránci. A tajemství úspěchu tanků, to podle Spannenkrebse spočívá v koncentraci tanků k útoku na jeden bod, jejich rozptýlení je smrtí tankové zbraně!

Jestliže Spannenkrebs měl představu samostatně působící první vlny průlomových tanků, za kterými se pohybuje druhá vlna pěchoty a doprovodných tanků, George Soldan takovou představu odmítal a požadoval, aby pěchota byla přítomna již v první fázi útoku tanků, neboť ty mohou narazit na nečekané potíže, zejména pak na protitankovou obranu. Chápal těžkosti synchronizace postupu rychlých tanků a pomalé pěchoty, které chtěl řešit úplnou motorizací

¹⁰⁶ Bitze, U.: *Die Konzeption des Blitzkrieges bei der deutschen Wehrmacht*, vyd. Peter Lang, Frankfurt am Main 1991, str. 268

¹⁰⁷ Tamtéž str. 269

pěchoty a její přepravu transportéry: „*Není míněno přesunování rezerv prostřednictvím nákladních vozů, ale transport na terénních vozech až na bojiště. Právě technické pokroky na poli motorizace a vytvoření transportérů, které za tanky co do průchodnosti terénem zaostávají jen nepatrně, to činí možným, aby tanky dobytý terén byl pěchotou rychle obsazen a aby zde mohla provést čelní či křídelní úder a tím připravený úspěch dokončila.*“¹⁰⁸

Také letectvu věnovali vojenští teoretikové pozornost, vnímali jej díky jeho rychlosti jako vítaný prostředek, který bude podporovat tanky při hlubokých průlomech, letectvo bude schopno provádět letecký průzkum a také bude ztěžovat bombardovacím a stíhacím letectvem přesuny nepřátelských sil. Např. Nehring napsal: „*Rychlé tankové svazky, spojené se silnými leteckými silami, se nabízí jako velmi mocný válečný prostředek, který se ukazuje být použitelný jako samostatný operativní svazek řešící samostatné operativní úlohy.*“¹⁰⁹

S letectvem se dostáváme k použití tanků na operační úrovni (tj. při hlubokých průlomech), a zde již teoretikové váhali, zda je možno tanky pustit do hloubky nepřátelského území. Spannenkrebs je nedoporučoval s odkazem na skutečnost, že se tanky mohou dostat do nepředvídaných situací, které pro relativně malou prostupnost terénem nebudou schopny řešit. Justrow se zase obával protitankové obrany, proti níž, pokud je dobře vedena, jsou tanky bezbranné.

O účincích protitankové obrany neměli teoretikové jasno, jediné, co bylo jisté, byla skutečnost, že na rozdíl od předchozí války bude protitanková obrana fakultativní součástí postavení nepřítele a bude složena z letectva, minových polí, stíhačů tanků a protitankového dělostřelectva. Problém protitankové obrany vyřešil nakonec Nehring typicky pro tankové teoretiky: „*Obrana znamená zisk času, ale žádné vítězné rozhodnutí. Útok znamená*

¹⁰⁸ Tamtéž str. 275

¹⁰⁹ Tamtéž str. 277

zničení nepřítele a vítězství naší vůle. Nemůže proto být těžká volba, kam musí být položeno těžiště duchovní a materiální výzbroje. ¹¹⁰

Tímto výrokem je možno ukončit setkání s teoretiky vedení mechanizované války. Demonstruje, že jejich představy byly příliš jednostranné, spoléhající na útok jako jedinou metodu úspěšného vedení války, a to ve spojení s vírou, že nepřítel bude poražen prvním mohutným útokem či sérií úderů. Takovéto představy dobře rezonovaly s nedostatečnými materiálními prostředky Německa na jedné straně a přemrštěnými požadavky velké strategie na straně druhé; použití tanků slibovalo rychlé naplnění Hitlerových představ o novém světovém pořádku.

4, Konečné určení: velká strategie

1, Erich Ludendorff a teorie totální války

Jestliže von Seeckt se pokoušel řešit problémy bezbrannosti Německa pomocí profesionalizace armády, potom jiný projekt řešící stejný problém, leč jdoucí jinou cestou – cestou totální všelidové války - vypracoval Joachim von Stülpnagel, který v roce 1924 vydal spis Gedanken über den Krieg der Zukunft. Hlavními protivníky podle něj jsou Francie a Polsko, v případě konfliktu s nimi je možno doufat v úspěch jedině za předpokladu neutrality Velké Británie a spojení se Sovětským svazem. Důležitější z hlediska předmětu je ovšem způsob boje, jaký Stülpnagel požadoval a jenž se podobal tomu, jaký na počátku 19. století požadovali vojenští reformátoři a tvůrci „Befreiungskrieg“. Mělo dojít na okupovaném území k ozbrojenému odporu lidu, který by útočnicka napadal v týlu jeho postupu a jednak by tak oslaboval jeho útočnou sílu a jednak by jej vrhal do nejistého postavení. Tento koncept počítal se spoluprací jednak

¹¹⁰ Tamtéž str.280

s bojující armádou a jednak s civilními orgány. Charakteristická pak pro něj byla představa stupňovaného násilí, k němuž tento způsob boje, kdy je zapojen celý národ, vede: „*vyjádření stoupající národní nenávisti, která se nesmí zaleknout žádného prostředku sabotáže, vraždy či kontaminace*“¹¹¹. Důležité jsou jenom „heroické činy“, válka dosahuje své absolutní hodnoty (Clausewitz) dodávaného jí zoufalstvím, kdy není jiného východiska než vítězství nebo smrt, stává se zapojením celého národa a všech prostředků válkou totální (Ludendorff). S možností vypuknutí takového konfliktu počítal von Stülpnagel v horizontu pěti až deseti let.

Asi nepregnantnějším vyjádřením pojmu totální válka byl spis Ericha Ludendorffa *Der totale Krieg*, vydaný v roce 1936. Erich Ludendorff (1865-1937) na sebe upozornil na začátku první světové války jako pokořitel pevnosti Lutych, za což obdržel nejvyšší vojenské vyznamenání Pour le Mérite. Následně byl převelen na východní bojiště, kde se pod vedením Paula von Hindenburga účastnil „východních Kann“, německou propagandou a historiografií takřka kanonizované bitvy u Tannenbergu. Spolu s von Hindenburgem pak vytvořili velitelskou dvojici, která od roku 1916 určovala v čele OHL osudy císařství. Potom, co se mu pod rukama rozložila císařská armáda, opouští nejvyšší velení, na čas dokonce i Německo, a vydává se na nejistou cestu politického dobrodruha, těžcího ze svého slavného jména. Jednou z nejznámějších epizod jeho politického života je účast na Hitlerově pivním puči v roce 1923, za účast na němž však nebyl na rozdíl od Hitlera potrestán. Kandidoval dokonce v roce 1925 za NSDAP na prezidentský úřad, leč neúspěšně. Koncem 20. let se rozešel s nacismem, který začal považovat za „kosmopolitní moc“ a stáhl se z politiky. Přesto na něj Hitler nezapomněl a uvažoval po smrti von Hindenburga o jeho povýšení na polního maršála a přeměnu jeho osoby v ikonu, nahradivší právě von Hindenburga. Ke konci Ludendorffova života došlo k jistému usmíření mezi oběma muži, když Hitler přislíbil obnovit Ludendorffovu náboženskou

¹¹¹ Kolektiv autorů: *Militär, Staat und Gesellschaft*, str. 398

společnost, zakázanou po jeho Machtergreifung, Ludendorff však krátce nato umírá.

Ludendorff byl jedním z představitelů, podobně jako Hitler, spiklenecké teorie, obviňující světové židovstvo, zednáře, katolickou církev a také socialisty a komunisty ze spiknutí, jehož cílem byla snaha zničit Německo, dalším projevem byl např. atentát v Sarajevu a posledním aktem spříseženství byl diktát vítězů ve Versailles. Za účelem propagování svých myšlenek si založil ariosofistickou společnost Bund für Deutsche Gotterkenntnis, která rozvíjela jeho antisemitské, rasistické a antikomunistické teorie pod pláštěm okultismu a pseudofilosofie vytvořené jeho ženou Matyldou. Jednalo se o tzv. kosmopolitní moci, které se pokoušejí zničit národní státy. K těmto mocnostem po rozchodu s Hitlerem připočítal i nacismus a fašismus. Jestliže byl Ludendorff zastáncem takovýchto temných spikleneckých teorií, nesmiřitelným bojem s neviditelným leč všudypřítomným nepřítelem, není nikterak podivuhodné, že vytvořil teorii totální války, která je vojenským souputníkem představ Hitlerových, které se pohybovaly v rovině ideologicko-politické.

Kniha Der totaler Krieg představuje resumé Ludendorffova dlouholetého studia dějin první světové války a vytváří z nich závěry pro možnou další válku. Vedle klasických vojenských problémů v ní autor věnoval značnou pozornost morálním silám, jimiž je ovládáno bojující vojsko a jež vládnu i obyvatelstvu v zázemí. Nejdůležitějším činitelem je „duchovní jednota lidu“, jejíž dosažení a udržení je tím nejdůležitějším faktorem pro úspěšné vedení války. Tato jednota má nacionální a rasový základ, který musí být podpořen specifickým náboženstvím. Jednoty světonázorové musí být dosaženo jednoduchými prostředky propagandy, takovým způsobem, aby jim i nejjednodušší jedinec národního společenství porozuměl. Nejnebezpečnějšími elementy jsou shledáni příslušníci vlastní rasy, kteří se s názorem hlásaným propagandou neztotožňují, tito nespokojenci musí být ze společenství vyloučeni násilím a od ní odděleni; toto je z nacistické praxe známo jako „ochranná

vazba“. Vnějšími nepřáteli jednoty národa jsou pro Ludendorffa židé, komunisté a katolíci. V čele společnosti musí stát všemocný diktátor, jemuž k ruce bude vojenský štáb, jehož úkolem bude připravovat celý národ na vedení války, která bude válkou totální, protože jejím cílem bude naprostá záhuby nepřítel (Vernichtung).

Dílo představuje do extrému dotažený obraz moderní industriální války, která bez výjimky vyžaduje všechny síly národa, a která rozsáhle a plánovitě připravuje již v časech míru válku militarizací společnosti. Je zde také redefinován pojem strategie, která nyní získává širší určení, obsahuje vnitřní a zahraniční politiku, vojenské a psychologické plánování a vedení války, vojenskou ekonomiku a zbrojení a vedením státu uskutečňovanou ideologicko-mocenskou koncepcí, která vše zastřešuje a využívá ostatní komponenty jako nástroje ke svému účelu.

Ludendorff ovšem nebyl jediný, kdo se pro myšlenku totální války vyslovil, čímž není míněn pouze na začátku oddílu vzpomínaný von Stüplnagel. Od začátku 30. let v německé vojenské teorii začala být pomalu opouštěna idea malých mechanizovaných vojsk a do popředí se dostávala představa totálně mobilizovaného národa a někteří teoretikové začali svoje teze radikalizovat. Např. Karl Linnenbach bez obalu definoval (1934) pojem zničující válka (Vernichtungskrieg), úzce spojený s módem totálního vedení války, jako *„takový politický cíl, který zničí nepřátelský stát a podle okolností může mít za cíl i vyhlazení nepřátelského národa“*¹¹². V podobném duchu se neslo i heslo „Válka“ v slovníku Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften z roku 1936: *„Válka se stává totální válkou a nese opět znaky své čisté nespoutané prapůvodní podoby... Taková válka nezná žádnou milost s nepřátelským národem.“*¹¹³ Vidíme, že válka v představách těchto teoretiků ztotožněna s krajností, o které si její „objevitel“ (Clausewitz) myslel, že je pouze

¹¹² Förster, G.: Totaler Krieg und Blitzkrieg, str. 73

¹¹³ tamtéž

nejkrajnějším módem vedení války, spíše filosofickým konstruktem „čisté“ války, který se ve skutečnosti nevyskytne.

Přes tato silácká prohlášení o nemilosrdném postupu vůči protivníkovi zde ovšem stále byla obava, zda by se vyplatilo takovýto postup použít i proti silnějšimu protivníkovi, zda by to nebyla strategická chyba, neboť zde bylo povědomí o Clausewitzových krajnostech, z nichž jedna hovoří o sklonu násilí ve válce interaktivně narůstat. A i když si lze Clausewitzovu tezi interpretovat spíše kvantitativně než kvalitativně, v případě totální války by asi měla i platnost kvalitativní (tj. rostl by nejen počet nasazených divizí, ale „hrubl“ by i přístup k nepříteli ozbrojenému i civilistům). A tak dochází verbálně k posunu zpět od „čisté“ formy války, její skutečná podstata je lépe maskována. Např. Deutschen Gesellschaft für Wehrpolitik und Wehrwissenschaften požadovala vedení totální války všemi silami a všemi prostředky nejen proti nepřátelské armádě, ale na nepřátelském teritoriu i proti civilistům, ovšem bez překročení mezinárodního práva. Těžko říci, jak konkrétně by si představovali uskutečnění takovéto deklaráce.

Ústup od radikálních interpretací byl také zapříčiněn mírovou politikou Hitlera, resp. jeho přípravou na rozpoutání své vlastní verze totální války. Nemilosrdný postup tak byl omezen na nepřátelské ozbrojené síly, civilisté byli z úvah vypuštěni, anebo se deklarovalo, že nemilosrdné metody budou použity jenom proti mužům a ženám protivníka, které se na boji aktivně podílejí. Takto se alespoň hovořilo veřejně, ve vojenských publikacích. Ovšem už tehdy tajné dokumenty potvrzovaly souvislost mezi teorií totální války a budoucí praxí. Např. dokument OKW ze září 1938, týkající se válečných příprav proti Československu, otevřeně argumentuje pro použití bombardovacího letectva, ostřelování osad bez vojenského významu, braní rukojmích a odvlékání civilistů na nucené práce, vše podle teze, že „válečná nutnost předchází válečnému právu“.

Při obhajobě použití teroru proti civilnímu obyvatelstvu se implicitně počítalo, že „vítěze nikdo nesoudí“, v horizontu války potom s předpokladem, že drakonický postup vůči civilistům nepřátelského státu zapříčiní u nich šok a podvolí se vůči nepříteli. Nepočítalo se s tím, že válka je soubojem dvou stran, a pokud jedna zvýší míru násilí, učiní tak i druhá. A v totální válce, která do sebe podle představ teoretiků totální války vtahuje celý národ, to znamenalo mít proti sobě a priori veškeré obyvatelstvo okupovaných území.

Nehumánní, a jak se později ukázalo i nepraktické představy, o vedení budoucí (totální) války však neměly jenom přívržence, i v centru německé vojenské mašinerie se proti nim zvedla opozice. Nejvýznamnějším opozičním byl náčelník OKH generálplukovník Ludwig Beck, který ji v situaci, kdy bude Německo pravděpodobně nuceno vést válku na více frontách proti v úhrnu silnějšímu nepříteli, považoval za chybnou. Beck se domníval, že používání takovýchto metod nedává žádný prostor v případě porážky, které se vzhledem k převaze nepřátel obával, vést jednání a vydává poraženého „na milost a nemilost vítězi“.

Beck nevěřil ve vítězství ve světové válce, a proto v souladu s von Clausewitzem požadoval omezení použitých prostředků, protože ty by měly odpovídat cílům: tedy omezené cíle, omezené prostředky. Předmětem jeho polemiky byl i Ludendorff, kterého označoval za „teoretizujícího dogmatika“ a vyčítal mu, že postavil svojí tezí vztah politiky a války na hlavu: „*Všechny Clausewitzovy teorie je možno hodit na hranici. Válka a politika slouží udržení národa při životě, válka je ale nejvyšším vyjádřením vůle národa přežít. Proto musí politik sloužit válečnému vedení.*“¹¹⁴ Touto tezí však Ludendorff nepřevrátil smysl von Clausewitzovy teorie, jak se domníval Beck, a z pohledu Ludendorffa bylo zbytečné, aby ji odvrhoval: Ludendorff jenom rozpracoval tezi o absolutní válce, kterou však její původce vnímal jako filosofický konstrukt,

¹¹⁴ Tamtéž str. 78

který se v reálném životě jenom stěží může objevit, ale nakonec se přeci jen objevil...

2, Adolf Hitler a jeho politické náboženství - konstanta velké strategie

Následující kapitola není povinným zakončením tohoto pojednání, ona je ve skutečnosti jeho završením. V pracích zabývajících se druhou světovou válkou bývá jen zřídka zvykem odkazovat na Hitlerovo programové prohlášení z poloviny 20. let, a pokud tak je činěno, ve víru praktické politiky a posléze válečné strategie se na Hitlerovy představy vyložené mnoho let před vypuknutím války zapomíná. Přesto jsou konstantně přítomny ve všech Hitlerových krocích, jeho přesvědčení se nikdy nezměnilo, a to dokonce ani pod tíhou porážky, v obklíčeném Berlíně, jeho politický názor je totožný od prvního politického projevu v dopise z roku 1919 až po politickou závěť nadiktovanou v bunkru pod říšským kancléřstvím v dubnu 1945.

V následujícím pojednání vycházím z těchto předpokladů:

1, jak plyne z vojenské teorie, jak jsem ji předložil v první kapitole, je konkrétní podoba vojenské praxe podřízena politickým zámyslům, tedy jakýkoliv tah na válečném poli v měřítku vojenské strategie je určen politikou. A rozklad ukázal, že velká strategie si dokonce může volit i konkrétní prostředky takticko-operační, zvláště, je-li osoba vojevůdce a politika totožná. A i pokud hovoříme o krajnosti totální války, a zde je to ostatně na místě, vždy musela před splynutím války a politiky v jednu entitu existovat politická teorie, která toto spojení vyžadovala. A tato teorie žije uvnitř totální války nadále jako obhájce její legitimacy.

2, hovoříme o válce vedené totalitním režimem, v němž je vůle vůdce konečnou instancí. Diktátor sice nemusí zasahovat do všech dějů ve státě (ani to není v jeho časových možnostech), přesto však, jakoukoliv oblast se rozhodne změnit, může tak učinit. Taktéž to znamená, že osobní názory diktátora nejsou

jenom jeho osobními náhledy, ale vytvářejí oficiální doktrínu, zvláště v případě, jsou-li tyto ideje relativně sevřené a hlásané jako konečná pravda. V této práci je např. výše uvedeno, že když se Hitler ze specifických důvodů rozhodl prosadit teorie Guderiana do praxe, překonal bez problémů odpor nejvyšších vojenských špiček.

3, zmiňované politické ideje představovaly tzv. politické náboženství. Jedná se o koncept typický pro moderní posvátna zbavenou společnost. Dochází ke ztrátě jistot a „užitečných iluzí“, svět se rozpadá do zdánlivě nespojitých fragmentů. Uprázdňený prostor, který v nitru člověka vzniká, potom může lehce ovládnout nauka, která dává konečné odpovědi na všechny otázky. A protože „pohádka o bohu“ již není v ateistickém světě věrohodně možná, nastoupí demagog s dikcí proroka a zvěstuje tuto novou nauku, založenou na manichejském vidění světa jako dobra a zla (my vs. oni, Arijci vs. Židé) a slibující svým vyznavačům konečnou spásu. Vlastností politického náboženství, stejně jako posvátného (klasického) náboženství je, že požaduje po jedinci, aby přijal nauku, a to beze zbytku. Není možné říci, že učení platí celé, ale jeho jedna část vyžaduje revizi. Odtud plyne nesmiřitelnost postoje náboženství dovnitř (k věřícím, kteří se mohou stát heretiky), ale i navenek: odtud nesmiřitelné nepřátelství mezi komunismem a nacismem, ale také nacismem a katolickou církví. Byl to zápas o lidské duše.

4, v dějinách holocaustu se dospělo k závěru, že tzv. konečné řešení, jak k němu nacisté přistoupili po napadení SSSR, resp. konferenci ve Wansee, nebylo nikterak náhodné, ale že bylo skutečným završením, „Madagaskar byl jenom epizodickou slepou uličkou“. Snaha vyhladit židovské obyvatelstvo Evropy byla nacisty prováděna až do posledních dnů války. To ukazuje, že se jednalo o červenou nit táhnoucí se všemi Hitlerovými rozhodnutími, viz. jeho politická závěť.

A, interpretace „bible“ národního socialismu

Přestože je často tvrzeno, že kniha, kterou Hitler v landsbergském vězení nadiktoval Rudolfu Hessovi, je konglomerátem zmatených tezí, naházených do jednoho neuspořádaného chumlu, lze v ní dobře oddělit několik tématických okruhů.

Kniha je v podstatě mýtem o „zrodu a prozření germánského vůdce“. Součástí mýtu se tak stávají pasáže životopisné, které ukazují prozření nového vůdce, jemuž božská zjevení poskytovala nepopiratelná skutečnost. A z ní plyne i další část, odmítající tzv. vědecké poznání jako nesprávné, popřené životní zkušeností. Tou je především odhalení pravé podstaty dějin, spočívajících na boji mezi Árijci a Židy. V dalších částech k tomuto fundamentálnímu poznatku zaujímá Hitler „praktické“ stanovisko a rozmýšlí, jak jej vyřešit: dovnitř uspořádáním vztahu mezi stranou a státem, navenek potom zahraniční politikou. Jedinou, obecněji platnou a poučnou, kapitolou, jsou jeho teze o propagandě, kterými by se měl nechat inspirovat každý pracovník reklamního oddělení, ostatně v politice jsou jeho propagandistické zásady uplatňovány dodnes.

Velmi důležitá je zde ale hierarchizace: mýtus o rase stojí v centru veškerého dění, praktická politika domácí a zahraniční jsou potom pouze „nástroji k dosažení účelu“ (Clausewitz), mohou být modifikovány, zatímco účel v tomto případě (politického náboženství) modifikovat nelze.

B, mýtus o rase

Po dvou a půl tisíci letech – počítáno od Herodota - hledání dějnotvorných sil a pokusů o výklad dějin a stanovení jejich směřování je konečně Hitlerem nalezena pravda. Všichni ti vědátoři, trávící dlouhé týdny v archivech a bezesné noci sestavováním nalezeného ve smysluplný celek, se tak několika tahy pera stali břídíly, neschopnými najít v dějinách „to podstatné“. Hitler zredukoval dějiny na faktografické minimum a získal tím od historie odstup, takže pochopil, o co v nich ve skutečnosti jde a mohl holost faktů doplnit vsutku vědeckou (jakoukoliv) „pravdou“ – legendou o árijské rase, jejíž

kulturotvorné snažení vždy znovu a znovu ničí její věčný nepřítel – Žid parazit. Při tom je nutno zmínit shodu Hitlerova historického myšlení a legendy o Árijcích v teoriích Ditricha Eckarta, jenž byl jeho inspirátorem a učitelem¹¹⁵.

Hitlerovým základním předpokladem, od něhož odvozuje veškeré dějiny jakož i schopnost národů vybudovat nějakou společnost do budoucna, je čistota rasy a její původní rasová hodnota. Jedním z nejdůležitějších zákonů této teorie by bylo možno nazvat „zákon zprůměrování kvality rasy při procesu míšení“.

Hitler praví:

„Každé křížení dvou rozdílně postavených bytostí produkuje prostředek mezi rozdílnou úrovní jejich rodičů. To znamená: potomek bude stále výše než jeho rasově nižší polovina rodičovského páru, avšak nebude tak vysoko jako jeho vyšší polovina... a dále k tomu dodává: Takové páření však naprosto neodpovídá vůli přírody ohledně vyšší kultivace života vůbec... Neboť pakliže by tento zákon nevládl, nebyl by myslitelný žádný vyšší vývoj všech organických živočichů.“¹¹⁶

S ním je spojen jiný „železný zákon dějin“:

„Veškeré dějinné události jsou pouze výrazem rasového pudu sebezáchovy v dobrém či špatném slova smyslu.“¹¹⁷

Co praví mýtus o Árijcích? Kdysi dávno se mezi primitivními kmeny - neznámo odkud, snad z bájně Atlantidy - objevili „zakladatelé kultury“¹¹⁸ – árijské kmeny. Byly sice málo početné, ale dokázaly díky svým schopnostem ovládnout primitivy, z nichž udělaly své otroky. Potom se ale provinily proti vůli prozřetelnosti a začaly se mísit s podmaněným obyvatelstvem, protože toto vlivem árijského kulturního působení získalo vnější podobnost s podmaniteli, zdálo se být kulturním, avšak „po hříchu následovalo vždy vyhnání z ráje“¹¹⁹, tj.

¹¹⁵ Eckart, D.: Bolševismus od Mojžíše po Lenina – Rozhovor mezi Adolfem Hitlerem a mnou o židovské otázce, Jan Hlaváč, Praha 2003

¹¹⁶ MK: kap. 11: Národ a rasa, str. 206

¹¹⁷ tamtéž str. 215

¹¹⁸ tamtéž str. 211

¹¹⁹ tamtéž str. 212

Árijci ztratili své rasové předpoklady, a tím i nadvládu nad primitivy; nutně došlo k úpadku kultury, neboť kulturnost podmaněných plynula toliko z působení Árijců.

Podle Hitlera tedy ideální stav existoval pouze na počátku, kdy byly Árijci nesmíšení s primitivy, později ale míšením neustále klesala čistota jejich rasy a tím i nově vznikající kultury musely být nutně horší než jejich předchůdkyně; a pokud tento poznatek spojíme se „zákonem zprůměrování kvality rasy při procesu míšení“, pak, pokud by Hitlera někdo požádal, aby namaloval křivku dějin, musel by Hitler začít kreslit polopřímku, která by od neustále klesala; to je ale snad příliš po logice volající námitka, která může být brána jako další důkaz, že Hitler nepsal klasické pojednání a netvořil klasickou nauku, ale pokoušel se vytvořit bibli svého náboženství – a pro takové knihy netřeba logiky, je třeba víry.

Ale přeci jen: z toho sama sebou plyne otázka, odkud vzal Hitler tu drzost, aby počátkem dvacátého století, po tisíciletích degenerace kulturotvorných činitelů, vyhlásil za svůj cíl renesanci vlády Árijců. Hitler tento problém řeší obezličkou, hovoře o tom, že „*se pak často ukáže ve světlé kůži poslední zřetelná stopa dávného pána národů*“¹²⁰ nebo že „*zbytek panské krve se nevědomky obrátí k tomuto novému úkazu*“¹²¹ (míněna je jiná árijská kultura). I kdyby však měl v tomto Hitler pravdu, je otázkou, zda by tento zbytek hodnotné krve byl schopen vybudovat celý nový stát a pokud již ano, zda by tento stát nebyl pouze matným odleskem kdysi skvělého společenství dávných Árijců.

Dále se vkrádá otázka, zda by pod pojmem „zbytek panské krve“ bylo možno rozumět celý národ či dokonce celou rasu, zvláště když si uvědomíme, že Žid plánovitě znečišťuje krev ostatních a používá dokonce takové úskoky, jako je znásilnění čistokrevných árijských dívek:

¹²⁰ tamtéž str. 212

¹²¹ tamtéž

„Černovlasý židovský mladík číhá, s fanatickým výrazem v obličeji, celé dlouhé hodiny na nic netušící děvče, které chce pošpinit svou krví a uloupit jejímu národu.“¹²²

Bystrý čtenář se nemůže ubránit pocitu, zda Hitlerem ohlašovaný pokus Židů o ovládnutí světa není oprávněný, protože platí-li, že vládnout může jedine čistá rasa, pak Židé, plánovitě znečišťující ostatní rasy při zachování čistoty rasy vlastní, se stávají jedinými legitimními aspiranty světovlády. Mimo to také Hitler touto tezí zproblematizoval svou rovnici Němec = Árijec a ono zpochybnění koneckonců našlo své praktické uplatnění v řadách SS, kde důstojníci adepti museli prokázat, že se mezi jejich předky zpětně do roku 1700 nenalézá Žid. Hitler tak byl daleko spíše vůdcem bájného árijského národa než národa německého. Zajímavé je, že v *Mein Kampf* chybí jedna ze základních tezí ariosofie, totiž že severští Germáni jsou rasově daleko čistší než Němci, kteří svou rasovou hodnotu zpochybnili míšením se Slovy a Romány. Vyslovit takovouto tezi v roce 1924 by jistě Hitlerovi v politickém boji nepomohlo a pokud by ji již přijal za svou, bylo by jistě zajímavé sledovat, jak by se zachoval po obsazení severských zemí, protože v takovém případě by okupační režim byl nejen nehorázností stojící v rozporu se samotnými základy ideologie, ale Hitler by musel pro zásadové naplnění této představy kooptovat do vlády několik kulturotvornějších severských Germánů. Jaká byla skutečnost je dostatečně známo, severští bratřenci byli Němci přehlíženi a opovrhováni, přičemž podle árijských teorií by se právě Němci měli při styku s Nory a Dány cítit méněcennými.

Druhá část Hitlerova mýtu o Árijcích, místy již výkladem zmíněná, je vyjádřena tezí: *„Největší protiklad k Árijci tvoří Žid.“¹²³* Sama sebou se nabízí paralela mezi církevním obrazem moci démonů a Hitlerovým popisem vlivu a moci židovského národa. Jak démoni, tak Židé totiž proti sobě měli absolutně

¹²² tamtéž str. 236

¹²³ tamtéž str. 217

silné dobro – v prvním případě Boha, v druhém pak Árijce – a představy o obou zlých silách byly bojovníky dobra natolik mocensky předimenzovány, že z toho mohly snadno vzniknout pochyby o skutečné moci sil dobrých – středověku se zdálo, že svět opanovali démoni, stejně jako se Hitlerovi zdálo, že ho ovládli Židé. Odtud je již jenom krůček k pochybám o skutečné moci sil dobra.

Árijci jsou tvůrci kultury a podmaniteli ostatních národů. Je tedy s podivem, jak tyto nesmírně inteligentní bytosti mohli naletět židovským lžím a podvodům. Čtenáře přepadnou pochyby v okamžiku, když si přečte tezi o židovském intelektu, který „*není výsledkem jeho vlastního vývoje, nýbrž odkoukané výuky od ostatních*“¹²⁴. Žid se tak stává žákem árijských kmenů a to, že dovede s využitím jejich znalostí cizopasit na jejich těle, svědčí o tom, že dovedl pozvednout od árijských kmenů získané poznatky na vyšší úroveň a využít ke svému boji o přežití, protože přece „podle neúprosného zákona přírody přežívá jen ten nejsilnější“. Problematickým se jeví i tzv. idealistické myšlení, pod kterýmžto pojmem Hitler chápe schopnost národa sdružovat se za účelem obrany. Tento pud je prý nejvíce rozvinut u Árijce, naopak Židovi taková schopnost chybí, a pokud se již sdružuje za účelem obrany, jedná se toliko o projev „velmi primitivního vrozeného pudu stáda“, tedy jev, který vyvolává obranný reflex pouze na dobu ohrožení a po jejím pominutí se jedinci opět rozcházejí za svými sobeckými cíli. Nehovoří však celá kniha o opaku? Vždyť již ve Staré říši vidí Hitler jenom samý zmar, rakouští Němci nejsou schopni se dohodnout, aby pacifikovali Slované a Výmarská republika je rozdělena sváry a stranickými boji. Oproti tomu Žid ovládá dlouhodobě a systematicky vše, na co možno pomyslet – občanské politické strany, zednářství, tisk, burzu a má v ruce výborný bojový nástroj, jímž je marxismus a odbory, které přes deklarovaný třídní boj pomáhají židovským burziánům ovládat ekonomiku. A toto nebyl jen problém posledních padesát let před sepsáním *Mein Kampf*, vždyť Hitler svým historickým exkursem dějinami židovského parazitizmu ukázal, že židovský

¹²⁴ tamtéž str. 218

národ měl vždy jasné cíle, za kterými si dokázal stát – byť by to bylo pouhé parazitování jako prostředek k přežití -, zatímco naopak ubohý Árijec jaksi nedovedl najít tu správnou kulturotvornou cestu a vždy podlehl židovskému našeptávání.

Účinek působení d'áblova advokáta je pro Hitlerovo učení zničující. I když jsem se pokusil zůstat uvnitř myšlenkového systému, který vytvořil Mein Kampf, nedovedl jsem sestavit celistvý obraz. Je to ovšem minus pro Hitlera? Rozhodně nikoliv, protože to jenom potvrzuje tezi o náboženském charakteru jeho hnutí; kde je nadpřirozeno, netřeba logických či jen smysluplných vysvětlení. Podobně tomu ostatně bylo i ve středověku s inkvizicí. Z jejich vyšetřovacích spisů člověk nutně nabyl dojmu, že d'ábel je silnější než bůh. Přesto však tento „dojem“ moci d'ábla nebyl v rozporu se skutečností, že pouzí boží přísluhovači jej dokázali porazit.

C zahraniční politika

Základní zahraničně-politické zásady byly jasně stanoveny:

„Zahraniční politika národního státu musí na této planetě zajistit existenci státem sdružené rase, a to tím, že vytvoří příhodný vztah mezi počtem a nárůstem obyvatelstva na jedné straně a velikostí a kvalitě země půdy na straně druhé.“¹²⁵

Kdo by snad ještě nebyl ochoten či schopen pochopit Hitlerův rasistický mytický jazyk, tomu řekne Hitler zcela jasně, machiavelisticky:

„V jednom by měl mít každý naprosto jasno, totiž že znovuzískání ztraceného území se neděje slavnostním vzýváním Pánaboha, anebo pomocí zbožných nadějí v národní svazek, nýbrž pouze silou zbraní.“¹²⁶

Mein Kampf poskytuje ponaučení, že Hitlerovým nepřítelem není jen marxismus a Židé, ale prostě všichni, kdo stojí Adolfu Hitlerovi v cestě. Zejména Francie by pochopila, že dokud bude v Německu vládnout Hitler, není

¹²⁵ tamtéž, kap. 14: Orientace nebo východní politika, str. 473

¹²⁶ tamtéž, kap. 13: Německá politika smluv po válce, str. 460

ona bezpečna; když totiž sestavíme žebříček Hitlerových paranoidních představ, vedli by Židé, po nich by následovala jejich tajná filiálka alias marxistické hnutí a třetí místo by patřilo Francii, která prý plánovitě ponegruje Porúří, slouží židovským zájmům a touží vytvořit negrovskou říši od Konga až po Sein. Mein Kampf obsahuje několik pasáží nenávistných výlevů proti Francii, kondenzovaně asi v tomto smyslu:

„To, co dnes Francie provádí v Evropě, pobízena vlastní pomstychtivostí, plánovitě vedena Židem, je hříchem proti existenci bílých lidí, a to proti jejímu národu jednou poštvě všechny duchy pomsty bílého plemena, které v této rasové potupě rozeznalo dědičný hřích lidstva.

Pro Německo však francouzské nebezpečí znamená povinnost, s potlačením všech citových momentů, podat ruku všem, kteří jsou ohroženi stejně jako my, a kteří nechtějí trpět a snášet francouzské panovačné choutky.“¹²⁷

Jediný, koho je Hitler v Evropě ochoten vzít na milost, jsou Anglie a Itálie, v jejímž případě jinak velmi bojovný Hitler zapomíná na to, že území je možno dobýt jedině zbraní a že národ by měl žít v jednom životním prostoru. Věnuje této nepodstatné otázce přes dvě strany, jenom aby omluvil svůj ústupek z principů, z nichž přece nelze ustoupit:

„...když už jednou byla tato krev obětována (v I. Světové válce v boji o Tyrolsko), bylo by zločinem riskovat kvůli dvě stě tisícům Němců, zatímco jinde strádá přes sedm milionů pod cizí nadvládou, a životní tepnou německého národa probíhá rejdiště afrických negrovských tlup.“¹²⁸

Chronologicky znázorněno, vypadají Hitlerovy plány expanze čili zahraniční politiky následovně:

A, obnovit v německém národu vůli k ozbrojenému zápasu za národní zájmy, při čemž cesta vede především skrze likvidaci marxismu a židovství

¹²⁷ tamtéž, kap.13: Německá politika smluv po válce, str. 458

¹²⁸ tamtéž str. 461

s předpokladem, že množství Němců svedených občanskými stranami pak pozná pravdu a přidá se k boji za Weltanschauung.

B, zlikvidovat Francii, největšího a nejnebezpečnějšího protivníka Německa, a za tím účelem vyhledat spojení s nějakou silnou zemí (ne politickou mrtvolou jako byli Rakousko-Uhersko a Osmanská říše), přičemž jedinými státy přicházejícími v úvahu, jsou Anglie a Itálie. Likvidace Francie je akutním úkolem, prvotní zahraničně-politickou podmínkou pro jakékoliv další podnikání v této oblasti politiky.

C, po takovémto zajištění zad se pustit do dobývání Lebensraum. Jeho zisk na východě nebude problém, protože slovanské obyvatelstvo bylo zbaveno germánské elity a teď je pod nadvládou Žida, kterého sice hloupí Slované nikdy nesvedou svrhnout, který však sám nikdy nic trvalého nevytvoří a nedovede si sám udržet ani moc ani pořádek v nově nabytém panství. Na východě tak zavládne chaos a bude jen na Němcích, kdy tam vtrhnou získat nekonečné obilné lány; invazi možno provést za deset, dvacet, třicet let, vždy ale až po pádu Francie.

Mohl po vyřčení těchto postulátů kterýkoliv francouzský či britský politik pochybovat o Hitlerových úmyslech ohledně Francie a Západu? Nebo snad raději věřili, že teze Hitlerem napsané v polovině dvacátých let patří letům dvacátým - době rozjitřené obsazením Porúří -, věřili, že je Hitler chápal toliko jako úderné heslo určené na plakáty obnovující se NSDAP, aniž by byl ochoten si za nimi v budoucnu stát?

To, že měl Hitler po tak dlouhou dobu úspěch v naplňování svého násilného programu nenásilnými prostředky, jenom svědčí o kamuflážních schopnostech artyčokové nepřímé strategie, jak ji demaskoval Beaufre.

D, demytizace mýtu jako metodologie výkladu druhé světové války

Jsem přesvědčen o tom, že jedině pochopením zásad vyslovených v „bibli národního socialismu“ je možno dojít k pochopení událostí z let 1933-1945.

Především vidíme, že Beaufrova artyčoková nepřímá strategie z let 1935-1938 byla v podstatě jenom přípravou na přechod k strategii přímé. Tento okamžik musel nutně nastat, protože cíle stanovené Hitlerem byly příliš velké, než aby je bylo možno použitím těchto metod naplnit. A možná by to i šlo – Beaufre připouští, že její použití pro velké cíle je možné v dlouhodobém horizontu, ale Hitlera tlačil čas. A nehovořím tu o stavu ekonomiky nebo armády, ale především o „tajemství spásy“. Každý den, který žil Žid, se pro Němce a árijskou rasu zvyšovalo nebezpečí. Hitler musel zasáhnout a to velmi rychle, aby zachránil lidstvo! S ohledem na to přestává být použití nejprve nepřímé a posléze přímé strategie projevem bezkonceptnosti a nepřímá strategie tady jednoznačně dostává charakter pouhé přípravné fáze k totální válce.

Také přijetí teorie Heinze Guderiana přestává být pouhou „z nouze ctí“ tvořenou nižší výrobní kapacitou Německa, jeho horším přístupem ke strategickým surovinám a celkově nevýhodnou geografickou polohou v centru kontinentu, tj. obklíčeného Francií a Velkou Británií ze západu a Sovětským svazem z východu, a dostává rozměr v rasové válce: zákeřný Žid nebude mít čas působit rozkladně, protože kampaň bude krátká, nebude se opakovat situace z první světové války, jak ji Hitler popsal v pasážích o propagandě.

Napadení Sovětského svazu také přestane být pouhou kompenzací za neúspěch v bitvě o Anglii a stane se naplněním jeho naléhavých požadavků po Lebensraum, eliminace židovského a bolševického elementu. Když tento první úder – sázka na jednu kartu – ukázalo se, že ve skutečnosti není jiný plán než vytvoření velkogermánské „judenrein“ říše. S veškerou nahostí se projevila hospodářská slabost Němců, nepřipravených na delší válku a už vůbec ne na válku světovou.

Ostatně i víceméně nepružná okupační politika a často zvolený teror jsou výrazem tohoto náboženského zanícení, přestože teror byl i některými vojenskými teoretiky považován za účinný prostředek „správy“ dobytých území. Podobně je tomu i s diplomatickou nepružností, ženoucí Německo nejen

implicitně, ale i explicitně do totální války a nakonec k bezpodmínečné kapitulaci. Do stejné kategorie spadá i vraždění Židů, probíhající do posledních okamžiků, jakkoliv byla z vojenského hlediska tato snaha nesmyslná, ubírala i tak nevelké kapacity. A samozřejmě i Hitlerův plán spálené země, snaha zničit nehodný národ, který nedokázal naplnit jeho proroctví.

Resumé slovy vojenské teorie: ukázalo se, že zvolené prostředky nedostačují k dosažení účelu velké strategie.

Závěr:

ukázalo se, že zvolené prostředky nedostačují k dosažení účelu velké strategie aneb o Donu Quichotovi a větrných mlýnech

Toto pojednání se věnovalo tématu, které je knihami o druhé světové válce v převážné míře ne snad opomíjeno, ale domnívám se, že nedostatečně objasněno: mnohé souvislosti potom zanikají v jednotlivinách. Řeč byla o vojenské teorii, o zásadách, jimiž se řídí válka obecně a o konkrétních představách spojovaných a spojených s tehdy moderními zbraněmi.

Přesto nelze přejít jednu rovinu, bez které jsou i ta nejpropracovanější strategická pojednání pouhými fantaziemi: ekonomiku, jejíž význam pro vojenství byl vždy velký a v moderní době potom prudce roste právě s mechanizací, vojska se tak stávají v tomto ohledu daleko zranitelnější, než byla např. vojska starověká; snad si mohu dovolit vyslovit myšlenku, že je obecnou tendencí v dějinách, že potřeba a spotřeba neustále roste a s ní i závislost vojska na ekonomickém faktoru. První světová válka je toho dokladem stejně jako druhá.

Když Liddell Hart ve svém pojednání o druhé světové¹²⁹ válce hodnotí přístup k 20 surovinám nutným k vedení moderní války¹³⁰, vychází mu situace trojúhelníku Berlín-Řím-Tokio dosti neradostně, kromě Německa, které mělo k části strategických surovin přímý přístup, byli na tom jeho spojenci velmi špatně; tento obraz ostře kontrastuje se surovinovou základnou spojenců, zejména Sovětský svaz a USA měli prakticky všech surovin dostatek.

Čtyřletý plán z roku 1936, jehož hybnou silou se stal „zmocněnec pro čtyřletý plán“ Hermann Göring, byl přes všechny nezpochybnitelné úspěchy dosažené při znovuvyzbrojování Německa pochybený ve svých základech. Hitler hodlal zahájit totální válku, ale z vnitropolitických důvodů odmítal

¹²⁹ Hart, L.: Dějiny druhé světové války, Jota, Brno 2000, str. 33-34

¹³⁰ Uhlí, nafta, bavlna, vlna, železo, kaučuk, měď, nikl, olovo, glycerin, celulóza, rtuť, hliník, platina, antimon, mangan, azbest, slída, kyselina dusičná, síra.

vyhlásit i totální mobilizaci všech sil. Jednalo se o to, co šéf hospodářského oddělení OKW generál Georg Thoma nazval znovuvyzbrojení do šířky a do hloubky. Němci používali první způsob, spočívající v tom, že se mobilizovalo jen takové množství výrobních kapacit, aby se pokryly okamžité potřeby bojující armády, strategické zásoby byly často kriticky nízké; opakem tohoto (levnějšího a rychlejšího, leč nebezpečnějšího) přístupu je zbrojení do hloubky, prováděné spojenci. K tomuto faktu je ještě třeba připočítat hospodářskou nekompetenci „nejvyššího ekonoma říše“ Göringa a revnivost při rozdělování sporých prostředků mezi jednotlivé druhy vojska, lobování v ekonomické oblasti, dominantní postavení IG Farben. Generál Thoma krátce po válce popsal stav v ekonomice říše následovně: „*Mohu pouze opakovat, že v Hitlerově takzvaném vůdcovském státě existovala v hospodářských záležitostech naprostá absence vedení a nepopsatelné násobení námahy a práce, jejichž cíle se křížily. Neboť Hitler zavíral oči před potřebou pravidelného, dlouhodobého plánování, Göring nevěděl o ekonomice nic a odpovědní odborníci neměli žádnou výkonnou pravomoc.*“¹³¹

Situace v řízení ekonomiky se mění až po krachu představ o rychlém ukončení války, po neúspěchu operace Tajfun pod Moskvou. Tehdy Hitler svěřil ekonomiku do rukou Todta a po jeho nečekané smrti Speera. Začala být uplatňována samostatná odpovědnost průmyslu, v řízení ekonomiky se opět začali prosazovat odborníci. Speer s Hitlerovou podporou obešel Göringa a soustředil ve svých rukou moc nad hospodářstvím bojujícího Německa. Díky Speerově činnosti vzrostla za 2,5 roku jeho působení výkonnost hospodářství, celkově se zbraní vyrábělo 3x více než při jeho nástupu a tanků dokonce 6x více. A přece to nestačilo srovnat krok se spojeneckou výrobou a zejména nešlo nahradit nedostatečnou surovinovou základnu, kterou disponovali SSSR a USA, a dále potom těžké údery, které německé ekonomice ušetřilo strategické bombardování prováděné ve velkorysém měřítku od počátku roku 1944, jeho

¹³¹ Bullock, A.: Hitler a Stalin – paralelní životopisy, Mustang 1993 str. 537

účinek byl spojen se ztrátou okupovaných území, jejichž „exploatace“ výrazně pomáhala německé ekonomice.

Na závěr si dovolím ocitovat slova Karla Heinze Friesera, která jsou sice primárně vztažena k období války do pádu Francie, přece je možno jich užít pro precizní charakteristiku celého období 1939-1945: „*Don Quichote představuje symbol anachronického válečnictví. Jakožto rytíř se postavil proti armádě lancknechtů vyzbrojených moderními palnými zbraněmi. A tak se podobalo jeho povstání proti moderním zbraním jeho útokům na lopatky větrného mlýnu... A na tomto místě je nutno položit otázku: Nemůže být fenomén blitzkriegu hodnocen v jistém smyslu jako anachronismus? V době, kdy byl rozhodující průmysl, a v druhé světové válce čistě strategicky, skrze montážní linky továren, rozhodující byl, doufal Hitler a jeho generálové, že se jim podaří vyhrát válku čistě vojensky na bitevních polích. Jak iluzorní byly tyto ideje, to učiní zjevné následné početní srovnání. Zatímco Třetí říše vyprodukovala 25.000 tanků, spojenci více než 200.000. Proti tomu nezmůže nic ani převaha v operačním válečném umění.*

Právě tím byl německý blitzkrieg revoluční i reakční zároveň. Čistě takticky používali němečtí generálové nejmodernější metody. V strategickém ohledu se ale orientovali na anachronické válečnictví. Už v 19. století americká občanská válka demonstrovala, že vojenská převaha Jihu nemá žádné šance proti hospodářské převaze Severu. A tak také tankové operace německého blitzkriegu nejsou ničím jiným než útokem proti lopatkám větrného mlýnu hospodářského potenciálu.“¹³²

¹³² Kolektiv: Die Wehrmacht - Mythos und Realität, München, Oldenburg, 1999, str. 196

Resümee

Das Ziel der Studie ist die grundlegenden Thesen und Richtungen der deutschen Militärtheorie im Zeitraum zwischen beiden Weltkriege verdeutlichen. Die Studie hat als den folgenden Zweck die Mühe auf die Zusammenhänge mit der allgemeinen Militärgeschichte und Militärtheorie deuten.

Das Werk arbeitet mit den Begriffen „direkte“ und „indirekte“ Strategie.

Das Phänomen des zweiten Weltkrieges ist als letzte Äußerungen der direkten Strategie begreifen. Dieses Modus war vom General und Schriftsteller Carl von Clausewitz im Opus „Vom Kriege“ vorgestellt. Die grundlegende These sagte, dass der Krieg nur eine Fortsetzung der Politik ist; und folgende These – sie ist implizit umfasst - predigt: Die generelle Schlacht löst alle Probleme, sie gewinnt den Krieg. Natürlich, das Hauptmittel der direkten Strategie ist das Militär.

Der Vertreter sog. semi-indirekter Strategie ist britischer Offizier und Militärtheoretiker Liddell Hart. Sein Zugang ist zwar indirekt, aber das Mittel ist direkt: seine Theorie benützt die Wehrmacht. Die wirkliche und totale indirekte Strategie wurde dem französischen General Andre Beaufre vorgelegt. Das Hauptmittel besteht aus den ökonomischen, politischen und diplomatischen Erzeugnissen. Die Streitkräfte spielen nur die Hilfsrolle.

Folgender Teil konkretisiert allgemeine Grundsätze der Strategie an der Kunde der deutschen Militärtheorie.

General Heinz Guderian war der Hauptvertreter deutscher Militärtheorie, die als „Blitzkrieg“ bekannt ist. Seine Vorstellungen kommen teilweise aus dem heimischen Wurzeln (vor allem sog. Stosstruppen) und teilweise aus den Büchern seiner Zeitgenossen aus: L. Hart und J. F. C. Fuller. Die Theorie des Generales Guderians wurde technisch orientiert und ihr

Hauptziel war eine beste Benützung damals der modernsten Waffen Panzer und Luftwaffe und ihre Zusammenwirken mit anderen Waffen. Theorie liegt auf der taktisch-operativen Ebene, und benützte die Theorie des Generales Clausewitz: jetzt jedoch nicht eine Schlacht, aber ein Feldzug entscheidet den ganzen Krieg.

Diese technische und reine militärische Theorie hatte seiner Überbau in der Ebene des großen Strategie. Die Vorstellungen des Generales Ludendorffs (Der Totaler Krieg) und des Politikers Hitlers (Mein Kampf) hatte diese Rolle. Der Krieg und die Politik bilden die Einheit, die Aufgabe für das Volk ist der Kampf ohne Mitleid mit dem ewigen Feind: mit dem Jude.

Der Schluss des Werkes behandelt um die Zusammenhang zwischen dem Kriegsziele und ökonomischen Potenzial des Drittes Reiches. Die Benützung der direkten Strategie wurde anachronistisch, das ökonomische Potenzial des Gegners war so groß, dass es einfach unmöglich mit dem klassischen Mittel im neuen Kleid besiegt war.

Seznam literatury

- Beaufre, Andre: Úvod do strategie, Milan Brož 1967
- Bitzel, Uwe: Die Konzeption des Blitzkrieges bei der deutschen Wehrmacht, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1991
- Brož, Ivan: Manažeři války, Svoboda, Praha 1994
- Bullock, Alan: Hitler a Stalin – paralelní životopisy, Mustang 1994
- Clausewitz, Carl von: O válce, Bonus A, Brno 1996
- Deighton, Len: Blitzkrieg – Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque, Argo 1994
- Deinst, Wilhelm: Militär, Staat und Gesellschaft: Studie zur preußisch-deutschen 1921-1945, Osnabrück 1996
- Douhet, Giulio: Luftherrschaft, Drei Masken, Berlin
- Fidler, Jiří: Útvary útočné vozby československé branné moci (1922-1938), in: Historie a vojenství 1/2002, VHÚ, str. 185-211
- Förster, Gerhard: Totaler Krieg und Blitzkrieg – Die Theorie des totalen Krieges und -- Blitzkrieges in der Militärdoktrin des faschistischen Deutschlands am Vorabend des zweiten - Weltkrieges, Deutscher Militärverlag,
- Förster, Gerhard: Abriss der Geschichte der Panzerwaffe, VEB, Berlin 1982
- Frieser, Karl Heinz: Blitzkrieg-Legende – Der Westfeldzug 1940, R. Oldenburg, München - 1995
- Fuller, J. F. Ch: Der zweite Weltkrieg 1939-1945. Eine Darstellung seiner Strategie und Taktik, Wien 1952
- Fuller, J.F.C.: Operace mechanizovaných vojsk, Vědecký ústav vojenský, Praha 1935
- Gaulle, Charles de: Válečné paměti 1940-1944, Praha 1989
- Guderian, Heinz: Achtung-Panzer! Die Entwicklung der Panzerwaffe. Ihre Kampfaktik und ihre operativen Möglichkeiten, Stuttgart 1937
- Guderian, Heinz: Erinnerungen eines Soldaten, Stuttgart 1995
- Hájek, Jiří: Hitlerův Mein Kampf - Z bible německého národního socialismu, Dialog 1993
- Hart, Liddell: Dějiny druhé světové války, Jota, Brno 2000

- Hart, Liddell: Historie první světové války, Jota, Brno 2001
- Hart, Liddell: Strategija neprjamyh dějstvij, Moskva 1957
- Hart, Liddell: Válka z druhého břehu – vzestup a pád německé armády očima Hitlerových generálů, Jota 2004
- Henriot, Ernest a kolektiv: Deutschlands Generale und Admirale: Die Generale des Heeres
- Hitler, Adolf: Mein Kampf, Brno 2000
- Jäckel, Eberhard: Hitlerův světový názor, Praha a Litomyšl 1999
- John, Miloslav: Zář 1938, díl druhý, Bonus A, Brno 1997
- Keegan, John: Historie válečnictví, Beta, Praha 2003
- Keegan, John: První světová válka, Beta 2003
- Kolektiv: Dějiny Německa, LN Praha 1995
- Kolektiv: Vojenské dějiny Československa III. (1918-1939), Naše vojsko, Praha 1987
- Macksey, Kenneth: Guderian – tankový generál, Bonus A, Brno 1996
- Maršálek, Zdenko: Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937, in: Historie a vojenství 2/2002, VHÚ, str. 303-337
- McCarthy, Peter, Syron, Mike: Tanková válka – Vzestup a pád Hitlerových tankových divizí, Deus Praha 2003
- Miller, Rolf Dieter a kolektiv: Die Wehrmacht – Mythos und Realität, München-Oldenbourg 1999
- Moravec, Emanuel: Obrana státu, VI. vyd., Svaz čs. důstojnictva, Praha 1937
- Moravec, Emanuel: Teorie války v XIX. století I., III., Praha 1934
- Mosier, John: Mýtus o blitzkriegu – Proč byla blesková válka neúspěšná?, Práh 2004
- Nolte, Ernst: Fašismus ve své epoše, Argo 1999
- Pernes, J.: Až na dno zrady, I. vyd., Themis, Praha 1997
- Rogers, H. C. B.: Tanky v boji, Brno 1997
- Seeckt, Hans von: Die Zukunft des Reiches, Berlin 1929
- Scheibert, Horst: To byl Guderian, Mustang, Plzeň 1994

-Wolf, Richard: Clausewitz – Jeho život a teorie válečná, Svaz československých rotmistrů 1931

-Wolf, Richard: Válečný duch Německa – problémy války v německé filosofii, vědě a politice, Svaz čs. důstojnictva, Praha 1935.

-Yester, Stanislav: Úkoly naší obrany, Praha 1937

Obsah

O etické bezbarvosti vojenské teorie.....	str. 4
Úvod I.: Poznámka k metodologii.....	str. 7
Úvod II.: Blitzkrieg v literatuře.....	str. 7
Úvod III.: Analytické roviny pohledu na blitzkrieg – obecný a odborný pojem.....	str.14
Úvod IV.: Definice pojmu blitzkrieg.....	str. 16
I. Strategie přímá, seminepřímá a nepřímá.....	str. 18
1, východisko.....	str. 18
2, strategie přímá a nepřímá.....	str. 18
3, strategie přímá, základní teze von Clausewitze.....	str. 19
4, strategie seminepřímá a nepřímá: Hart a Beaufre.....	str. 29
5, strategie přímá a nepřímá: shrnutí.....	str. 42
6, poznámka ke vztahu taktiky a strategie.....	str. 43
7, schéma vojenské teorie.....	str. 44
II. Evropské souvislosti.....	str. 46
1, podněty první světové války pro poválečnou vojenskou teorii.....	str. 46
2, přehled teorií mobilní války a její představitelé.....	str. 48
3, „otec“ teorií o bleskové válce: J. F. C. Fuller.....	str. 51
4, Emanuel Moravec: „československá“ blesková válka.....	str. 58
III. Teorie absolutní, totální a bleskové války v Německu.....	str. 70
1, obecné poznámky.....	str. 70
2, podmínky pro vojensko-teoretické diskuse 20. a 30. let, jejich prameny a metodologie.....	str. 75
3, komponenty teorie blitzkriegu, rovina takticko-operáční.....	str. 94
4, konečné určení: velká strategie.....	str. 108
Závěr: ukázalo se, že zvolené prostředky nedostačují k dosažení účelu velké strategie aneb o Donu Quichotovi a větrných mlýnech....	str. 126

Resümee.....	str. 129
Seznam literatury.....	str. 131
Obsah.....	str. 134